

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lukáš Dušánek

Pěstounská péče a integrace dětí z ústavní péče

Olomouc 2015

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně, pod odborným vedením paní Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D., a uvedl jsem všechny použité zdroje.

V Kostelci nad Orlicí dne 17. 6. 2015

.....

Lukáš Dušánek

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D. za odborné vedení, za rady a všestrannou pomoc při vypracování diplomové práce. Dále děkuji Mgr. Marii Kaplanové, referentce náhradní rodinné péče v městě Hradec Králové, za poskytnutí rozhovoru. Moje poděkování patří taktéž pěstounům za jejich spolupráci.

Obrázek č. 1: Děti¹

„Dítě, stejně jako rostlina, zahrnuje sice již v semeni základní možnosti rozvoje, avšak to, co z něj vzejde, závisí v každé etapě vývoje na vhodných podmínkách růstu.“

N. Peseschkian

¹ Vlastní zdroj

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lukáš Dušánek
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pítnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Pěstounská péče a integrace dětí z ústavní péče
Název v angličtině:	Foster care and integration of children in institutional care
Anotace práce:	Práce se zabývá problémy, které se vyskytují v integraci dítěte z ústavní péče do péče pěstounské a v rámci samotné pěstounské péče. Teoretická část je zaměřena na pojem dítě a jeho vývoj v rodině, zabývá se poruchami funkcí rodiny a ústavní výchovou v České republice. Pozornost je věnována pěstounské péči. V empirické části bylo zvoleno kvalitativní výzkumné šetření formou rozhovoru s pěstouny. Prostřednictvím případových studií se poukazuje na konkrétní úskalí v pěstounské péči.
Klíčová slova:	Dítě, vývoj dítěte, rodina, funkce rodiny, ústavní výchova, pěstounská péče
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the problems that can occur during the integration of children, who are being cared for by the local councils, into foster care and foster care itself. The theoretical part is focused on the concept and development of a child in the family background. It deals with the family dysfunctions and institutional care in the Czech Republic. The attention is paid to foster care itself. The qualitative research form, based on interviews with foster parents, has been chosen in the empirical part. Particular difficulties in foster care are highlighted via case studies.
Klíčová slova v angličtině:	child, development of a child, family, family, functions, institutional care, foster care

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Rozhovor s Mgr. Marií Kaplanovou Příloha č. 2: Rozhovor s pěstounkou Pavlínou U. Příloha č. 3: Rozhovor s pěstounkou Ivanou D. Příloha č. 4: Rozhovor s pěstounkou Evou S. Příloha č. 5: Rozhovor s pěstounkou Zuzanou B.
Rozsah práce:	97
Jazyk práce:	český

OBSAH

ÚVOD	8
1 DÍTĚ A JEHO VÝVOJ V RODINĚ.....	10
1.1 Dítě a jeho vývoj	12
1.2 Rodina.....	22
1.3 Poruchy funkce rodiny	24
2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	28
2.1 Důvody umístění dítěte do ústavní výchovy	29
2.2 Typy zařízení ústavní výchovy v České republice	32
2.3 Integrace dítěte z ústavní výchovy	38
3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	42
3.1 Pojetí pěstounské péče v České republice	43
3.2 Formy pěstounské péče	44
3.3 Cesta žadatelů k pěstounské péči.....	46
3.4 Adaptace dítěte na nové prostředí	51
3.5 Úskalí pěstounské péče.....	53
3.6 Zánik pěstounské péče.....	57
4 EMPIRICKÁ ČÁST	59
4.1 Hlavní a dílčí cíle.....	59
4.2 Metodologie, organizace a cílová skupina	59
4.3 Případová studie I.....	62
4.4 Případová studie II.....	69
4.5 Případová studie III	75
4.6 Případová studie IV	80
4.7 Závěr empirické části.....	88
ZÁVĚR	90
SEZNAM ODBORNÝCH POUŽITÝCH ZDROJŮ	92
SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK.....	96
SEZNAM PŘÍLOH	97

ÚVOD

Dítě je šťastné, pokud žije ve fungující rodině, v prostředí, které je stálé, emočně vřelé a dítěti srozumitelné. Domov je místo, kde mají lidé své zázemí, kde se cítí bezpečně a kde je obklopují jedinci, kteří jim jsou blízcí. Dítě má své potřeby a ty musejí být uspokojeny, a je jedno, jestli tomu tak bude v rodině úplné, neúplné, nebo v rodině náhradní.

Jako učitel na prvním stupni základní školy se dennodenně setkávám s dětmi. Až ve školství jsem se na vlastní oči mohl přesvědčit, jak dalece jsou děti odlišné a jak veliké jsou mezi nimi rozdíly. Poznal jsem děti pocházející z nejrůznějších sociálních poměrů. Byly to děti žijící v úplných i neúplných rodinách, setkal jsem se i s dětmi, o které se starali jejich prarodiče. Vyučoval jsem však i dítě, jehož rodiče měli obrovské problémy s alkoholem a drogami, neměli finance, šestičlenná rodina žila v jedné místnosti často i bez elektřiny a vody. Rodinu navštěvovala sociální pracovnice, která docházela i do školy. Museli jsme společně konzultovat nesčetné množství věcí, jelikož rodiče se školou vůbec nekomunikovali. Byla to pro mě obrovská zkušenost, protože jsme při společných sezeních rozebírali jak práci učitelskou, tak i činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Tato setkání jsou jednou z motivací k napsání této diplomové práce, jež mě vedla k poznání, co je úkolem a cílem OSPOD. Chlapec, o kterém jsem se výše zmiňoval, nyní žije v pěstounské rodině.

Poznatky ohledně pěstounské péče pro mne byly velmi vzdálené, proto jsem se rozhodl prostřednictvím své závěrečné práce získat o dané oblasti více informací. S pěstounskou péčí jsem se však setkal už dříve, jelikož si mí příbuzní vzali do pěstounské péče chlapce, který do té doby vyrůstal v dětském domově. Častokrát mě tato problematika zajímala, byl jsem svědkem mnoha rozhovorů mých rodičů s tetou a strýcem, kteří se rozhodli stát se pěstouny. Hovořili spolu o procesu přípravy pěstounů, o tom, jak náročná byla adaptace chlapců na nové prostředí, o jejich chování apod. Vždycky jsem obdivoval tetin a strýcův elán i nasazení, jelikož si museli projít značnými úskalími, než v rodině nastolili nějaký řád a pocit láskyplnosti.

Hlavním cílem mé diplomové práce je charakterizovat současný systém pěstounské péče v souladu s legitimními změnami a prostřednictvím kazuistik poukázat na úskalí pěstounské péče v České republice.

K uskutečnění hlavního cíle je třeba dosáhnout splnění cílů dílčích:

- Definovat pojem dítě a popsat jeho vývoj.
- Seznámit se s pojetím rodiny a charakterizovat poruchy funkce rodiny.
- Vymezit ústavní péči jako jednu z forem náhradní výchovy.
- Popsat biologickou rodinu dítěte a sepsat příčiny odejmutí z rodiny do dětského domova.
- Popsat adaptaci dítěte na nové rodinné zázemí v rámci pěstounské péče.
- Zkoumat úskalí pěstounské péče.

Diplomová práce se skládá ze čtyř kapitol. Je rozdělena na část teoretickou a na část empirickou.

Na začátku teoretické části je charakterizován pojem dítě a zabývám se jeho vývojem v rodině od prenatalního období do období pubescence a adolescence. Definuji zde pojem rodina, jaké jsou její funkce, a popisuji poruchy funkce rodiny. Navazuji ústavní výchovu, kde popisuji důvody umístění dítěte do ústavní výchovy, a jsou zde uvedena jednotlivá ústavní zařízení. Dále se věnuji integraci dětí z ústavní péče. Závěr teoretické části pojednává o pěstounské péči. Popisuji kompetence krajů a obcí a zabývám se úskálními pěstounské péče, jež doplňuji poznatky z rozhovoru s Mgr. Marií Kaplanovou, referentkou náhradní rodinné péče Magistrátu Hradec Králové.

V empirické části je realizován kvalitativní výzkum prostřednictvím případových studií. Jsou zde uvedeny čtyři pěstounské rodiny, v rámci nichž jsem se zaměřil na osoby dětí, jež byly integrovány z péče ústavní. Popisuji jejich biologickou rodinu, dále jejich adaptaci na nové rodinné zázemí a na školu. Věnuji se i současnému životu těchto pěstounských rodin.

Uvedenou problematikou se u nás zabývají např. MATĚJČEK, DYTRYCH, KOVAŘÍK, ŠKOVIERA, GABRIEL, NOVÁK. Mezi zahraniční autory patří např. MAROTZ a ALLEN.

DÍTĚ A JEHO VÝVOJ V RODINĚ

Pojem dítě lze jen stěží uchopit a přesně definovat. Ani v odborných kruzích se neseťkáme s jeho jednoznačnou definicí. Dítě je nedílným členem společnosti, ve které vstupuje do obecných sociálních interakcí. Je to specifická bytost, která vyžaduje zvláštní pozornost a péči.

V *Úmluvě o právech dítěte*, jež byla v České a Slovenské Federativní republice ratifikována dne 6. února 1991, se píše, že „*dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let...*“, což je dosažení plnoletosti čili právně dané nezávislosti. Dítě je v tomto případě jedinec, který není legislativně svéprávný, tudíž se nachází pod zákonně definovanou péčí jiných osob, což jsou povětšinou rodiče dítěte.²

HELUS definuje dítě jako „*jedince od narození do zhruba patnácti let věku, což je věk z mnoha důvodů skutečně hraniční. Završuje se tělesná proměna, včetně dosažení sexuální zralosti, s celým komplexem vzájemně prorůstajících biologických, psychologických, sociálních a dalších souvislostí*“.³

Každé dítě žije v určité sociální skupině, ve které by mělo dojít k vytvoření takového prostředí, které bude přátelské a harmonické – musí v něm být zajištěno blaho dítěte.⁴

„*Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.*“⁵

K zajištění blaha dítěte je zapotřebí, aby byly naplněny jeho základní potřeby. Rodiče i děti mají svá práva. Dítě můžeme chápat jako rovnocenného a plnohodnotného jedince, jemuž náleží všeobecná lidská práva a svobody, rovněž však s ohledem na jeho specifčnost, práva zvláštní, tj. práva dětí.⁶

² ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 6. února 1991 Úmluva o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991, částka 22, s. 503. Dostupný také z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=104&r=1991>.

³ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 88. ISBN 80-7178-888-0.

⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 102. ISBN 978-80-210-5053-2.

⁵ DAVID, Roman. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 48. ISBN 80-7182-076-8.

⁶ DAVID, Roman. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 48. ISBN 80-7182-076-8

Úmluva o právech dítěte obsahuje **čtyři základní principy**, mezi které patří:

- a) **zákaz diskriminace** – všechny děti bez ohledu na pohlaví, rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení apod. jsou si rovny a mohou se těšit právům, která jsou v úmluvě obsažena,
- b) **nejlepší zájem dítěte** – stát musí zajistit, že bude přihlížet při jakékoliv činnosti k nejlepším zájmům dětí, a to v rámci soudů, škol, veřejných i soukromých sociálních ústavů, státních orgánů, parlamentu, správních úřadů,
- c) **právo na život, přežití a rozvoj dítěte** – právo na přežití a rozvoj by mělo být v maximální možné míře zajištěno, termínem rozvoj dítěte se myslí nejen fyzický rozvoj, nýbrž i duševní, sociální, kulturní, citový či rozvoj poznání,
- d) **názor dítěte** – dítěti se musí poskytnout možnost, aby bylo vyslyšeno a aby se jeho názory braly vážně, děti se mohou svobodně vyjadřovat a tyto názory nesmí být opomenuty.⁷

Mezi základní práva dítěte patří: právo na život, právo na jméno, právo poznat své rodiče a být jimi vychován, svoboda projevu a svobodný přístup k informacím, svoboda myšlení a náboženského vyznání, svoboda sdružování a pokojného shromažďování, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před násilím, ponižováním a vykořisťováním, právo na zajištění ochrany a pomoci poskytované státem, pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí, duševně nebo tělesně postižené děti mají právo prožít plný a řádný život, právo na ochranu zdraví a využívání zdravotnických zařízení, právo na výhody sociálního zabezpečení, právo na životní úroveň potřebnou pro jeho rozvoj, právo na vzdělání, právo na používání vlastního jazyka, právo na odpočinek a volný čas, právo na ochranu před nebezpečnou prací.⁸

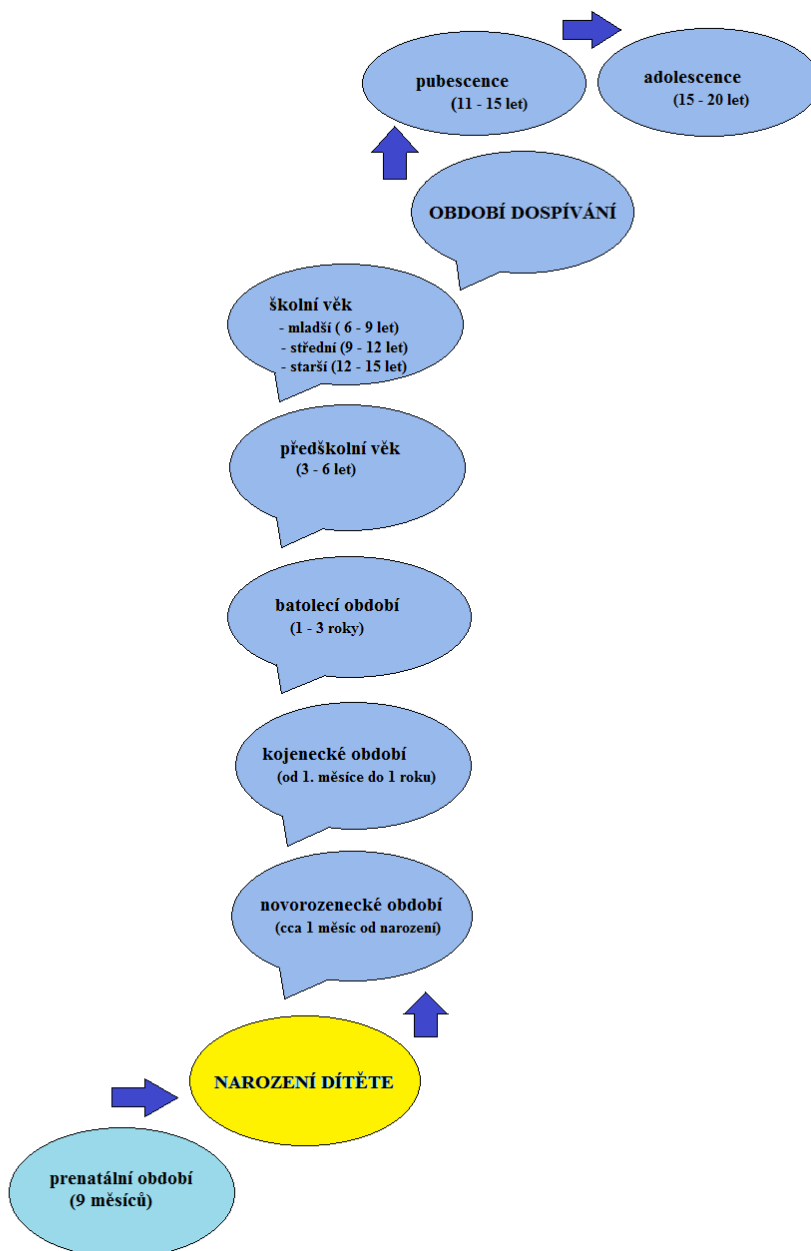
Dítě vždy prochází určitými stádii vývoje, která jsou pro každého jedince individuální, ale v rámci jednotlivých etap můžeme popsat typické znaky fyzického a psychického vývoje dětí v daném věku.

⁷ DAVID, Roman. *Práva dítěte*. Olomouc: Olomouc, 1999, s. 12 – 13. ISBN 80-7182-076-8.

⁸ ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 6. února 1991 úmluva o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991, částka 22, s. 502 – 512. Dostupný také z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=104&r=1991>.

Dítě a jeho vývoj

Období dětství má několik etap a odborníci užívají různé způsoby jeho členění. Většinou se však shodnou na následujícím dělení: prenatální období, novorozenecké období, kojenecký věk, batolecí věk, předškolní věk, školní věk, období dospívání (pubescence a adolescence).

Obrázek č. 2: Období dětství – členění⁹

Vývoj od oplození vajíčka do narození dítěte, tedy doba trvající devět měsíců (deset lunárních měsíců po dvaceti osmi dnech), se nazývá **období prenatalní**. V období prenatalním dochází k vytvoření všech potřebných předpokladů pro budoucí samostatný vývoj plodu. Plod je po svém vzniku brzy schopen nejjednodušších forem učení - naučí se reagovat různými způsoby na podněty působící v nitroděložním prostředí (změna polohy, sluchové a taktilně-kinestetické podněty). Vazba mezi matkou a dítětem po narození je pokračováním jejich vzájemného vztahu, který byl vytvořen již v prenatalním období. „*Pro rozvoj plodu je důležité spojení s mateřským organismem. Komplexní interakce mezi matkou a plodem se postupně rozvíjí.*“¹⁰

V prenatalním období záleží nejenom na tělesné konstituci matky čekající dítě, ale i na jejím zdraví, chování či prožitcích. Devět měsíců je poměrně dlouhá doba a budoucí matka by se měla chovat zodpovědně k ještě nenarozenému dítěti. Na druhé straně existují matky, jež mohou inklinovat k činnostem poškozujícím jak jejich zdraví, tak i zdraví plodu. Hovoříme zde o kouření, pití alkoholu, braní drog apod. Matka by měla směřovat k vědomí, že má nějakou zodpovědnost, i když se kolikrát nevyhne úzkostným stavům, nemilým zážitkům nebo např. i bolestným situacím.¹¹

Přibližně jeden měsíc trvá tzv. **novorozenecké období**. Začíná porodem, který je velkým mezníkem jak pro matku, tak i pro dítě. Dítě se najednou objeví v úplně jiném prostředí, pod sebou má pevnou podložku, vnímá intenzivní osvětlení, jiné zvuky a pociťuje chlad. Novorozenecké období je dobou adaptace, při které se dítě přizpůsobuje novému prostředí, jež je odlišné od života v těle matky. Reakce novorozence jsou položeny na základě reflexů a vrozených způsobů chování.¹²

„*Učení novorozence je aktivizováno především v rámci sociální interakce, protože ta je možností a potřebám malého dítěte nejlépe přizpůsobena.*“¹³ Matka je pro dítě v novorozeneckém věku velmi významným člověkem, který není nový a dítě jej velmi dobře zná. Dítě rozpoznává a pamatuje si hlas matky a různými způsoby na něho reaguje.¹⁴

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 38. ISBN 80-7178-308-0.

¹¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005, s.13. ISBN 978-80-247-0870-6.

¹² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 39 – 42. ISBN 80-7178-308-0.

¹³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 42. ISBN 80-7178-308-0.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 42. ISBN 80-7178-308-0.

HELUS uvádí tři zlomové události, které se dějí v **kojeneckém období** – první úsměv dítěte (zrod vzájemnosti emocí), uchopení a puštění (zrod aktivního vztahu) a vstávání a chůze (zrod ovládnutí prostoru). Tyto události jsou pro rodiče výzvou k tomu, aby vývoj jejich dítěte pozitivně ovlivnili. V prvním roce života se objevuje první úsměv, kdy vzrůstá radost milujících rodičů, která se odráží v prožitku dítěte. Uchopení, držení se, přitáhnutí, stisknutí, odhození, to vše se objevuje v šestém až devátém měsíci života. „*V podstatě jde o prvopočáteční projev autonomie jedince. Dítě se jí opájí, do úmoru opakuje její projevy a zaměstnává jimi své okolí.*“¹⁵ Zrod aktivního vztahu volně přechází v zrod ovládnutí prostoru mezi jedenáctým a osmnáctým měsícem života, kdy se v jednoduché podobě objeví iniciativa dítěte, které vstává a postupem času udělá své první krůčky. Chůze tak přinese první prožitky prostoru a dítě poprvé vnímá to, že je jeho součástí.¹⁶

Receptivita je typickým rysem kojeneckého období – pro dítě je charakteristická otevřenost k okolnímu světu. Dítě se snaží získat důvěru ve vztahu k danému prostředí, získává nové zkušenosti a potřebuje se učit. Důležité je specifické rodičovské chování, které podporuje učení malého dítěte.¹⁷

„*Poznávání a učení probíhá na úrovni konkrétního kontaktu s reálným světem, v časově limitovaném úseku současnosti. Pro rozvoj poznávacích procesů v kojeneckém věku je významné zrakové vnímání a motorika. Pohybový vývoj je důležitý i pro rozšíření podnětové nabídky, možnosti uspokojit zvědavost vlastní aktivitou.*“¹⁸

Rozvíjí se i řeč dítěte. Zde je důležité sluchové vnímání. Dítě již od narození rozeznává různé zvuky jazyka, tzv. fonémy, a proto je nezbytným předpokladem i vrozená schopnost vyluzovat zvuky podobné těmto fonémům. „*Další vývoj řečových kompetencí je výsledkem interakce vrozených dispozic a učení. Rozvoj řeči je ve značné míře závislý na kvalitě stimulace.*“¹⁹

Dítě na konci kojeneckého věku rozumí pochvalu a pokárání a jde v tomto případě o velmi důležitý výchovný prostředek typu odměna a trest. „*Podmínkou jejich účinnosti je ovšem citový vztah. Pokud by se ten nevytvořil, byla by všechna vychovatelská technologie*

¹⁵ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 199. ISBN 80-7178-888-0.

¹⁶ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 199 – 200. ISBN 80-7178-888-0.

¹⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 72. ISBN 80-7178-308-0.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 72. ISBN 80-7178-308-0.

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 72. ISBN 80-7178-308-0.

*odměn a trestů málo platná.*²⁰ Pochvalu by mělo dítě prožívat jako příjemný zážitek, pokárání by mělo být nepříjemné a dítě by si mělo uvědomit, že původní příjemný citový vztah byl nějak narušen či oslaben tím, co právě provedlo, udělalo nebo chtělo provést.²¹

Velký význam v **batolecím věku** (jeden až tři roky) mají motorické dovednosti jak ve vztahu k vlastnímu tělu, tak i ve vztahu k okolnímu světu. Co se týče vztahu k tělu, rozvíjí se schopnost ovládat jej dle vlastního přání. Dítě pohyb pociťuje a prožívá, uvědomuje si vlastní motorické dovednosti. Důležitým mezníkem v tomto období je i schopnost ovládat vyměšování, čímž je dítě vedeno k osobní hygieně. Avšak dítě musí být v souvislosti s touto dovedností přiměřeně zralé, aby se neobjevilo riziko neurotizace, ke které dochází většinou při předčasném nácviu nebo při jiných nevhodných praktikách. Ve vztahu k okolnímu světu dochází k rozvoji samostatné lokomoce. Dítě zpočátku doleze, poté dojde do vzdálenosti, která je jeho cílem. Děti v tomto věku manipulují s jakýmkoliv předmětem, který mají nadosah. Dítěti nesmí chybět motiv. Pokud se v jeho prostředí neobjeví nic zajímavého, bývá poté méně aktivní, máloco jej přitahuje.²²

Rozvoj řeči mezi prvním a třetím rokem je ve vzájemném vztahu s interakcí s rozvojem poznávacích procesů. Dětský slovník se velmi rychle rozvíjí a obohacuje o nové výrazy. Dítě se učí pomocí verbálního modelu, jenž mu je k dispozici. „*První řečové projevy jsou agramatické, teprve mezi 2. a 3. rokem si děti osvojují základy syntaxe*“.²³ Po dovršení druhého roku se dítě nadchne pro otázky a odpovědi, později je schopno vést základní obraty hovoru, které vedou k dosud nepoznané radosti z toho, jak dalece si dokážou být vychovávající a děti blízcí, dále z toho, jak se umí navzájem nově poznávat a co všechno spolu mohou dělat. „*Jsou to objevy spočívající v psychickém setkání „já“ a „ty“ pomocí řeči, odehrávající se v propojení se širokým spektrem dalších, neřečových komunikačních prostředků (dotýkáním, mimikou a pantomimikou, zvýrazněnou intonací, dramatizací)*“.²⁴

U batolat se rozvíjí vědomí sebe sama. Významným počinem je separace od matky a vznik potřeby sebeprosazení, to znamená, že se dítě pokouší o samostatnost, o vlastní řešení situace. Toto osamostatnění souvisí s rozvojem komunikace. Ovlivňují se tak vztahy

²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005, s. 82. ISBN 978-80-247-0870-6.

²¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005, s. 82 – 83. ISBN 978-80-247-0870-6.

²² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 74 – 75. ISBN 80-7178-308-0.

²³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 100. ISBN 80-7178-308-0.

²⁴ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 200. ISBN 80-7178-888-0.

s různými lidmi. Pro dítě v batolecím věku není tak důležitý obsah sdělení, jde jim spíše o udržení kontaktu.²⁵

Dítě se stále učí a jedním ze způsobů sociálního učení je nápodoba, která umožňuje osvojení různých projevů chování. Dále se objevuje tzv. identifikace, při níž dítě přejímá postoje i chování člověka, s nímž se ztotožňuje – v tomto případě je většinou objektem identifikace přímo rodič, druhou alternativou jsou sourozenci.

Z hlediska výchovného je v této době důležité mít v rodině důsledný řád, který by se měl dodržovat, jelikož se dítě čím dál více sebeprosazuje. Je nutné dbát na dodržení stanoveného denního režimu a formulovaných požadavků, v rámci nichž by se nemělo zapomínat i na ocenění úspěšných výkonů dítěte. To vše vede k osvojování prvních návyků a povinností, jako je např. svlékání, oblékání, mytí apod.²⁶

Sebeprosazováním se posiluje fakt, že se dítě stane výrazněji „*subjektem dění, aktérem událostí, partnerem druhých lidí*.“²⁷ Přirozeným typickým rysem jsou i projevy vzdorů, prostřednictvím nichž děti vyjadřují svou nelibost. Dítě by se nemělo důrazně trestat, při různých střetech či konfliktech by se měla jeho pozornost odvádět k něčemu jinému.

Děti v **předškolním věku**, tedy ve věku tří až pěti (šesti) let, bývají zpravidla velmi energické, jsou plny zvědavosti a nadšení. Jejich pohyb je neustálý a naplno se pouštějí do toho, co je pro ně zajímavé.²⁸

I nadále se během tohoto období rozvíjí tělesný růst a motorické schopnosti. Fyzicky přichází „první období vytahování“, během něhož dítě dosáhne více než metrové výšky a váhy okolo dvaceti kilogramů. Tělo dítěte má již proporce dospělého člověka.²⁹

Velmi výrazně se rozšiřuje slovní zásoba a dochází k rozvoji intelektu, prostřednictvím kterého se dítě dokáže postupem času vyjadřovat přesněji.³⁰

„*Předškolní děti jsou velmi pevně přesvědčeny o pravdivosti svých názorů.*“³¹ Dítě však zdaleka nemyslí tak, jak mluví. Formálně může hovořit vyspěle, ale bez porozumění – často

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 92. ISBN 80-7178-308-0.

²⁶ ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 66. ISBN 80-7239-060-0.

²⁷ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 201. ISBN 80-7178-888-0.

²⁸ ALLEN, K. Eileen a Lyn R. MAROTZ. *By the Agens: Behaviour & Development of Children Pre-birth Through Eight*. Delmar Thomson Learning, 2000, s. 99. ISBN 9780766820487.

²⁹ ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 68, s. 116. ISBN 80-7239-060-0.

³⁰ ALLEN, K. Eileen a Lyn R. MAROTZ. *By the Agens: Behaviour & Development of Children Pre-birth Through Eight*. Delmar Thomson Learning, 2000, s. 99. ISBN 9780766820487.

nechápu význam užívaných pojmů. Aktivní slovní zásoba během předškolního věku vzrůstá od počátečního tisíce slov až na trojnásobek, cca dva a půl tisíce až tři tisíce slov. Vedle komunikace s lidmi je zpočátku rozšířená i komunikace s hračkou, tzv. samomluva s hračkou, postupem času i „*řec pro sebe*“, *sloužící k vnitřnímu formulování myšlenek (egocentrická), vyjadřování pocitů (expresivní) a seberealizaci (regulační)*“.³²

V předškolním věku se projevuje kreativita a fantazie v rámci hraní si, malování či dalších činností, jako je vyprávění, pohádky apod.³³ Hra je založena na fantazijních představách. Typické je vymyšlení si imaginárních přátel a nereálných bytostí, např. strašidel. Pro děti je v tomto období velký problém oddělit skutečnost od fantazie, což často způsobí to, že se bojí svých vlastních představ a snů.³⁴

Dochází k postupnému uvolňování vázanosti na rodinu. „*K uvolnění této závislosti přispívá osvojení běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace.*“³⁵

Dítě je mezi třetím a šestým rokem velmi egocentrické, respektive antropomorfické. Znamená to, že si dítě např. myslí, že zvířátka žijí v rodinách jako samo dítě, že „*auto musí být nakrmeno benzínem, aby jelo, milovanému králíčkoví, který se ztratil z králičkárny, je teď dobře, protože je u kamarádů v lese a také s nimi bude chodit do králičí školy.*“³⁶ Jedním z významných úkolů předškolního věku je překonání egocentrismu, což je předpoklad pro nástup do školního prostředí.

Rodiče představují pro předškolní dítě jakýsi ideál, jsou pro něho emocionálně významnou autoritou. Děti se chtějí svým rodičům podobat a identifikovat se s nimi. Roli rodičů získávají například při hře, kdy je napodobují, čímž přijímají normy a řád, který je platný ve světě dospělých.³⁷

„*Dítě je v tomto věku samozřejmě zcela prostoupeno svou rodinou, nicméně nabývá výrazně na významu jeho kamarádství s vrstevníky.*“³⁸ Postupně přichází změna charakteru dětské hry v kolektivu, a to převážně s nástupem do mateřské školy, kdy si děti nejdříve hrají

³¹ ALLEN, K. Eileen a Lyn R. MAROTZ. *By the Agens: Behaviour & Development of Children Pre-birth Through Eight*. Delmar Thomson Learning, 2000, s. 99. ISBN 9780766820487.

³² ČÁČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 72 – 73. ISBN 80-7239-060-0.

³³ ALLEN, K. Eileen a Lyn R. MAROTZ. *By the Agens: Behaviour & Development of Children Pre-birth Through Eight*. Delmar Thomson Learning, 2000, s. 99. ISBN 9780766820487.

³⁴ LEBL, Jan. *Růst a zrání vašeho dítěte*. Praha: Makropulos, 1997, s. 51. ISBN 80-86003-10-8.

³⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 102. ISBN 80-7178-308-0.

³⁶ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 202. ISBN 80-7178-888-0.

³⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 126. ISBN 80-7178-308-0.

³⁸ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 203. ISBN 80-7178-888-0.

„vedle sebe“, což je paralelní hra, poté následuje hra kooperativní, kdy si děti začínají hrát více spolu.³⁹

Školní věk s sebou přináší velké změny jak u dětí, tak i u rodičů, jelikož přichází velmi důležitý sociální mezník, a to nástup do školy a s ním získávání nových rolí.

VÁGNEROVÁ dělí školní věk na tři dílčí fáze:

1. **Raný (mladší) školní věk**, který trvá od nástupu do školy, tedy přibližně od šesti až sedmi let, do let osmi až devíti, kdy se mění životní situace a vývoj dítěte vzhledem ke školnímu prostředí.
2. **Střední školní věk** trvající od osmi až devíti do jedenácti až dvanácti let, kdy dochází k přestupu na druhý stupeň základní školy a dítě začíná dospívat. Přichází biologické a sociální změny.
3. **Starší školní věk** trvá přibližně do patnácti let a dítě ukončuje základní vzdělávání. Toto období bývá často označováno jako pubescence.⁴⁰

Dítě v mladším školním věku je ve fázi vývojové integrace a je schopno plnit čím dál více náročnější a složitější úkoly. Je soběstačnější a začíná mít zodpovědnost. Mělo by zvládat přiměřené povinnosti, jež jsou na dítě kladeny jak v prostředí rodinném, tak i v prostředí školním.

Růst těla je pomalejší. Co se týče váhového přírůstku, podílí se na něm hlavně růst svalové hmoty. Rysy v obličeji se mění a nabývají charakter podoby dospělého člověka. Vypadává mléčný chrup a přichází růst druhých zubů. Dochází k přestavbě mozkové kůry, díky níž vyzrává jemná senzomotorická koordinace, která významně napomáhá k činnostem, které musí dítě zvládnout ve škole jak při manipulaci s tužkou při psaní a kreslení, tak i v rámci tělesné výchovy a sportovních aktivit.⁴¹

*„Role školáka má určité znaky, které by měly respektovat všechny děti. Ve škole jsou vystaveny očekávání, která z této role vyplývají, musí se chovat požadovaným způsobem a respektovat určité normy. dítě ve škole získává podřízenou roli žáka a symetrickou roli spolužáka. Školák musí přijmout novou autoritu učitele“.*⁴² Ve školním prostředí je dítě hodnoceno za určité dosažené výsledky, a to jak pozitivně, tak i negativně. Spolužáky bere

³⁹ LEBL, Jan. *Růst a zrání vašeho dítěte*. Praha: Makropulos, 1997, s. 51. ISBN 80-86003-10-8.

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 204. ISBN 80-7178-308-0.

⁴¹ LEBL, Jan. *Růst a zrání vašeho dítěte*. Praha: Makropulos, 1997, s. 52, s. 129 – 130. ISBN 80-86003-10-8.

⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 207. ISBN 80-7178-308-0.

jako rovnocenné partnery, se kterými se může porovnávat. Jedna z potřeb dítěte školního věku je získat ve skupině přijatelné postavení. Pokud jsou okolnosti ve škole náležitě příznivé, probouzí se v dítěti usilovnost, která je základem pro uspokojení potřeby vyniknout a prosadit se.⁴³

V dítěti se během školního věku aktivizují cenné vlastnosti osobnosti, jako jsou píle, soustředěnost, zdravá ctížádostivost, ale i odpovědnost za výsledky jejich práce. HELUS uvádí: „*Negativně tudíž na vývoj dítěte a utváření jeho osobnosti působí, když snaživá pracovitost není podchycena a povzbuzována, ale naopak je podlamována. Způsobují to hlavně opakující se neúspěchy navozující v dítěti pocity, že „na úkoly nestačím“, „jsem horší než druzí“ a posléze ústící v pocit méněcennosti.*“⁴⁴ Proto musí učitelé i vychovatelé (rodiče) dbát na to, aby byla u dítěte posílena snaživá pracovitost v situacích zadávání úkolů, hodnocení dítěte i jeho sebe prezentace, čímž eliminují nebezpečí vzniku méněcennosti.⁴⁵

Může se stát, že se s nástupem dítěte do školy změní i jeho postavení v rodině. Pro vývoj dítěte je největší výhodou kompletní funkční rodina. Rodiče uspokojují celou řadu potřeb dítěte, např. potřebu smysluplného učení, rodiče jsou modelem určité role a vzorem určitého způsobu chování. Rodiče jsou pro dítě stále jednoznačnou autoritou a zdrojem jistoty a bezpečí, mohou významně ovlivnit uspokojování potřeby seberealizace, která je pro školní věk velmi důležitá. Otec i matka kladou na své dítě požadavky, vybírají pro něj aktivity, které považují za důležité. Avšak pokud si u něho stanoví příliš vysoký cíl, může se stát, že dítě bude mít pocity neúspěšnosti. Jedinci v mladším školním věku se často v rámci seberealizace identifikují s rodičem stejného pohlaví, čímž symbolicky přijímají i část jeho prestiže. Tímto způsobem uspokojuje dítě svoji vlastní potřebu seberealizace.⁴⁶

Dospívání je životní úsek charakteristický na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání a znatelnou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu. Věkově je tento časový úsek vymezen dolní hranicí jedenácti až dvanácti let, horní přibližně dvaceti až dva a dvaceti let. Celé období bývá rozlišeno na období pubescence a období adolescence.⁴⁷

⁴³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 207. ISBN 80-7178-308-0.

⁴⁴ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 206. ISBN 80-7178-888-0.

⁴⁵ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 207. ISBN 80-7178-888-0.

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 172. ISBN 80-7178-308-0.

⁴⁷ LANGMAIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 138 – 139. ISBN 80-7169-195-X.

Období pubescence (zhruba od jedenácti do patnácti let) bývá často označováno jako střední školní věk, jelikož se dítě dostává na druhý stupeň základní školy či nižšího gymnázia. Můžeme se setkat i s pojmenováním raná adolescence, čímž se zdůrazňuje, že samotné dětství je překonáváno nastupujícím dospíváním, jehož hlavním znakem je probouzející se sexualita. Pubescence se odvozuje od latinského slova „pubes“, které v překladu znamená chmýří nebo vousy, v přeneseném významu pak pohlavní orgány. Toto období se projevuje růstem ochlupení, dále s ním souvisejícím sexuálním zráním, u něhož dochází ke vzniku způsobilosti sexuálně žít a plodit. Na druhé straně však dochází k psychickému a sociálnímu dospívání.⁴⁸

V období dospívání se výrazně mění vlastní tělo dítěte. Rychle se mění váha, výška a tělesná stavba, dochází ke změně celkového vzhledu člověka, fungování orgánů, velmi nápadné jsou druhotné sexuální znaky, jako je např. mutace hlasu apod.⁴⁹

„Tělesná atraktivita má svou sociální hodnotu a stává se součástí sebehodnocení dospívajícího.“⁵⁰

Kromě tělesné změny se v období pubescence mění i prožívání citové nejen ve vztazích s lidmi, kdy se objevují první větší konflikty s rodiči a učiteli, ale i ve vnímání sama sebe. Je to doba období hledání své podoby sociální, přichází nové otázky typu: kým je, jakým směrem se bude v životě ubírat. Všechny tyto okolnosti často provází hluboká krize, změny nálad, změny názorů a přání. Děti v tomto věku jsou emočně nevyrovnaní v důsledku hormonálních změn v oblastech psychiky a mezilidských vztazích.⁵¹

Období adolescence (zhruba od patnácti do dvaceti až dva a dvaceti let) je někdy nazýváno jako most mezi dětstvím a dospělostí. *„Z ontogenetického hlediska je jejím základním atributem dokončení pohlavního dozrávání, fyzický a duševní rozvoj (růst) a sociální učení v nejširším slova smyslu.“⁵²* Adolescence je sice biologicky ohraničena pohlavním dozráváním, ale je to také období komplexnějších psychosociálních proměn, mění se celková osobnost jedince.⁵³ *„Mladý člověk získává nové role, spojené s vyšší sociální*

⁴⁸ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 209. ISBN 80-7178-888-0.

⁴⁹ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 210. ISBN 80-7178-888-0.

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 251. ISBN 80-7178-308-0.

⁵¹ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 210. ISBN 80-7178-888-0.

⁵² MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 10. ISBN 80-7178-747-7.

⁵³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 253. ISBN 80-7178-308-0.

prestiží. *Emancipace z vázanosti na rodinu je obvykle dokončena, vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují.*⁵⁴

V období adolescence se objevují nové cíle, postoje, hodnoty a projevy člověka. Adolescenti se začínají včleňovat do užších a širších společenských vztahů, přichází volba a příprava na povolání, rozvíjí se empatie s vrstevníky, objevují se otázky, které se týkají vlastního „já“ a jeho zařazení ve společnosti, utváří se a stabilizuje sebepojetí a další soustavy vlastních ideálů a hodnot. Počínají sexuální vztahy a první pohlavní styk.⁵⁵

Jedním ze znaků adolescence je změna postoje k budoucnosti, která přináší pocit svobody, možnost volby. *„Současnost i budoucnost jsou stejně důležité. Budoucnost je akcentovaná spíše tehdy, jestliže je aktuální situace neuspokojující a budoucnost je anticipována jako období definitivního, samozřejmě idealizovaného vyřešení všech problémů. Když naopak budoucnost vyvolává velkou nejistotu a úzkost, bude adolescent v rámci moratoria preferovat současnost.*⁵⁶

Plnoletost je dosažení adolescence. Současné právo stanovuje dospělost již v osmnácti letech, kdy je člověk zodpovědný za své jednání. Plnoletost funguje jako jeden ze sociálních mezníků dospělosti.⁵⁷

Pro zdravý vývoj dítěte nebylo nikdy nalezeno prostředí vhodnější než prostředí klasické rodiny.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 253. ISBN 80-7178-308-0.

⁵⁵ ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 68, s. 229. ISBN 80-7239-060-0.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 254. ISBN 80-7178-308-0.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 254. ISBN 80-7178-308-0.

Rodina

Přesnou definici pojmu rodina lze vzhledem k její složitosti velmi těžko určit. „*Rodinu bude jinak definovat právník, jinak sociolog, demograf, národohospodář. Každý vypočítá řadu znaků, které charakterizují dnešní rodinu a které koneckonců existují od dávných dob. Budou to osoby rodičů a dětí, určitá životní pospolitost, nejrůznější funkce, jež musí rodina plnit, různá právní ustanovení, která se na ni vztahují atd.*“⁵⁸

SOBOTKOVÁ charakterizuje rodinu jako skupinu lidí, jež má společnou historii, současnou realitu a vize do budoucnosti, v níž očekávají vzájemně propojené transakční vztahy.⁵⁹

Podle SMUTKOVÉ je rodina skupina lidí, kteří jsou spojeni společným původem, manželstvím či jiným právním vztahem, jako je například adopce. U členů rodiny existuje vzájemná podpora, jedinci v rodině se identifikují jako jedna společenská jednotka.⁶⁰

DUNOVSKÝ uvádí, že rodina je malá, primární společenská skupina, jež má pro dítě nezastupitelný význam, jelikož dítěti dává genetickou výbavu a má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, a to jak v oblasti tělesné, tak i v oblasti duševní a sociální.⁶¹

JIRÁSKOVÁ charakterizuje rodinu jako biologickou, sociální, relativně stálou skupinu, jež je spojena vztahy příbuzenství, vychovává děti a všem členům rodiny poskytuje sociální, citové a hodnotové zázemí.⁶²

Rodina je jednou z nejstarších lidských společenských organizací. Vznikala velmi dlouhým procesem, a to jak z přirozeného pudu pohlavního, tak i z touhy po ochraně, učení a vzdělávání potomstva, jež by mělo vést k připravenosti do života.⁶³

Nejjednodušší definice popisuje rodinu jako malou skupinu lidí, kteří jsou vzájemně spojeni manželskými, příbuzenskými či jinými obdobnými vztahy, a zároveň jsou spojeni společným způsobem života.⁶⁴

⁵⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 28. ISBN 80-04-25236-2.

⁵⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 22. ISBN 80-7178-559-8.

⁶⁰ SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 15. ISBN 978-80-7041-069-1.

⁶¹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1986, s. 15.

⁶² JIRÁSKOVÁ, Věra. *Občan v demokratické společnosti*. Praha: Slon, 1999, s. 69. ISBN 80-85850-78-8.

⁶³ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 15.

ISBN 80-85282-83-6.

⁶⁴ LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut dětí, 2006, s. 5. ISBN 80-86991-66-0.

Co je pojem rodina pro dítě nám sděluje MATĚJČEK: „Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“⁶⁵

„Rodina může a nemusí být tam, kde se o jedno dítě stará několik dospělých nebo kde se jedna dospělá osoba stará o několik dětí. Dítě může zažívat dobrodiní rodinné výchovy, i když lidské společenství, ve kterém vyrůstá, podle zákona vůbec rodinou není“⁶⁶

Rodina ovlivňuje vývoj dítěte, a to v jeho fázích, které jsou zvláště citlivé. Rodina by měla uspokojovat základní psychické potřeby dítěte, je modelem pro mezilidské vztahy. Dítě si z rodiny bere zkušenosti do života, jež bude srovnávat se vztahy, do kterých jako dospělý jedinec vstoupí. O rodině můžeme hovořit o jakémisi lidském soužití, které uspokojuje psychické potřeby rodičů, je však důležité, aby naopak i rodiče či rodinní vychovatelé uspokojovali potřeby dítěte.⁶⁷

Aby došlo k uspokojení potřeb v rodinném soužití, musí rodina plnit alespoň základní funkce, jež zabezpečují život člověka v sociálním prostředí. BURIÁNEK hovoří o následujících funkcích rodiny:

- *Biologická (reprodukční)*, kdy je zdůrazněno, že právě v prostředí rodiny dochází k zajištění potomstva.
- *Emocionální*, při níž se uspokojují psychologické potřeby, např. potřeba přijímat a dávat city, vyjadřovat emoce, prožívat a sdílet city naplno apod. Na základě současných studií se konstatuje, že je rodina v současné době jednotkou společnosti, jež je postavena nikoli na základě hospodářském, ale právě na základech emocionálních. Emocionální funkce je tedy na vzestupu a je čím dál více posilována.
- *Ekonomická*, která znamená poskytování ekonomického či hospodářského zázemí pro rodinné členy.
- *Socializační*, jež je někdy nazývána i *výchovná*, při níž si rodiny a její členové vytvářejí specifický životní styl a životní způsob. V souvislosti se socializační funkcí můžeme hovořit i o funkci *vzdělávací*, kdy se jednotliví členové navzájem učí, obohacují se o nové poznatky, vědomosti a dovednosti.⁶⁸

⁶⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 16. ISBN 80-85282-836.

⁶⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 28. ISBN 80-04-25236-2.

⁶⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 29. ISBN 80-04-25236-2.

⁶⁸ BURIÁNEK, Jiří. *Sociologie*. Praha: Fortuna, 2001, s. 102. ISBN 80-7168-754-5.

HAVLÍK a KOŤA dále rozlišují tyto funkce:

- *Ochranná*, která je často prezentována jako tvorba domova. Jedná se funkci, jež zajišťuje jakési útočiště před vnějším světem, je to soukromý prostor pro členy rodiny.
- *Sexuální*, jež je úzce spojena s funkcí biologickou či reprodukční. Společnost prostřednictvím rodiny ukazuje, jaké sexuální chování je v sociálním prostředí přijatelné a jaké nikoliv. Rodina umožňuje uspokojovat sexuální pud, ale zároveň zajišťuje respektování a předávání důležitých tabu v chování sexuálním, a jde hlavně o to, aby byla zajištěna kvalita budoucích generací.⁶⁹

Hovoří-li se o rodině, často si ji lidé představují jako tzv. úplnou **nukleární rodinu**, tedy otce, matku a jejich potomky. V dnešní době se odhaduje, že takováto nukleární rodina zastupuje tak třetinu naší populace a pouze pětinu všech domácností. Zbytek, tedy většinu, tvoří lidé, kteří žijí bez partnera, pouze s dítětem nebo s příslušníky tří nebo čtyř generací v různých, z pohledu nukleární rodiny nekompletních, postavení.⁷⁰

Poruchy funkce rodiny

Rodina plní řadu funkcí, jejichž naplnění vede k tomu, aby v ní byl zabezpečen patřičný rozvoj jedince. Pokud se v rodině objevují poruchy některé z funkcí, vyskytne se problém, který je nutné co nejdříve řešit, aby nedošlo k ohrožení života dítěte.

DUNOVSKÝ rozděluje rodinu z hlediska funkčnosti na čtyři typy⁷¹:

- Funkční rodina – pro dítě je tento typ rodiny velmi příhodný, je v něm zajištěn dobrý a řádný vývoj dítěte.
- Problémová rodina – rodina, ve které se vyskytují závažné poruchy jedné nebo více funkcí. Tyto funkce však neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte. Rodina je schopna řešit problémy vlastními silami nebo za pomoci zvnějšku. Je však sledována pracovníky

⁶⁹ HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, s. 68 – 78. ISBN 80-7178-635-7.

⁷⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 74. ISBN 80-85850-24-9.

⁷¹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986, s. 28.

příslušného orgánu zabývajícího se sociálně-právní ochranou dětí (OSPOD), kteří se na rodinu aktivně zaměřují.

- **Dysfunkční rodina** – rodina, v níž se objevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny. Tyto poruchy současně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek. Takový typ poruch již rodina většinou nezvládá řešit sama, a proto je potřeba, aby došlo k zásahu zvenčí. Takový typ rodiny vyžaduje systematickou pomoc.
- **Afunkční rodina** – poruchy v ní jsou tak závažné, že rodina přestává plnit svůj základní úkol. Existence dítěte je ohrožena. Rodina mu škodí, proto je jediným řešením odebrání dítěte a pokus o jeho následné umístění do rodiny náhradní.

Když rodina neplní základní požadavky a úkoly, jež jsou dané společenskou normou, jedná se o poruchy rodiny. Porucha rodiny je situace, kdy dojde „*k selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.*“⁷²

Poruchy rodiny dělí DUNOVSKÝ na:

– **poruchu biologicko-reprodukční funkce**, která se týká situací, kdy se v rodině nerodí děti nebo se rodí, ale jsou nějak poškozené. Tyto poruchy přináší pro jednotlivé členy rodiny řadu vážných problémů, a to jak po fyzické, tak i po psychické stránce.

– **poruchu ekonomicko-zabezpečovací funkce** vyskytující se spíše ojediněle. Primárně se jedná o nezapojení se do pracovního procesu ve společnosti, čímž vzniká riziko nezabezpečení jednotlivých členů rodiny, které se netýká jen materiálních prostředků, ale i oblasti sociální v rámci udržení si sociální jistoty rodiny a její stability.

– **poruchu emocionální funkce** zasahující všechny oblasti uvnitř života rodiny a v jejich vztahu ke společnosti. Tato porucha ohrožuje z hlediska dítěte klidné rodinné prostředí. Příčiny mohou být různé, např. rozvod rodičů, rodinný rozvrat, nedostatečný zájem o dítě, které mnohdy vyústí až v sociální osiření, opuštění nebo dokonce týrání či zneužívání dítěte. Poruchy emocionální funkce jsou často původem většiny rodinných poruch, proto se v rámci jejich bližšího poznání a pochopení spolupracuje s psychology a psychiatry.

– **poruchu socializačně-výchovné funkce**, kdy je o dítě málo či nedostatečně postaráno, v některých případech i nepostaráno. V tomto případě rodiče nemohou, nechtějí anebo nedovedou pečovat o své dítě.⁷³

⁷² LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut dětí, 2006, s. 8. ISBN 80-86991-66-0.

⁷³ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986, s. 13 – 16.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí mají za úkol rodině pomoci prostřednictvím její sanace. Sanace rodiny je opatření, které je poskytováno rodinám s dítětem, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen, a jejím cílem je předcházet, zmírnit, popř. eliminovat problémy vyskytující se v rodině. Sanace rodiny se snaží o to, aby dítě nebylo odebráno mimo rodinu.⁷⁴

Rodinu lze sanovat:

- pokud rodiče neumí o dítě pečovat a nevytvořili pro něho vhodné podmínky odpovídající jeho potřebám.
- pokud při sociální práci s rodinou, ve které se vyskytuje ohrožené dítě, nedojde v průběhu tří měsíců ke zlepšení.
- pokud je dítě umístěno do zařízení pro ústavní výchovu. Sanace rodiny se snaží o to, aby byly vytvořeny podmínky pro kvalitní a smysluplný kontakt dítěte s rodinou, což by mohlo vést i ke svěřeni dítěte zpět do péče biologických rodičů.
- ve chvíli kdy soud zrušil nařízení ústavní výchovy a dítě se vrátilo do původní rodiny. Je důležité rodinu podpořit a udržet její změny, jež byly realizovány v průběhu ústavní výchovy dítěte.
- pokud bylo dítě svěřeno soudem do pěstounské péče na přechodnou dobu. Sanace rodiny se snaží o návrat dítěte do původní rodiny, ve které musí dojít ke zlepšení a udržení podmínek pro zajištění blaha dítěte.⁷⁵

Pokud se v rodině objevují situace, ve kterých sanace není vhodným řešením pro dítě, např. když rodiče nemají citovou vazbu k dítěti, když je s dítětem hrubě a krutě zacházeno, když jsou rodiče částečně zbaveni způsobilosti nebo když jsou závislí na návykových látkách, je nutné, aby bylo dítě umístěno do ústavní výchovy.

⁷⁴ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 18. ISBN 978-80-7367-392-5.

⁷⁵ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 20. ISBN 978-80-7367-392-5.

SHRNUTÍ

Období dětství je pro každého člověka dobou velice důležitou, ve které dochází k rozvoji jedince, který je pevně vázán k rodičům, jejichž úkolem je dítě vychovat, učit jej základním návykům, sociálním dovednostem a během jeho vývoje mu zajistit a poskytnout prostředí, jež je vhodné k životu. Pokud z vážných důvodů rodina nefunguje a vyskytly se poruchy jednotlivých funkcí rodiny, dochází k ohrožení dítěte, o které není náležitě postaráno. Rodina je sledována pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany, kteří rozhodují o dalším osudu problémové, dysfunkční a afunkční rodiny. Pokud je prostředí, v němž dítě žije, natolik nevyhovující, svěřuje se toto dítě do péče ústavní.

ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Pokud v rámci sanace rodiny nedojde k obnovení jejích funkcí, je žádoucí, aby orgán sociálně-právní ochrany vyhodnotil ohrožení dítěte a aby byla takovému dítěti zprostředkována péče náhradní, která může být zajištěna prostřednictvím náhradní rodinné péče, rodinné péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo prostřednictvím ústavní výchovy.

Ústavní výchova je jakousi alternativou, jak zajistit péči o dítě v okamžiku, kdy jej rodiče nemohou z vážných důvodů vychovávat. Ústavní výchova je pojímána jako krajní výchovné opatření a nařizuje ji soud. Předtím, než soud ústavní výchovu nařídí, zamýšlí se nad tím, zda není v daném případě možné a vhodné, aby došlo ke svěření dítěte do náhradní rodinné péče.⁷⁶

Dle BUBLEOVÉ jsou do ústavní výchovy zařazeny „*děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, děti, které byly soudem svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a dále děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči resp. osobami odpovědnými za výchovu dítěte.*“⁷⁷

Pokud soud dle § 971 odst. 4 nového občanského zákoníku (dále jen NOZ) rozhodl o ústavní výchově dítěte, musí označit zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Soud přihlíží zájmu dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dbá na to, aby bylo dítě umístěno co nejbližší bydlišti rodičů nebo osob jemu blízkých. Ústavní výchovu lze nařídít maximálně na tři roky a je možné ji prodloužit, pokud nadále trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy. Toto trvání je možné prodloužit opakovaně, avšak nejdéle na dobu tří let.

Dítě zůstává v ústavní výchově po dobu, než rozhodne soud o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy.⁷⁸ Jednou za šest měsíců je soud povinen přezkoumat, zda i nadále trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy nebo zda je možné zajistit dítěti náhradní

⁷⁶ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 205 – 206. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

⁷⁷ BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, s. 55. ISBN 978-80-87455-01-2.

⁷⁸ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 205 – 206. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

rodinnou péčí, a to jakýmkoli možným způsobem (osobně pečující poručník, pečující osoba, pěstoun).⁷⁹

Základy institutu ústavní výchovy upravují i další právní předpisy. V zákoně č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů je stanovena právní úprava ústavní výchovy vykonávané v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let. Děti starší tří let věku jsou umísťovány do školských zařízení, v tomto případě je výkon ústavní či ochranné výchovy upraven zákonem č. 109/2002 Sb, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.⁸⁰

Výchova ochranná, jež je upravena v zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, může být nařízena jak u dítěte mladšího patnácti let, které spáchalo trestný čin, tak u mladistvých, kteří jsou starší patnácti let, ale mladší osmnácti let. „*Obligatorně je ochranná výchova ukládána dítěti mladšímu patnácti let, které spáchalo čin, za nějž trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu a které v době spáchání trestného činu dovršilo dvanáctý rok svého věku (§ 93 zák.č. 218/2003 Sb.)*.“⁸¹

Důvody umístění dítěte do ústavní výchovy

Je důležité podotknout, že pro nařízení ústavní výchovy neexistuje pouze jeden důvod, ale jedná se vždy o nahromadění se několika příčin, které způsobí umístění dítěte v jednotlivých typech zařízení ústavní výchovy. Tyto příčiny jsou často vzájemně provázané.

V občanském zákoníku nalezneme **čtyři skupiny důvodů** a okolností, jež vedou nebo mohou vést k tomu, že soud nařídí ústavní výchovu dítěte⁸²:

- a) výchova dítěte je vážně narušena nebo ohrožena do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte,

⁷⁹ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 205 – 206. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

⁸⁰ KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Aspi, 2006, s. 77 – 78. ISBN 80-7357-214-1.

⁸¹ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 222 – 223. ISBN 80-86432-93-9.

⁸² ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 205 – 206. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

- b) tělesný, rozumový či duševní stav dítěte je vážně ohrožen nebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte,
- c) řádný vývoj dítěte je vážně ohrožen nebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte,
- d) nebo zde existují vážné důvody, pro které rodiče nemohou výchovu dítěte zabezpečit.

Dle § 971 odst. 2 nového občanského zákoníku nemohou nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry, v nichž se dítě nalézá, nikdy samy o sobě představovat důvod, pro něhož by dítě mohlo být umístěno do ústavní péče, pokud rodiče zabezpečí řádnou výchovu dítěte a plní povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti.⁸³

Příčin umístění do ústavní výchovy je nesčetné množství, může to být např. úmrtí rodičů, dlouhodobá nemoc rodičů či úrazy vedoucí k trvalým následkům apod. Nicméně jeden z hlavních důvodů umístění do ústavní výchovy je selhání či zanedbání základních funkcí rodiny. VOCILKA uvádí **šest hlavních příčin selhání rodin s následkem umístění dítěte do ústavní výchovy**⁸⁴:

- **Alkohol a jiné návykové látky** ovlivňují lidské myšlení a nabízí možnost uniknout od nepříjemné reality. Rodiče, kteří užívají nadměrné množství alkoholu a jsou závislí na drogách, poškozují své zdraví, zároveň svým chováním způsobují psychické a fyzické strádání členů rodiny.
- Častým důvodem umístění dítěte do ústavní výchovy je **prostituce** matky, prostřednictvím níž řeší svoji ekonomickou situaci. V rodině upadá morálka a chybí funkční rodinné zázemí, které vede ke ztrátě sebeúcty. Matka může prostituci provozovat na ulici nebo i v zahraničí, k tomu dochází převážně v noci. Přes den je matka unavená a nemá o dítě zájem, nevěnuje mu dostatek pozornosti. V některých případech může docházet k prostituci i doma, což vede k tomu, že se dítě může stát svědkem této činnosti, čímž je ohrožen jeho psychický a morální vývoj.
- **Týrání a zneužívání dítěte** definuje VOCILKA jako projev chování rodičů či jiných osob, který dítě tělesně či duševně poškozuje.⁸⁵ LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ rozlišují **týrání tělesné a duševní**. Formy tělesného týrání jsou velmi rozmanité, může

⁸³ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 205 – 206. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

⁸⁴ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula, 199, s. 26 – 33. ISBN 80-9022667-62.

⁸⁵ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula, 199, s. 28. ISBN 80-9022667-62.

jít např. o popálení, o bití způsobující mnohdy i tržné rány, zlomeniny apod. Mezi psychické týrání patří např. různé ponižování, nadávání, zdůrazňování neschopnosti, hrozba ublížení nebo zabití, izolování, povzbuzování k užívání návykových látek apod.⁸⁶

Zneužívání charakterizuje LANGMEIER A KREJČÍŘOVÁ jako případ, ve kterém člověk využívá druhého člověka ke svému vlastnímu prospěchu, a to z pozice větší síly či společenské nebo intelektuální převahy. Děti, jež jsou závislé na dospělých, jsou proto hlavními oběťmi zneužívání.⁸⁷

- **Výchovné problémy** souvisí s tím, že rodiče nezvládají výchovu a dítě nerespektuje výchovnou autoritu. Negativní dopad má výchova zavrhuje, kdy rodiče vidí své neúspěchy v dětech a dávají jim vinu za své nezdary, což vede k deprivaci dítěte a k poruchám jeho vývoje. Výchova zanedbávající je charakteristická přehlížením a nevšímáním si dítěte. Dochází k selhání komunikace mezi dítětem a rodiči.
- **Nízká sociální úroveň rodiny** je způsobena ekonomickými důvody. Nedostatečné hmotné zabezpečení často ohrožuje fyzický i psychický vývoj dítěte. V některých případech má dítě v rodině kladný citový vztah k rodičům, avšak z finančních důvodů není zabezpečen zdravý růst jedince, jelikož mu nejsou z důvodu nízké sociální úrovně poskytnuty základní lidské potřeby.
- **Trestná činnost** vede často k rozpadu rodiny. Pokud rodič nastoupí do výkonu trestu, dítě je od rodiče náhle odloučeno a může dojít k citovému strádání. Rodiče v tomto případě nejsou dobrými vzory pro dítě.

SMUTKOVÁ vymezuje kategorie dětí, které svým nežádoucím chováním umocňují nepříznivé chování jejich rodičů. Jedná se o⁸⁸:

- děti, které své dospělé vychovatele zatěžují, dráždí a vyčerpávají jak fyzicky, tak i psychicky. Nejrizikovější je tzv. období vzdoru vrcholící ve třetím roce dítěte, kdy dítě v noci nespí, pláče, křičí a vzteká se. Druhým nejrizikovějším obdobím je poté puberta.

⁸⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 268 – 269. ISBN 80-7169-195-X.S. 268-269.

⁸⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 270. ISBN 80-7169-195-X.S. 268-269

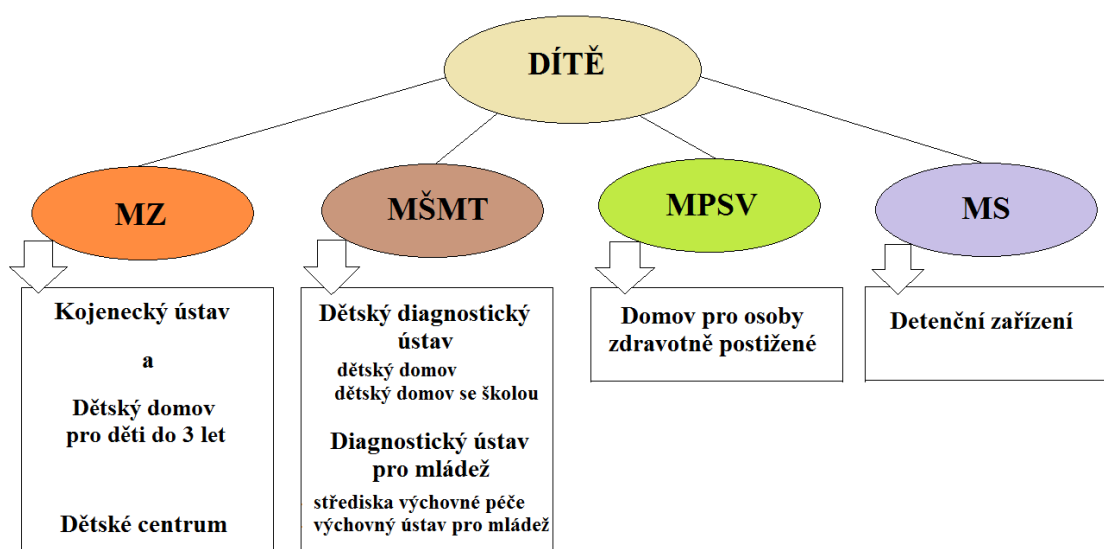
⁸⁸ SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 67. ISBN 978-80-7041-069-1.

- děti, jejichž projevy jsou pro dospělého člověka málo srozumitelné. Jedná se o děti postižené tělesně nebo mentálně či o děti, jež mají nějaká psychická onemocnění. Příkladem jsou děti se specifickými poruchami učení, anomálním vývojem osobnosti, děti autistické atd.
- děti, u nichž nebylo splněno očekávání jejich rodičů. Do této kategorie jsou řazeny děti mentálně retardované s lehčími stupni retardace, jako je např. debilita, intelektový podprůměr nebo slaboduchost, patří sem i děti s ADHD⁸⁹.

Pokud soud rozhodl o výkonu ústavní péče na základě důvodů umístění dítěte do ústavní výchovy, hledá se pro něho nejvhodnější výchovné zařízení.

Typy zařízení ústavní výchovy v České republice

V České republice je ústavní výchova v gesci několika ministerstev, a to Ministerstvo zdravotnictví (MZ), Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) a Ministerstvo spravedlnosti (MS).

Obrázek č. 3: Přehled ústavní výchovy dítěte v gesci jednotlivých ministerstev ČR⁹⁰

⁸⁹ ADHD = Attention Deficit Hyperaktivita Disorder, hyperaktivita s poruchou pozornosti.

⁹⁰ Vlastní

Kojenecký ústav a dětský domov pro děti do tří let věku jsou zdravotnická zařízení v rezortu ministerstva zdravotnictví, ve kterých je dětem poskytnuto zaopatření v rámci ubytování, stravy, ošacení a výchovné činnosti.⁹¹

Dětská centra jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v případě krize. Dítě je do tohoto zařízení svěřováno soudem nebo rodičem. Financování řeší systém dávek státní sociální podpory.⁹²

Diagnostický ústav je speciální zařízení, ve kterém je dítě maximálně osm týdnů. Jedinec po tuto dobu absolvuje různá psychologická vyšetření a rozhovory s pedagogy. Součástí diagnostického ústavu je i škola, kterou tamní děti navštěvují. Úkolem tohoto zařízení je najít pro dítě optimální řešení – buď návrat domů, popř. umístění do jiných ústavů, jako jsou dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.⁹³

Dle zákona č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, jenž nabyl platnosti 5. února 2002, plní diagnostický ústav dle potřeb dítěte tyto hlavní úkoly:

- diagnostické, které spočívají ve vyšetření úrovně dítěte prostřednictvím pedagogických a psychologických činností,
- vzdělávací, v rámci nichž se zjišťuje, jaká je úroveň dosažených znalostí a dovedností dětí, dále se stanovují a realizují specifické vzdělávací potřeby v rámci rozvoje osobnosti dítěte,
- terapeutické, které směřují k nápravě poruch ve vztazích sociálních a v dětském chování,
- výchovné a sociální, jež se vztahují k osobnosti dítěte, jeho rodinné situaci a sociálně-právní ochraně, dle potřeby také zprostředkovává zdravotní vyšetření dítěte,
- organizační, které souvisí s umístěním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu či mimo tento obvod, který je stanoven ministerstvem;

⁹¹ BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, s. 55. ISBN 978-80-87455-01-2.

⁹² BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, s. 55. ISBN 978-80-87455-01-2.

⁹³ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2980 – 2982. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranné-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

diagnostický ústav dále spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany v rámci přípravy návrhu na nařízení předběžného opatření vykonávaného v diagnostickém ústavu či v jiném zařízení.

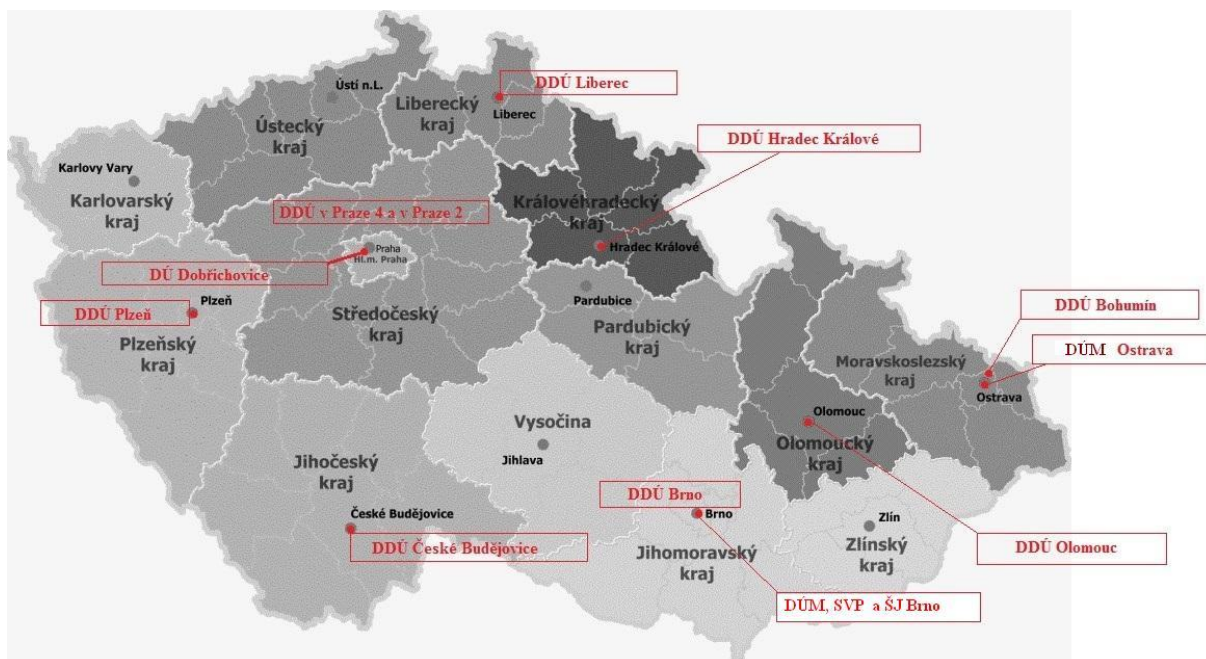
- koordinační, které směřují k prohloubení či sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu ústavu diagnostického.

Na základě výsledků těchto činností diagnostický ústav zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb. Písemně poté sděluje příslušným orgánům sociálně-právní ochrany údaje o dětech vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče.⁹⁴

V současnosti působí na území České republiky celkem třináct diagnostických ústavů⁹⁵, jejichž zřizovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

⁹⁴ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2980. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranné-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

⁹⁵ Diagnostické ústavy v ČR: Dětský diagnostický ústav, ZŠ a ŠJ v Praze 4, Diagnostický ústav a středisko výchovné péče v Praze 4, Diagnostický ústav pro mládež v Praze 2, Diagnostický ústav, DDŠ, DD, SVP, ZŠ a ŠJ v Dobřichovicích, Dětský diagnostický ústav, DDŠ, SVP, ZŠ v Českých Budějovicích, Dětský diagnostický ústav, SVP, ZŠ a ŠJ v Plzni, Dětský diagnostický ústav, SVP, ZŠ, MŠ a ŠJ v Liberci, Dětský diagnostický ústav, SVP, ZŠ a ŠJ v Hradci Králové, Dětský diagnostický ústav, SVP, ZŠ a ŠJ v Brně (Hlinky 140), Diagnostický ústav pro mládež, SVP a ŠJ v Brně (Veslařská 246), Dětský diagnostický ústav, SVP, ZŠ a ŠJ v Olomouci – Svätý Kopeček, Dětský diagnostický ústav, ZŠ a ŠJ v Bohumíně, Diagnostický ústav pro mládež, SVP a ŠJ v Ostravě.

Obrázek č. 4: Přehled diagnostických ústavů (DÚ), dětských diagnostických ústavů (DDÚ) a diagnostických ústavů pro mládež (DÚM) v České republice.

Dle § 12 zákona č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních pečuje **dětský domov** o děti podle jejich individuálních potřeb. Dětský domov plní úkol sociální. Jeho náplní je též vychovávat a vzdělávat děti ve věku zpravidla od tří do osmnácti let, rovněž se sem umísťují i nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Dětské domovy zajišťují těmto jedincům, kteří nemají závažné poruchy chování, péči s nařízenou ústavní výchovou. Vzdělání těchto dětí je zajištěno ve školách, které nejsou pod záštitou dětských domovů.⁹⁶

Základní organizační jednotkou v dětském domě je tzv. rodinná skupina, kterou tvoří nejméně šest a nejvíce osm dětí. Takových rodinných skupin může být v dětském domově nejvíce deset a nejméně dvě. Zařazují se do nich děti se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. Sourozenci se zařazují do stejných skupin, pokud tomu nebrání důvody výchovné, zdravotní, věkové či vzdělávací. Úkolem dětského domova není nahrazovat vlastní rodinu dítěte, ale vytvářet výchovné a organizační prostředí, jež je podobné

⁹⁶ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2982. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

tomu rodinnému.⁹⁷ Dítěti je poskytováno zaopatření, jež zahrnuje ubytování, ošacení, stravu, finanční náklady na vzdělání, dopravu a zdravotní péči. Dítě dostává i kapesné.⁹⁸

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ukládá dětskému domovu povinnost vypracovat plán rozvoje osobnosti dítěte, jehož tvorba je týmovým procesem ředitele dětského domova, vychovatelů, asistentů, třídních učitelů a pracovníků diagnostického ústavu. Tento plán slouží k naplnění stanovených cílů a vypracovává se pro každé dítě zvlášť. V obsahu plánu jsou osobní údaje dítěte, datum přijetí do dětského domova, anamnéza dítěte, charakteristika dítěte v oblastech intelektuálních a sociálních, součástí plánu jsou i nedostatky dítěte, na které je nutné se zaměřit, oblasti výchovné a v neposlední řadě i vytyčení cílů v oblastech tělesných, psychických, manuálních, motorických. Plán rozvoje osobnosti trvá jeden školní rok.

V dětském domově se péče o děti přibližuje nejen péči v pěstounské rodině, ale i péči v běžné biologické rodině.⁹⁹

Dětský domov se školou byl dříve nazýván dětský výchovný ústav a zvláštní škola internátní, dnešní název je platný od roku 2002. Podle § 13 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních jsou do dětského domova se školou umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažnou poruchu chování nebo které vyžadují léčebnou péči z důvodu své přechodné či trvalé duševní poruchy. Účelem dětského domova se školou je zajistit péči i o děti s uloženou ochrannou výchovou, dále i o děti, které jsou nezletilými matkami.¹⁰⁰

Do dětského domova se školou jsou povětšinou umístováni jedinci ve věku od šesti let až po ukončení povinné školní docházky. Tyto děti jsou rozděleny dle individuálních

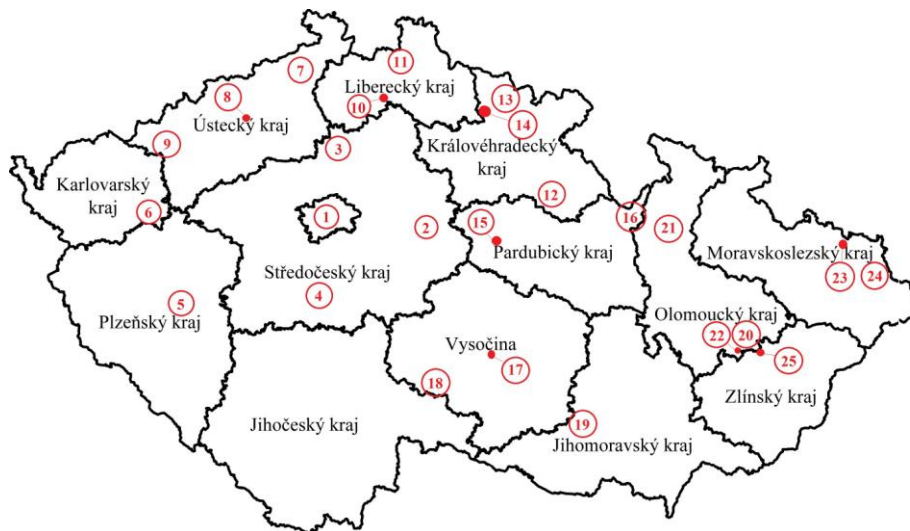
⁹⁷ MOTEJL, Otakar a kol. *Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, s. 70.

⁹⁸ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2988 – 2989. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

⁹⁹ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 114. ISBN978-80-7367-318-5.

¹⁰⁰ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2982. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

potřeb do rodinných skupin, ve kterých jsou pod neustálou kontrolou vychovatelů. Součástí dětského domova se školou je i vhodný typ školy.¹⁰¹

Obrázek č. 5: Přehled dětských domovů se školou (dále jen DDŠ) v České republice¹⁰²

Dle § 14 zákona č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních je **výchovný ústav** zařízení, jež pečuje o děti starší patnácti let, výjimečně o děti starší dvanácti let, a to pod podmínkou, že má nařízenou ochrannou péči a jeho chování je tak závažné, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Náplní výchovného ústavu jsou hlavně výchovné, vzdělávací a sociální úkoly. Dle § 15 zákona č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních se jako součást výchovného ústavu zřizuje základní nebo speciální škola nebo i škola střední.¹⁰³

¹⁰¹ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2982. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

¹⁰² 1. DDŠ Praha, 2. DDŠ Kolín – Býchory, 3. DDŠ Liběchov, 4. DDŠ Sedlec – Prčice, 5. DDŠ Měcholupy, 6. DDŠ Žlutice, 7. DDŠ Děčín, 8. DDŠ Kostomlaty pod Milešovkou, 9. DDŠ Místo, 10. DDŠ Hamr na Jezeře, 11. DDŠ Chrastava, 12. DDŠ Kostelec nad Orlicí, 13. DDŠ Horní Maršov, 14. DDŠ Vrchlabí, 15. DDŠ Chrudim, 16. DDŠ Králíky, 17. DDŠ Jihlava, 18. DDŠ Počátky, 19. DDŠ Moravský Krumlov, 20. DDŠ Veselíčko, 21. DDŠ Šumperk, 22. DDŠ Dřevohostice, 23. DDŠ Ostrava – Kunčice, 24. DDŠ Těrlicko, 25. DDŠ Bystřice pod Hostýnem.

¹⁰³ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2982 – 2983. Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

Ať už je dítě v jakémkoliv ústavním zařízení, je nutné pro něho hledat nový domov a co nejdříve jej integrovat do původní biologické rodiny nebo do některé z forem náhradní rodinné péče.

Integrace dítěte z ústavní výchovy

Integraci dětí z ústavní výchovy má v kompetenci **soud ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí** (dále jen OSPOD).

Dle § 972 zákona č.89/2012. soud ruší ústavní výchovu, pokud pominuly důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo existuje-li možnost zajistit dítěti jinou než ústavní péči. Soud zároveň rozhoduje podle okolností o tom, komu bude dítě svěřeno do péče. Takovou osobou může být biologický rodič, osobně pečující poručník, pečující osoba, pěstoun či osvojitel.¹⁰⁴

Existuje několik možností, kdy dochází k **integraci dítěte z ústavní výchovy**:

- Sociální pracovníci OSPOD jedenkrát za čtvrt roku zjišťují, jaký je stav dítěte a stav původní biologické rodiny. Dále posuzují, zdali se dítě může vrátit do původního rodinného prostředí nebo jestli zůstane nadále v ústavní péči, o čemž rozhodne soud.
- Jednotlivá ústavní zařízení navštěvuje pravidelně psycholog, soud dostává jedenkrát za rok zprávu, zdali se našla vhodná rodina pro dítě umístěné v daném ústavním zařízení. Soud se spojí s OSPOD a krajský úřad mu podává vyjádření v řízení o osvojení dítěte, o svěřeni dítěte do pěstounské péče „dlouhodobé“ s možným návratem do původní rodiny nebo do pěstounské péče na přechodnou dobu.
- V neposlední řadě se může stát, že se přihlásí někdo ze široké rodiny dítěte, který se bude chtít o dítě starat, čímž pominou důvody ústavní výchovy.

¹⁰⁴ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 257. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

Soud a obecní úřad obce s rozšířenou působností řeší situace ohroženého dítěte a posuzují, která z forem náhradní rodinné péče by mohla být pro dítě nejvýhodnější. Nejprve se hledá někdo z příbuzných nebo osoba blízká, které by dítě mohlo být svěřeno do péče. Pokud není nikdo, komu by mohlo být dítě svěřeno, hledá se cizí osoba, která je dítěti neznámá.¹⁰⁵

OSPOD a jejich kompetence jsou vymezeny v zákoně č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou: obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu.¹⁰⁶

Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje nepříznivé vlivy, které působí na dítě, hledá příčiny jejich vzniku a pracuje na opatření jejich redukce. Napomáhá rodičům při řešení problémů výchovných, jež souvisí s péčí o dítě, poskytuje jim poradenství při výchově a vzdělávání a v rámci poradenské činnosti uskutečňuje různé přednášky a kurzy týkající se řešení výchovných, sociálních či jiných otázek. Obecní úřad obce s rozšířenou působností má povinnost poskytovat rodičům posilu v rámci umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy či do zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc. Tato pomoc spočívá hlavně v podpoře uspořádat rodinné poměry, které by umožnily navrácení dítěte zpátky do rodiny.¹⁰⁷

Dle § 14, 16, 17 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí činí obecní úřad obce s rozšířenou působností tato opatření na ochranu dětí a podává návrhy soudu:

- na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení, které spočívá v tom, že rodiče nemají zájem o své dítě.
- na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, což je zásah do výkonu rodičovských práv a povinností, jehož podmínky jsou stanoveny zákonem o rodině a nastávají výlučně na základě soudního rozhodnutí.
- na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, které upravuje zákon o rodině.
- na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dále na prodloužení trvání doby tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení.

¹⁰⁵ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 8 - 9. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

¹⁰⁶ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 2. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

¹⁰⁷ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, s.22. ISBN 978-80-86991-27-6.

- na vydání předběžného opatření u dítěte, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo u kterého je jeho příznivý vývoj ohrožen či narušen.¹⁰⁸

Obecní úřad v oblasti preventivní a poradenské činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) zajišťuje ty činnosti, které se týkají vyhledávání dětí, na něž se SPOD specializuje. Obecní úřad se zaměřuje na cílenou terénní sociální práci, při níž nalézá za pomoci dalších subjektů ohrožené děti. Dále je náplní obecního úřadu projednávat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte nebo projednávat s dítětem jeho nedostatky v chování. Obecní úřad sleduje, zda dítě nemá přístup do prostředí, které by jej z hlediska jeho vývoje a výchovy ohrožovalo, mimo jiné i poskytuje či zprostředkovává rodičům na jejich žádost poradenství v rámci uplatnění nároků dítěte na dávky státní sociální podpory a dávky sociální péče.¹⁰⁹

Krajský úřad patří mezi další orgány sociálně-právní ochrany dětí, který působí především v oblasti preventivní a poradenské činnosti při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Krajský úřad je zprostředkovatel náhradní rodinné péče. Zajišťuje přípravu fyzických osob, které jsou vhodné pro to, aby se staly osvojiteli nebo pěstouny. Poskytuje jim poradenskou pomoc, jež souvisí s osvojením dítěte nebo jeho svěřením do pěstounské péče nevyjímaje speciální přípravy k přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu. Krajský úřad má povinnost minimálně jednou v roce zabezpečit konzultační hodiny o výkonu pěstounské péče. Těchto konzultací se účastní nejen odborníci, ale i samotní pěstouni. Krajský úřad spolupracuje se soudem a zasílá mu vyjádření související s řízením o svěřením dítěte do pěstounské péče nebo o osvojení dítěte. Krajský úřad zprostředkovává osvojení a svěřením dítěte do pěstounské péče v rámci České republiky, vede taktéž evidenci dětí v pěstounské péči či osvojení a evidenci žadatelů, kteří jsou vhodní pro tyto účely.¹¹⁰

¹⁰⁸ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 5. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

¹⁰⁹ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, s.21. ISBN 978-80-86991-27-6.

¹¹⁰ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí zastupuje Českou republiku v rámci mezinárodních úmluv. Specifickou činností tohoto úřadu je vymáhání výživného do ciziny a z ciziny, dále zajišťování aktivit spojených s mezinárodním osvojením a občanskoprávními aspekty mezinárodních únosů dětí.¹¹¹

Nejlepší možná integrace dítěte je návrat do původní biologické rodiny, která se pod dohledem soudu a OSPOD napravila a začala fungovat. Pokud problémy v rodině neustále přetrvávají, musí se pro dítě najít jiné řešení, jiná náhradní rodina, např. rodina pěstounská.

SHRNUTÍ

Neustále se budeme setkávat s dětmi, které přišly o vlastní rodinné zázemí. V současnosti se vlivem médií tato skutečnost dostává čím dál více do podvědomí lidí. Zejména děti v kojeneckých ústavech a v dětských domovech doplácí na neschopnost svých biologických rodičů, kteří nezvládli svou rodičovskou roli. Je třeba si uvědomit, že ústavní výchova je vlastně krajním řešením umístění dítěte do jiného prostředí, než byla jeho původní biologická rodina. Pro dítě je vždy lepší vyrůstat v prostředí, které se nejvíce podobá tomu rodinnému, ať už žije se svými příbuznými nebo s lidmi úplně cizími, kteří se rozhodnou o takové dítě pečovat.

¹¹¹ BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, s. 30. ISBN 978-80-87455-01-2.

PĚSTOUNSKÁ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

Láska k dětem se objevuje od začátku lidského pokolení. Ochrana vlastních dětí a péče o ně byla, je a bude. Odjakživa má lidský rod schopnost chránit nejen své potomky, ale má tu vlastnost přijmout i cizí dítě a pečovat o něj. MATĚJČEK tento jev označuje jako dosti vzácný, co se týče celé živočišné říše. Upozorňuje však na to, že ne vždy mělo postavení dítěte ve společnosti kladný charakter. Vše bylo poplatné době z různých důvodů, ať už to byly války, hladomor, mocenská postavení apod. – život dospělého člověka měl v přírodních podmínkách větší cenu nežli život dítěte, některé rodiny se svých dětí dokonce zbavovaly. K takovým situacím bohužel dochází i v současném světě.¹¹²

Rodina by měla být místem trvalých a hlubokých citových vztahů a místem uspokojování základních životních potřeb. Dle Úmluvy o právech dítěte by mělo dítě vyrůstat v harmonickém rodinném prostředí, v atmosféře, kde panuje štěstí, objevuje se láska, porozumění a pochopení.¹¹³ V našem světě však existují rodiny, které tyto podmínky nesplňují. V takových situacích může být nezletilé dítě svěřeno do výchovy jiných fyzických osob než rodičů, českým ekvivalentem pro tyto okolnosti je náhradní rodinná výchova, která má za úkol řešit krizi přirozené rodiny a primárně se orientovat na dítě, které biologičtí rodiče z objektivních nebo subjektivních důvodů buď nemohou vychovávat, nebo nejsou ochotni mít dítě u sebe anebo nejsou schopni dítěti vytvořit příznivé rodinné klima. Náhradní rodina je umělé vytvoření nejpřirozenějšího prostředí pro sociální integraci dětí, jež osiřely, které byly opuštěny, zanedbávány, nemocné, etnicky odlišné, starší nebo s nepřiměřeným chováním.¹¹⁴ Do náhradní rodinné péče spadá i forma pěstounské péče.

¹¹² MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 15 – 16. ISBN 80-7178-304-8.

¹¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milena a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006, s. 276. ISBN 80-7239-192-5.

¹¹⁴ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2005, s. 203. ISBN 80-86432-93-9.

Pojetí pěstounské péče v České republice

Základní východiska pěstounské péče jsou upravena dle zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku, hlava II. – Rodinné právo, který je platný od 1. ledna 2014.

Dle BUBLEOVÉ je pěstounská péče jednou z forem náhradní rodinné péče, při které pěstoun pečuje o dítě a je zodpovědný za jeho výchovu. Z právního hlediska nevzniká mezi pěstounem a dítětem vztah, jako je mezi rodičem a dítětem. Pěstoun zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti jen v běžných věcech, nemá však vůči němu vyživovací povinnost. Stát je povinen zajistit hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali, a to prostřednictvím dávek pěstounské péče.¹¹⁵

MATĚJČEK definuje pěstounskou péči jako státem garantovanou formu náhradní rodinné výchovy, která „zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“¹¹⁶

ZEZULOVÁ charakterizuje pěstounskou péči jako jakousi smlouvu mezi státem, jenž převzal dohled nad výchovou dítěte, a rodinou, která toto dítě přijímá do výchovy. Dále se zmiňuje, že se pěstounská péče týká obvykle starších dětí, které nejsou vhodné pro osvojení, dále se týká dětí, jež nejsou zdravé nebo které jsou jiného etnika, či dětí, jejichž rodiče o ně zájem mají, ale pro jejich výchovu nemají dlouhodobé podmínky.¹¹⁷

Dle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1.1.2013 byla v našem právním řádu zakotvena tzv. dohoda o výkonu pěstounské péče, ve které by měly být upraveny podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností pěstounů. Při tvorbě těchto dohod se musí přihlížet k zájmům a individuálním potřebám dítěte i osob pečujících a osob v evidenci. **Osobou pečující** je fyzická osoba, která je odpovědná za výchovu dítěte. Tato osoba může být pěstounem nebo poručníkem dítěte, nebo je to také osoba, která má v péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, během které probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem. Pečující osoba je také osoba odpovědná za výchovu dítěte, které je před rozhodnutím soudu či OSPOD dočasně svěřeno do péče osoby, jež má zájem být pěstounem. **Osoba v evidenci** je fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, kteří mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

¹¹⁵ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 7. ISBN 978-80-87455-19-7.

¹¹⁶ MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 36. ISBN 80-7178-637-3.

¹¹⁷ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 16. ISBN 978-80-262-0065-9.

Poručník je zákonným zástupcem dítěte, který může, ale nemusí o dítě osobně pečovat.

Poručník je ustanoven soudem v případech:

- že rodiče zemřeli,
- že byli rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- nebo že rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

Pokud péči o dítě poručník vykonává, mají on i dítě nárok na hmotné zabezpečení stejně jako pěstoun. Na výkon funkce poručníka dohlíží pravidelně soud, a to nejen v rámci správy majetku dítěte, ale i ohledně jeho záležitostí osobních. Poručník podává soudu zprávy o dítěti v ročních intervalech. Rozhodování poručníka týkající se dítěte vždy vyžaduje schválení soudem.¹¹⁸ Dle § 958 zákona č.89/2012 Sb. soud může svěřit dítě do osobní péče pěstounovi, nemůže-li o něho pečovat žádný z rodičů ani poručník.¹¹⁹

Formy pěstounské péče

Rozlišujeme dvě formy pěstounské péče, a to „klasickou“ **pěstounskou péči**, v rámci které se pěstouni starají o dítě dlouhodobě, většinou až do jeho zletilosti. Druhou formou pěstounské péče, která je známá od počátku roku 2013, je tzv. **pěstounská péče na přechodnou dobu**, někdy nazývaná jako „profesionální pěstounství“, která trvá nejdéle jeden rok. Dítě je svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, jestliže se v jeho biologické rodině objevily závažné překážky, kvůli kterým o něj rodiče nemohou pečovat. Dále se v pěstounské péči na přechodnou dobu ocitne dítě, které ještě nemohlo být z různých důvodů svěřeno do péče osvojitelů.¹²⁰

Institut pěstounské péče na přechodnou dobu existuje v českém právním řádu už od roku 2006, kdy se mu začalo v praxi dostávat zvláštní pozornosti, průlomem byl rok 2009 spuštěním projektu Narodit se do rodiny, jehož autoři jsou manželé Alžběta a Vratislav Hláskovi. Smyslem tohoto projektu je co nejdříve poskytnout pomoc ohroženým dětem v době, kdy rodiče ze závažných důvodů nemohou dítě vychovávat, nebo v době, kdy se čeká na souhlas rodiče s osvojením.¹²¹ V pěstounské péči na přechodnou dobu se objevují zvýšené

¹¹⁸ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 7 – 9, ISBN 978-80-87455-19-7.

¹¹⁹ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 147. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

¹²⁰ NOVOTNÝ, Petr, IVIČIČOVÁ, Jitka, SYRŮČKOVÁ, Ivana a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. Praha: Grada, 2014, s. 181 – 182. ISBN 978-80-247-5167-2.

¹²¹ NOŽÍROVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 19. ISBN 978-80-8613191-7.

nároky na pěstouny a je věnován větší důraz na výběr vhodných pěstounů. Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou tento typ pěstounské péče vykonávat. Tyto osoby musí být vždy připraveny přijmout v případě nutnosti dítě do pěstounské péče, za což jim je poskytnuta pravidelná měsíční odměna.¹²² Budoucí profesionální pěstoun musí projít detailním prověřením v podobě psychologického a přípravného kurzu. Pěstouni na přechodnou dobu si musí uvědomit, že se jedná v podstatě o hlídání dítěte a musí sebe i dítě připravit na proces předání dítěte do rodiny původní nebo náhradní, a to většinou osvojitelské.¹²³

Dle MATĚJČKA můžeme pěstounskou péči rozlišit na další dva druhy, a to **pěstounskou péči individuální a pěstounskou péči skupinovou**.¹²⁴ Individuální péče se uskutečňuje v rodinném prostředí, jehož členy jsou prarodiče dítěte nebo osoby příbuzné, dále pěstoun, pěstounka a povětšinou i jejich vlastní děti. Skupinová pěstounská péče probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny. Jedním takovým zařízením jsou SOS dětské vesničky, kde se o děti stará matka-pěstounka, která bydlí se svěřenými dětmi v samostatném domě. Skupinu takových deseti až dvanácti domečků nazýváme Vesnička. Rodinu zde tvoří matka-pěstounka a povětšinou šest a více dětí různého pohlaví i věku.¹²⁵ V České republice se nachází SOS dětská vesnička v Karlových Varech, v Brně, ve Chvalčově, v Přerově, v Praze a v Bystřici pod Hostýnem. SOS dětské vesničky jsou financovány pouze díky podpoře firem či jiných osob.

Jedinci, kteří se zabývají myšlenkou, že by se chtěli stát pěstouny na dobu delší nebo na dobu přechodnou, by si měli uvědomit, že je čeká náročná cesta, která klade na budoucí pěstouny řadu požadavků a povinností.

¹²² BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 9 – 11, ISBN 978-80-87455-19-7.

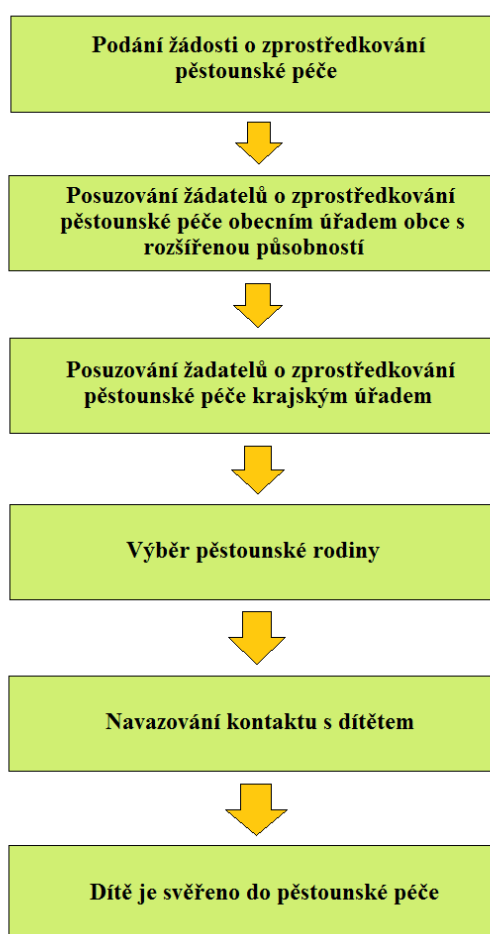
¹²³ NOŽÍROVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 19 – 23. ISBN 978-80-8613191-7.

¹²⁴ MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 2002, s. 35. ISBN 80-7178-304-8.

¹²⁵ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál 2002, s. 15 – 16. ISBN 80-7178-637-3.

Cesta žadatelů k pěstounské péči

V České republice se na dítě, jež bude svěřené do pěstounské péče, čeká v průměru dva až tři roky, někdy i déle. Ne vždy je to ale vina úřadů. Časovou brzdou jsou mnohdy i samotné představy rodičů, jak by měl vypadat nový člen rodiny. Většina lidí chce co nejmenší, zdravé dítě bílé pleti. Na mentálně či fyzicky postižené dítě si troufne jen málokdo. Podobně je to i s romskými dětmi, ani na ty se dlouhé zástupy čekatelů netvoří.

Obrázek č. 5: Cesta žadatelů o pěstounskou péči¹²⁶

¹²⁶ Vlastní

Svěření dítěte do pěstounské péče nebo do péče poručníka má na starosti soud. Postup žadatelů při uplatňování žádosti o svěření do pěstounské péče upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Proces zprostředkování pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí, kterým je třeba poskytnout péči formou pěstounské péče či osvojení. Dále se vyhledávají fyzické osoby, které jsou vhodné pro to stát se pěstouny nebo osvojiteli a kterým je poskytnuta odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny.¹²⁷

Zprostředkování pěstounské péče se provádí pouze na **žádost fyzické osoby**. Tato osoba musí mít vážný zájem o to být zařazena do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností dle místa trvalého pobytu žadatele nebo žadatelů. Žádost o zprostředkování může podat jak fyzická osoba, jež má české občanství, nebo také cizinec, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt.¹²⁸

Další fází zprostředkování pěstounské péče je **posuzování žadatelů obecním úřadem obce s rozšířenou působností**. Obecní úřad obce s rozšířenou působností nejprve shromáždí podle místa trvalého pobytu potřebné doklady pro zprostředkování pěstounské péče a zakládá si spisovou dokumentaci o žadateli.¹²⁹ V takové dokumentaci jsou shromážděny veškeré podklady pro zprostředkování pěstounské péče. Těmito doklady jsou:

- žádost s osobními údaji žadatele,
- doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky,
- opis z evidence Rejstříku trestů,
- zpráva o zdravotním stavu,
- údaje o ekonomických a sociálních poměrech,
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny,
- stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování pěstounské péče,
- vyjádření obecního úřadu, krajského úřadu, pověřené osoby či obecního úřadu obce s rozšířenou působností, jež není příslušný k vedení spisové dokumentace o

¹²⁷ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *MPSV : Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. MPSV, ©2013 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

¹²⁸ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 24, ISBN 978-80-87455-19-7.

¹²⁹ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 25, ISBN 978-80-87455-19-7.

žadatelí, pokud s nimi žadatel uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče, jelikož má svěřenou dítě do pěstounské péče.¹³⁰

Jsou-li shromážděny všechny potřebné doklady, poskytuje obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace o žadateli okamžitě krajskému úřadu.

Dále dochází k **posuzování žadatelů o zprostředkování pěstounské péče krajským úřadem**. Krajský úřad vede evidenci dětí i evidenci žadatelů, kromě toho posuzuje vhodnost žadatelů a rozhoduje o zařazení nebo nezařazení žadatele o svěření dítěte do pěstounské péče do evidence. Krajský úřad vyhledává vhodné náhradní rodiny pro děti, jež jsou v evidenci.

Odborné posouzení pro zprostředkování pěstounské péče zahrnuje:

- posouzení žadatele,
- zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, dále i zhodnocení speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu,
- vyjádření dětí žadatele k přijetí dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, pokud jsou takového vyjádření schopny, a to s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost,
- posouzení schopnosti dětí, které žijí v domácnosti žadatele, přijmout dítě do rodiny,
- zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby, jež tvoří s žadatelem společnou domácnost,
- posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu a posouzení schopnosti spolupráce s rodiči těchto dětí.¹³¹

Žadatel má povinnost podrobit se vyšetření zdravotního stavu. Kromě vyšetření zdravotního stavu dochází i k psychologickému posouzení, kdy se u žadatelů hodnotí jejich charakteristika osobnosti, psychický stav a zdravotní stav, který zahrnuje duševní, tělesné a smyslové vyšetření. U žadatelů se také posuzuje předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o svěření dítěte do pěstounské péče, stabilita manželského či partnerského vztahu a rodinné prostředí.¹³²

¹³⁰ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *MPSV : Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. MPSV, ©2013 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

¹³¹ BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, s. 78. ISBN 978-80-87455-01-2.

¹³² BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 27 – 28. ISBN 978-80-87455-19-7.

Krajský úřad zajišťuje přípravu k přijetí dítěte do rodiny. „*Posláním kurzů je poskytnout budoucím náhradním rodičům potřebné vědomosti o specifických otázkách náhradní rodinné péče, zprostředkovat reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit jim ujasnit si představy o tom, jaké dítě mohou do své péče přijmout.*“¹³³

Přípravy trvají zpravidla nejméně 48 hodin pro žadatele o pěstounskou péči a 72 hodin pro žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Příprava fyzických osob vhodných stát se pěstouny obsahuje následující tematické okruhy:

- sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se pěstounem a poznání jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v pěstounské péči,
- seznámení se spolupráci s odborníky,
- komunikace s dítětem a přístup k němu s vědomím jeho lidských hodnot a důstojnosti,
- rozvoj dětských schopností a zájmů,
- uspokojení potřeb citových, sociálních, vývojových a vzdělávacích,
- péče o zdraví dítěte,
- kontakt dítěte v pěstounské péči s rodiči a dalšími blízkými osobami,
- práce s dětmi, které žijí v rodině žadatele.¹³⁴

Příprava fyzických osob, kteří se chtějí stát pěstouny na přechodnou dobu dále ještě zahrnuje tyto tematické oblasti:

- dovednosti potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte,
- proces, při kterém dochází k předání dítěte,
- obsah a formu pravidelného vyhodnocování stavu dítěte.¹³⁵

Na základě odborného posouzení vydává krajský úřad či Magistrát hlavního města Prahy rozhodnutí, zda dojde k zařazení či nezařazení do evidence žadatelů pro zprostředkování pěstounské péče.¹³⁶

¹³³ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 28, ISBN 978-80-87455-19-7.

¹³⁴ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *MPSV : Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. MPSV, ©2013 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

¹³⁵ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *MPSV : Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. MPSV, ©2013 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

Výběr pěstounské rodiny mají za úkol odborní pracovníci krajského úřadu, kteří vedou evidenci žadatelů a dětí. Krajský úřad je pověřen vyhledávat pro děti vedené v jeho evidenci vhodné žadatele. Dítěti je vybírána rodina připravená přijmout dítě takové, jaké je – se všemi jeho starostmi, radostmi, přednostmi, riziky ve vývoji, s jeho minulostí, osobní i rodinnou anamnézou, s důsledky jeho pobytu v ústavním zařízení či nefungující rodině, s existencí jeho původních rodičů a sourozenců. Výběr rodiny pro konkrétní dítě je závislý na rozsahu nároků, požadavků a sociálně-psychologickém posouzení žadatelů.¹³⁷

Ve chvíli, kdy krajský úřad vytipuje určité žadatele jako nejvhodnější náhradní rodiče pro konkrétní dítě, dochází k seznámení takových rodičů se všemi dostupnými informacemi. Žadatel má na základě písemného oznámení krajského úřadu právo seznámit se osobně s dítětem a člověk, který dítě momentálně vychovává, je povinen toto setkání umožnit. Pokud se žadatel rozhodl, že si dítě vezme do pěstounské péče, musí podat žádost nejpozději do třiceti dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu s informací, že byl vybrán jako vhodný pěstoun.¹³⁸

Dítě je svěřeno do pěstounské péče. Objevuje se nesčetné množství situací, které se musí řešit, ať už to jsou záležitosti úřední nebo sžití se s dítětem. V takovém případě je potřeba, aby se zcela adaptovalo na nové prostředí.

¹³⁶ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87455-19-7.

¹³⁷ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 29 – 30. ISBN 978-80-87455-19-7.

¹³⁸ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 30. ISBN 978-80-87455-19-7.

Adaptace dítěte na nové prostředí

Již v rámci zprostředkování pěstounské péče dochází k navazování kontaktu dítěte s jeho budoucími pěstounskými rodiči. Poté dochází k přechodu dítěte do nové rodiny.

ZEZULOVÁ upozorňuje na to, že pro mnoho čerstvých náhradních rodičů je překvapující, že má adaptace jejich dětí své fáze a že má fáze i adaptace ostatních členů rodiny. Fáze adaptace dítěte autorka popisuje takto:

1. fáze – poznávání: V začátcích je dítě více či méně nejisté. Miminka ztrácí jistotu dosavadního prostředí a rituálů, u větších dětí se objevuje tendence zalíbit se, děti by v tomto případě odešly s kýmkoliv, kdo bude uspokojovat jejich potřeby. V této fázi je důležité, aby si dítě zvyklo na konkrétní tváře, pachy a prostředí.

2. fáze – uvolnění: Dítě pochopí a vycítí, že se prostředí, v němž se ocitlo, stalo jeho novým domovem. Dítě začne ověřovat jeho pevnost a zjišťuje, kde se nachází jeho teritorium, jeho postavení v rodině, jak pevné jsou hranice, jež mu pěstouni vytvářejí. Stává se, že dítě začne testovat, co všechno rodina snese. Proto se fáze uvolnění řadí mezi ty nejnáročnější, jelikož jsou některé děti často zvyklé na špatné zacházení z původního domova. Mnohé děti začnou být naopak velmi závislé na pěstunech a nerespektují soukromí pěstounů ani jejich intimní zónu, a to ze strachu, že děti znovu někdo opustí.

3. fáze – přijetí: Dítě už ví, co může či má čekat a pozice jsou vyjasněny. Pokud je dítě přijato takové, jaké je, oplácí tento okamžik stejným dílem, tedy přijímá rodinu takovou, jaká je. Dochází k vytváření specifických vazeb a citových vztahů mezi jednotlivými členy rodiny.¹³⁹

ZEZULOVÁ popisuje i fáze adaptace rodičů na prostředí, v němž se objevilo nové dítě: **1. fáze – nadšení:** Fáze nadšení přichází ve chvíli, kdy jedinci dostávají oznámení, že pro ně bylo vybráno dítě. Daná situace je provázena emocemi, mnohdy i pláčem a pocitů štěstí. Existuje zde touha po pomoci a po tom, aby bylo dítě v nové rodině šťastné.

2. fáze – rozčarování: Toto období, které přichází hned po fázi nadšení, je reakcí na chování dítěte. Přichází sebepoznání rodičů ve zcela nových a nečekaných situacích. Často se objevují myšlenky rodičů, že nemohou zvládnout být pěstounem dítěte. Sami sebe obviňují, tvrdí, že jsou špatnými rodiči, protože začali používat metody a výrazy, které vždy odsuzovali.

¹³⁹ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 39 – 41. ISBN 978-80-262-0065-9.

3. fáze – smíření: Po nějaké době dochází k ustálení a k pochopení rodičů, že jejich dítě není dokonalé a oni také ne. Rodiče i dítě se naučí vzájemně se poznávat. Utváří se vztah bezpodmínečného přijetí naplněného láskou mezi jednotlivými členy rodiny.¹⁴⁰

Každý pěstoun si musí uvědomit, že dítě, které vyrůstalo v ústavním zařízení nebo žilo s rodičem, který se o jeho potřeby nezajímal, nemá naplněné své základní potřeby. To vede u dítěte k psychické deprivaci, k poruše schopnosti důvěřovat lidem kolem sebe, ztrácí pocit bezpečnosti a zdravého uvědomění si sama sebe. To, co dítě prožívalo někdy v minulosti, se zákonitě projeví i v přítomnosti a bude ovlivňovat jeho život i v budoucnosti. Jedním z velkých úkolů pěstounů je seznámit děti s jejich minulostí a pomoci jim vyrovnat se s ní. Každé dítě reaguje na život v nové rodině odlišným způsobem, přesto je obecně zjištěno, jaké výstupy lze předem očekávat.¹⁴¹

Dítě umístěné do pěstounské péče, které je ve školním věku, se v rámci adaptace objeví i v druhém významném prostředí, a tím je sociální prostředí školy. V rámci adaptace na školní prostředí dítě často získává pocity méněcennosti, cítí se být vyloučeno ze společnosti a často se setkává s nežádoucím chováním druhých. Faktem je, že dítě má v ústavní péči obecně menší slovní zásobu a nižší úroveň porozumění. To znamená, že školní výkonnost často neodpovídá skutečnému intelektu. Proto je před nástupem do školy užitečné navštívit ředitele zařízení a domluvit se s ním na spolupráci. Je vhodné vypracovat s učitelem i výchovným poradcem tzv. adaptační plán a domluvit se na týmové spolupráci.¹⁴²

Adaptace na nové prostředí je pro dítě i pro jeho pěstouny velmi obtížná, zejména když dítě přichází do neznámého prostředí většinou z dysfunkčních rodin či ústavních zařízení. V rámci pěstounské péče se objevuje řada úskalí a problémů, kterým je potřeba předejít, i když se tomu mnohdy nedaří.

¹⁴⁰ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 41 – 42. ISBN 978-80-262-0065-9.

¹⁴¹ BUBLEOVÁ, Věduna, FRANTÍKOVÁ, Jana, VYSKOČIL, Filip, VÁVROVÁ, Alena a Pavla POKORNÁ. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 19. ISBN 978-80-87455-19-7.

¹⁴² ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 77 – 78. ISBN 978-80-262-0065-9.

Úskalí pěstounské péče

Pěstounská péče s sebou přináší různá úskalí, která mohou způsobit různé těžkosti, které je potřeba zvládat. Pěstounské rodiny se setkávají s úskalími jak vnějšími, tak i vnitřními. Je však obtížné je shrnout, proto uvádím příklady problematických aspektů pěstounské péče, které popisuje KOLUCHOVÁ:

- **Informovanost** – než se člověk rozhodne, že se stane pěstounem, musí být řádně informován, proto mu nestačí jen slitování nad dětmi v dětských domovech nebo dívání se na obrázky opuštěných dětí, které jsou k politování. Důležitá je informovanost budoucích pěstounů – čtení knih a časopisů, rady odborníků apod.¹⁴³
- **Upřímnost a otevřenost** je důležitá v přípravné fázi zprostředkování pěstounské péče. Budoucí pěstouni musí zvážit všechny klady a zápory, především musí být upřímní sami k sobě, ale také navzájem. Úskalím je v tomto případě možnost, že si pěstouni řeknou: „To jsme nečekali, že to bude tak náročné, to jste nám měli říct.“ Často se setkáme s obviňováním druhého manžela, který přišel s myšlenkou vzít si dítě do pěstounské péče.¹⁴⁴
- **Uspěchanost** je dalším hrozícím aspektem v rámci příchodu dítěte do rodiny. Je důležité, aby si pěstouni promysleli, jak dítě do rodiny přijmou. Mají na to dostatek času. Avšak touha po dítěti je mnohdy silnější, proto pěstouni často naléhají, aby došlo co nejrychleji k předání dítěte, aniž by jej co nejvíce poznali.¹⁴⁵
- **Minulost dítěte** může být kladného charakteru, ale i záporného. Někteří pěstouni předstírají, že si děti z minulosti nic nepamatují, jelikož o svých zážitcích nemluví a jsou spokojené. Pokud dítě prožilo něco špatného, musí svoji životní historii pochopit a utvořit si jeho patřičné sebepojetí. Někdy se stává, že jsou pěstouni překvapeni chováním a názory dítěte. V tomto okamžiku by se pěstouni měli vyvarovat tomu, aby na děti nevykřikovali různé poznámky o jejich biologických rodičích a varovali je, že u nich si nesmí dovolit to, co si dovolili v původní rodině. Je potřeba dítěti vše

¹⁴³ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 111. ISBN 80-7178-637-3.

¹⁴⁴ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 112. ISBN 80-7178-637-3.

¹⁴⁵ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 112. ISBN 80-7178-637-3.

vysvětlit, v případě nutnosti jej i potrestat. Musí však následovat usmíření, odpuštění a vytvoření naděje, a to bez zmínění o jeho biologické rodině.¹⁴⁶

- **Jak vychovat dítě** je nejtěžší a nejčtetnější úskalí. Mnoho pěstounů se snaží vynahradiť dětem jejich minulost, litují je, rozmazlují a mnoho věcí promíjí, což vede často k narušení řádu rodiny. Výchovy, které jsou velmi liberální nebo naopak velmi direktivní, vedou k závažným poruchám chování¹⁴⁷ dětí v pěstounské péči. Děti musí vědět, co si mohou dovolit a co nemohou. Je nutné jim vymezit povinnosti, které se týkají celé rodiny, to vše jim dává pocit bezpečí a jistoty.¹⁴⁸

- **Zavírání se před okolím** je myšlenkou mnohých pěstounů. Myslí si, že se konečně zbaví všech úřadů a vyšetřování, že budou žít jako rodina sami pro sebe. Neuvědomí si, že již při přípravě byli upozorněni na to, že je pěstounská rodina zpočátku více pozorovaná. Pěstouni by se neměli uzavírat do sebe, měli by o dítěti mluvit se svým okolím, aby bylo přijato dětmi i dospělými. Důležité je však nesdělovat věci důvěrné.¹⁴⁹

- **Problém s komunikací se sociální pracovníci** mají pěstouni hlavně ve chvíli, když sdílejí jiné názory a cítí vzájemné empatie. Pěstouni si musí uvědomit, že sociální pracovnice je referentkou pro pěstounskou péči, se kterou musí spolupracovat. Pěstounská péče je forma rodinné péče, která je státem organizována, finančně podporována, a proto musí být v zájmu dětí i celé rodiny kontrolována. Stává se, že se sociální pracovnice setkávají s pěstounskými rodinami, kde se snažily usměrnit nedostatky v péči o přijaté dítě a zprostředkovat odbornou pomoc, avšak nakonec byly nuceny dát podnět k tomu, aby byla pěstounská péče zrušena. Zkušenosti sociálních pracovníků hovoří i o zrušení pěstounské péče z podnětů pěstounů, kteří tvrdili, že je dítě nenapravitelné a nevděčné. I taková mohou být úskalí pěstounské péče, kdy se dítě s pěstounskou rodinou nesžije.¹⁵⁰

¹⁴⁶ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 114 – 115. ISBN 80-7178-637-3.

¹⁴⁷ Jedná se např. o záškoláctví, lži, krádeže apod.

¹⁴⁸ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 120 – 121. ISBN 80-7178-637-3.

¹⁴⁹ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 123 – 124. ISBN 80-7178-637-3.

¹⁵⁰ MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 124 – 125. ISBN 80-7178-637-3.

Mgr. Marie Kaplanová, referentka náhradní rodinné péče pracující na oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Hradci Králové, mi poskytla krátký **rozhovor týkající se tématu: Úskalí pěstounské péče**. Bylo jí kladeno celkem osm otázek zaměřených na problémy ohledně žádání o pěstounskou péči, přípravných kurzů na pěstounskou péči a úskalí objevujících se přímo v pěstounské péči klasické či v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Mgr. Marie Kaplanová vidí v první řadě velký **problém** v rámci pěstounské péče v **samotných pěstounech**. Sděluje, že si pěstouni mnohdy neuvědomují, co je jejich úkolem. Náplní pěstounské péče je pouze vychovávání. Dítě, které jim bylo svěřeno, není jejich biologické. Pěstouni musí respektovat jeho minulost a najít to, co je dítěti vlastní, ne jaké jsou jejich ideály. Pěstouni jsou naivní, myslí si, že když vychovali svoje dítě, tak dokážou vychovat i dítě cizí. Neuvědomují si, že dítě, které přijmou do pěstounské péče, bude mít zákonitě nějaké problémy, ať už fyzické, psychické či výchovné.

Druhým nejčastějším problémem je, že pěstouni nechtějí, aby se dítě vracelo do původní biologické rodiny, která je sociálně slabá a prostředí, ve kterém žije, se pěstounům nelíbí. Avšak děti si to neuvědomují a potřebují mít kontakt s vlastní rodinou. To vše je spojeno s tím, že při požádání žádosti o pěstounskou péči mají žadatelé mylné představy, jsou málo informovaní, mají své sny o pěstounské péči, které se mnohdy nedají uskutečnit. Myslí si, že dostanou do péče malé, krásné a vděčné dítě bílé pleti.

Proto se paní Mgr. Kaplanová setkává i se **zamítnutím žádosti o pěstounskou péči**, jehož příčinou je např. zdravotní stav žadatelů, psychické problémy, roztroušená skleróza, onkologická onemocnění či zápis v trestním rejstříku. Žádost o pěstounskou péči na přechodnou dobu se zamítá např. i v případech, že mají žadatelé děti mladší osmi let.

Co se týče **přípravných kurzů žadatelů, zde se velké problémy nevyskytují**. Paní Mgr. Kaplanová spatřuje jedno jediné úskalí, a to v rámci některých organizací, které kurzy pořádají. Setkává se s neinformovaností žadatelů po absolvování kurzů, ale upozorňuje na to, že to jsou opravdu jen výjimečné případy a téměř v naprosté většině jsou žadatelé dobře připraveni na to stát se pěstouny.

V rámci adaptace dítěte na nové prostředí spatřuje Mgr. Kaplanová hlavní úskalí v tom, že pěstouni dítěti nenastolí pevný řád a litují jej. Čím mladší dítě, tím se lépe adaptuje na nové prostředí. Problémy se vyskytují spíše u dětí starších, kterým pěstouni nestanoví jasné hranice. To znamená, že dítě neví, co si může dovolit a co ne.

Nejčastějšími **problematickými aspekty v jednání a chování dítěte v nové rodině** jsou krádeže. Děti nemají jasný pohled na svět a často shromažďují věci. Je to jakási obrana a náhrada nějakého citu. Tím, že pěstouni často dovolí dětem více, než by měli, a nechají si

narušit svoji soukromou, ba i intimní zónu, dítě často v nestřeženém okamžiku bere vše, z čeho by mohlo mít nějaký užitek. Děti, které byly svou původní rodinou nabádány k tomu, aby odcizovaly věci za účelem lepšího života, jsou někdy pod vlivem biologické rodiny, kterou navštěvují, a nechávají se zmanipulovat. V pěstounské rodině mají takové děti dilema, jestli je správné vzít si něco bez dovolení. Pěstouni často opomíjejí, že je potřeba si hned na začátku ujasnit daná pravidla.

Krádeže a narušené psychické stavy v období puberty dítěte v pěstounské péči jsou velmi častými příčinami ve chvíli, kdy musela být **zrušena pěstounská péče z důvodu neadekvátního chování svěřeného dítěte**. Mohlo se stát, že pěstouni neodborně pracovali, měli vysoké nároky a nezvládli to, že děti nemohou mít vždy takové výsledky, jaké si pěstouni přejí. Objevuje se záškoláctví, různé střety mezi vrstevníky. V období puberty chce být dítě středem pozornosti a dochází často ke křivým obviněním pěstounů, čímž se intenzivně narušují vztahy v pěstounské rodině.

V Královéhradeckém kraji je celkem třicet sedm **pěstounů na přechodnou dobu a i zde se setkáváme s mnohými úskalími**. V první řadě je to upřednostňování miminka. Do pěstounské péče na přechodnou dobu může být svěřeno dítě v jakémkoliv věku, avšak mnozí pěstouni na přechodnou dobu mají mnohdy problém s tím, že by měli vychovávat dítě staršího věku, i když v tomto ohledu si takoví pěstouni dítě vybírat nemohou a soudně jim je jedinec svěřen. Proto je zde opět vysoká neinformovanost pěstounů, kteří si myslí, že jejich úkolem bude starat se pouze o děti zejména v batolecím věku.

Další problém spatřuje Mgr. Kaplanová v právní úpravě a výkladu zákona, kde se setkává s velkými nedostatky, např. s tím, že pěstouni na dítě čekají dlouho (cca tři měsíce), než soud rozhodne o jeho svěřením, přičemž pro dané dítě v tu chvíli neexistuje lepší možnost, než aby mu bylo co nejrychleji nalezeno vhodné nové prostředí pro jeho život.

Další spornou oblastí je odměna pěstounům. Mgr. Kaplanová kritizuje to, že pěstouni na přechodnou dobu dostávají rodičovský příspěvek. Uvádí, že pěstounská péče na přechodnou dobu je zaměstnání, což si mnozí pěstouni neuvědomují, proto Mgr. Kaplanová nevidí důvod, aby dostávali tuto finanční dávku stejně jako matky, které vychovávají svoje vlastní dítě. Na tuto situaci dále reaguje tím, že pěstouni na přechodnou dobu nechápou to, že je pěstounská péče na přechodnou dobu jejich profesí, proto je potřeba vymezení prostoru soukromého a prostoru pracovního. Tyto prostory je nutné od sebe oddělit, což se v mnohých případech nestává.

Dalším problémem je smíření se s tím, že se dítě, které bylo pěstounům na přechodnou dobu svěřeno, po určité době ocitne v ústavním zařízení nebo původní či jiné rodině. Pěstouni si často vytvářejí velmi intenzivní citový vztah k dítěti, což jim stíží okamžik, kdy je dítě opustí a pěstounská péče tak zaniká.

Zánik pěstounské péče

Dle § 970 zákona č.89/2012 občanského zákoníku zaniká pěstounská péče v okamžiku dosažení zletilosti dítěte.¹⁵¹

O zániku pěstounské péče může rozhodnout i soud, pokud existují důležité důvody, to je „zejména tehdy, jestliže odpadly důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, nebo pěstounská péče neplnila svůj účel apod.“¹⁵² Jestliže o zrušení pěstounské péče požádá pěstoun, je soud povinen pěstounskou péči zrušit. V takovém případě pěstoun dále nehodlá z nejrůznějších důvodů dítě vychovávat a nemůže k tomu být donucován. „Zrušení pěstounské péče může být v tomto případě i v zájmu zabezpečení řádné výchovy dítěte.“¹⁵³

Pěstounská péče může zaniknout i ve chvíli, kdy došlo k úmrtí dítěte nebo pěstouna. Společná pěstounská péče zaniká i případě, že zemřel jeden pěstoun. Pokud je manželství pěstounů zrušeno rozvodem, pěstounská péče nadále trvá. Následuje rozhodnutí soudu o individuální pěstounské péči jedním z bývalých manželů. Soud může případně rozhodnout o jiné formě náhradní rodinné péče, pokud není možnost, aby se dítě vrátilo do své biologické rodiny.¹⁵⁴

¹⁵¹ ČESKO. Zákon č.89 ze dne 3.2.2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 148. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

¹⁵² HRUŠÁKOVÁ, Milena a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006, s. 341. ISBN 80-7239-192-5.

¹⁵³ HRUŠÁKOVÁ, Milena a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006, s. 341. ISBN 80-7239-192-5.

¹⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milena a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006, s. 341. ISBN 80-7239-192-5.

SHRNUTÍ

Hlavním úkolem pěstounské péče je umožnit dítěti, jež nemohlo vyrůstat ve své původní rodině, aby se dostalo do takového rodinného prostředí, které mu bude poskytovat co nejlepší podmínky pro jeho další, ať už tělesný nebo duševní vývoj. Cílem je vždy postarat se o to, aby byly dítěti poskytnuty podmínky, ve kterých by se naplňovaly jeho základní biologické a psychické potřeby, aby bylo pro ně vytvořeno prostředí skutečného domova, které by bylo stálé a stabilní. Ne vždy se povede, aby byla pěstounská péče úspěšná. Objevuje se zde řada úskalí, která mohou vést k tomu, že dojde k zániku pěstounské péče.

EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část je zaměřena na autentické příběhy rodin, ve kterých proběhla nebo probíhá pěstounská péče. Zaměřuji se na důvody rozhodnutí se pěstounů pro pěstounskou péči, na biologickou rodinu dítěte svěřeného do pěstounské péče, na důvody odebrání dítěte z rodiny a v neposlední řadě na problémy, které se objevily v rámci adaptace dítěte na nové prostředí. Dále byl zjišťován i současný život konkrétních dětí v náhradní rodině.

Hlavní a dílčí cíle

Hlavním cílem empirické části je zkoumat problémy vznikající v pěstounské péči klasické i v pěstounské péči na přechodnou dobu. Dílčími cíli jsou:

- popsat biologickou rodinu dítěte, jež bylo svěřeno do pěstounské péče a uvést příčiny odejmutí z rodiny,
- nastínit adaptaci dítěte na nové rodinné prostředí,
- popsat život současné pěstounské rodiny.

Metodologie, organizace a cílová skupina

V empirické části byly použity kvalitativní metody. Poznatky v jednotlivých případových studiích byly získávány formou **rozhovorů** a **studia spisové dokumentace**.

Rozhovor neboli interview, je dle REICHLA technika, která se používá jak při kvalitativních, tak kvantitativních přístupech. Rozhovory v kvalitativním zkoumání provádí většinou pouze jedna osoba, která klade otázky dotazovaným, tzv. respondentům nebo informantům.¹⁵⁵ CHRÁSKA charakterizuje rozhovor jako metodu shromažďování dat o realitě spočívající v okamžité verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. Velkou výhodou rozhovoru je navázání osobního kontaktu, který poskytuje hlubší proniknutí

¹⁵⁵ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálního výzkumu*. Praha: Grada, 2009, s. 110. ISBN 978-80-247-3006-6.

do podnětů a názorů respondentů.¹⁵⁶ MIOVSKÝ označuje rozhovor jako metodu získávání kvalitativních dat, která je prováděná s určitým cílem za účelem výzkumné studie.¹⁵⁷

Existuje několik typů rozhovorů. HENDL je dělí na:

- rozhovor strukturovaný s otevřenými otázkami, jehož principem je odpovídání jednotlivých respondentů na řadu pečlivě formulovaných otázek,
- rozhovor pomocí návodu, jehož součástí je seznam otázek či témat, které je nutné v rámci rozhovoru probrat a pomocí takového seznamu zajistit, že se v průběhu dotazování dostane na všechna témata,
- neformální rozhovor, který se spoléhá na samovolné vytváření otázek v přirozeném průběhu vzájemného působení respondenta a toho, kdo rozhovor vede,
- narativní rozhovor, kdy je respondent povzbuzován ke zcela volnému vyprávění,
- fenomenologický rozhovor, jenž požaduje, aby dotazovaný přemýšlel a dával významy svému jednání v určitých sociálních situacích, je to rozhovor zaměřený na historii života dotazovaného.
- skupinový rozhovor, který přivádí mnoho názorů a postojů v rámci skupinové diskuze, jež se účastní šest až osm lidí s cílem probrat stanovené téma.¹⁵⁸

Studium spisové dokumentace spočívá v širším slova smyslu v analýze jakéhokoli materiálu, jenž je zdrojem informací vedoucích k cílům studie. Takovým materiálem může být např. přepis rozhovoru, videonahrávka aj. V užším pojetí chápeme analýzu dokumentů jako výzkumnou strategii, která je založena na rozboru již existujícího materiálu, s nímž výzkumník pracuje a dle svého cíle jej vybírá, provádí jeho selekci, popřípadě další úpravy. Mezi takové dokumenty mohou patřit soudní spisy, lékařské či psychologické zprávy, ale i fotografie, konkrétní zvukové nahrávky apod.¹⁵⁹

REICHEL rozděluje jednotlivé druhy dokumentů na

- dokumenty úřední, mezi které patří protokoly, matriky, faktury, zápisy z porad, úřední korespondence, kvalifikační doklady,

¹⁵⁶ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 182. ISBN 978-80-247-1369-4.

¹⁵⁷ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, s. 155 – 156. ISBN 80-247-1362-4.

¹⁵⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 173 – 183. ISBN 80-7367-040-2.

¹⁵⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 98 – 99. ISBN 80-7367-040-2.

- dokumenty veřejné, jako jsou noviny, knihy, časopisy, umělecká díla adal.,
- dokumenty osobní, mezi něž se řadí osobní deníky, soukromá korespondence, dokumentace rodinných událostí nebo např. i účetnictví rodiny,
- dokumenty předmětné, u nichž jde o projevy a výsledky lidského užívání předmětů a nástrojů či architektonických a jiných prostorů, můžeme sem zařadit např. ohmatanost knih ve veřejných knihovnách, obsahy skládek a popelnic atd.¹⁶⁰

Organizace celého výzkumu proběhla naprosto bez obtíží. S výběrem respondentů jsem neměl jediný problém. Cílovou skupinou byli jedinci, kteří mají nebo měli dítě v pěstounské péči. V březnu roku 2015 byla oslovena první pěstounka, kterou jsem žádal o osobní setkání a provedení rozhovoru týkajícího se daného tématu. Pěstounku jsem znal jen okrajově a její přístup k dané problematice byl velice vstřícný. Během následujících třech setkání mi poskytla jak odpovědi na mé otázky, tak i různé osobní materiály dětí, které si s manželem vzali do pěstounské péče. Setkali jsme se pokaždé v jejich soukromých prostorech.

Další pěstouni byli vybíráni náhodně, u všech případů to bylo na doporučení předchozích dotazovaných. Schůzky probíhaly na veřejných místech. S druhou pěstounkou jsem se setkal celkem šestkrát, schůzka trvala vždy přibližně necelou půlhodinu, pěstounka tak činila z pracovních důvodů. Třetí setkání proběhlo pouze jedno odpoledne, pěstounka na všechny otázky odpověděla, avšak v rozhovoru byla velmi nejistá a bojácná. Poslední setkání proběhlo s pěstounkou na přechodnou dobu.

Všichni oslovení pěstouni byli velice laskaví. Neměli problém s komunikací a byli ochotni odpovídat na otázky a poskytnout mi materiály, ke kterým bych za jiných okolností neměl přístup. Měl jsem možnost nahlédnout do spisů z dětského domova, do lékařských zpráv, do zpráv z pedagogicko-psychologických poraden a do soudních spisů.

Rozhovory byly zčásti nahrávané na diktafon, zčásti jsem si jednotlivé informace zaznamenával písemně. Během jednotlivých shledání jsem zároveň studoval spisové dokumentace dětí svěřených do pěstounské péče. Z důvodu ochrany osobních dat jsem však musel následně při zhotovení případových studií pozměnit jména jak pěstounů, tak i dětí, o které se starali.

Výzkum byl ukončen 31. května 2015.

¹⁶⁰ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálního výzkumu*. Praha: Grada, 2009, s. 124 – 126. ISBN 978-80-247-3006-6.

Případová studie I

Pavčina a Milan, manželé dnes ve věku 45 a 48 let, měli v roce 1999 autonehodu. Jen zázrakem se jim nic nestalo, protože automobil, v němž cestovali, nebylo možné dát do původního stavu. Pavčina i Milan pocházejí z křesťanské rodiny. O svém přežití dosud hovoří jako o zázraku, který chtěli oplatit dobrým skutkem a nějakým způsobem za své životy poděkovat. Rozhodli se, že poskytnou nový domov dětem, jež nemohou vyrůstat v biologické rodině. Několik měsíců po havárii podali manželé žádost o pěstounskou péči. Prošli různými psychotesty a kurzy, poté čekali půl roku na okamžik, kdy jim bylo oznámeno, že jsou pro ně vybráni dva sourozenci žijící v dětském domově. Pavčina a Milan se v srpnu roku 2000 stali pěstouny **dvou chlapců Martina a Jakuba**.

Martin se narodil v roce 1991, jeho bratr Jakub o rok později. Dvaceti devítiletá matka a o dvacet let starší otec bydleli v podnájemním bytě spolu s rodiči matky.

Od narození žili chlapci ve velmi špatných a stresujících podmínkách. Již v roce 1991, kdy byly Martinovi dva měsíce, došlo k prvnímu upozornění na neurovnané poměry v rodině a nedostatečnou péči rodičů. Průběžně na tyto nedostatky upozorňovali sousedé, zasahovala i policie. Rodiče nebyli schopni vytvořit dětem takové prostředí, které by bylo vhodné pro jejich psychický i fyzický vývoj. Matka i otec pravidelně opouštěli domov a o chlapce se starali nemocní prarodiče, kteří však s nástupem chlapců do školy zemřeli.

Rodiče chlapců měli sklony k alkoholismu, staršího Martina nechávali samotného doma a s Jakubem chodili po hospodách a nabádali jej ke krádežím. V bytě, v němž žili, byla špína a rodině chyběly základní hygienické návyky. Finanční situace byla kritická, chlapci nedostávali pravidelný přísun jídla. Stravovali se tím, co doma našli, pili dokonce i alkohol. V roce 1998 byli oba rodiče předvoláni k jednání komise péče o rodinu a děti. Nadále však nedocházelo k nápravě, děti byly stále hladové, v domě žily v zimě a tmě, protože jim byl pro neplacení odpojen přívod elektrického proudu. Dle sdělení matky otec zneužíval sociálních dávek za účelem nákupu alkoholu a cigaret. V lednu roku 1999 byl proto matce s dětmi zajištěn azylový pobyt v charitativním domě pro matky s dětmi. Matka však s dětmi pravidelně odjížděla domů za otcem, trávila zde víkendy, děti dokonce žebrały o jídlo.

Z uvedených důvodů byl proto v únoru roku 1999 podán návrh na nařízení předběžného opatření. Soud návrhu vyhověl a chlapci byli umístěni do dětského domova. V květnu téhož roku byla nad dětmi nařízena ústavní výchova. Otec s umístěním souhlasil,

matka, která chlapce v dětském domově často navštěvovala, se prostřednictvím právního zástupce odvolala a svůj čin odůvodnila tezí, že poznatky v rozhodnutí nejsou z větší části pravdivé. Matka se rozvedla a domnívala se, že se od nařízení ústavní výchovy poměry z její strany mnohonásobně zlepšily, že má nový dům, kde by chtěla s dětmi bydlet. Bylo provedeno osobní šetření nového zázemí, kde byly pouze dvě obytné místnosti a příslušenství. Jedna místnost byla obývána majitelem domu a druhou místnost s plochou 12 m² obývala matka chlapců společně s novým přítelem. Na základě skutečností bylo však nakonec konstatováno, že matka nebyla schopna vytvořit dětem takové podmínky, které by odpovídaly klidnému prostředí, pocitu jistoty a bezpečí.

V červenci roku 2000 přišel manželům Pavlíně a Milanovi dopis, jenž obsahoval sdělení, že pro ně byli vybráni chlapci, kteří by jim mohli být svěřeni do pěstounské péče. Manželé oba nezletilé chlapce v zařízení navštívili a rozhodli se je převzít do dočasné péče s tím, že perspektivně podají návrh na svěřeni do pěstounské péče. V srpnu roku 2000 tehdy ještě okresní úřad¹⁶¹ rozhodl, že se chlapci svěrují do péče manželů Pavlína a Milana.

Adaptace chlapců na nové rodinné prostředí probíhala u každého odlišně. Přišli do finančně zajištěné rodiny. Milan tehdy pracoval jako starosta obce a Pavlína se věnovala podnikatelské činnosti v oboru masérství. Martinovi bylo devět let, Jakubovi osm. Oba chlapci získali tři nové sourozence – Jana, který byl ve věku jedenáct let, dále Michaelu ve věku deseti let a nejmladšího Pavla ve věku devíti let. Společně žili na periferii menšího města ve velkém rodinném domě, v němž získali Martin a Jakub svůj vlastní pokoj. Měli jasně daná pravidla a vymezené hranice. Chlapci věděli, kde je místo, které mohou obývat a kde je soukromý prostor jejich pěstounů.

Adaptace Martina probíhala složitě. Hlavním problémem byla špatná komunikace s lidmi. Jeho slovní zásoba byla chabá a vyjadřovací schopnosti na nízké úrovni. Těžko analyzoval slova a rozumově spadal do pásma velmi lehkého podprůměru. Na druhou stranu velmi dobře a ochotně spolupracoval, avšak při jednotlivých činnostech vyžadoval těsnější vedení. Měl poruchu aktivity pozornosti a nedokázal se soustředit. Byl neustále nervózní a zdeptaný. Objevily se i zdravotní a psychické problémy, a to oční vada, onemocnění zad, lehká mozková dysfunkce. Již v dětském domově se mu velice stýskalo po rodičích, což přibližně tři měsíce po svěření do pěstounské péče trvalo. Byl na biologickou matku velice

¹⁶¹ Dnes již okresní úřady nerozhodují o svěření do pěstounské péče.

fixovaný, občas se objevila i zvýšená hladina úzkosti. Toužil po lepším vztahu s biologickými rodiči. Postupem času si však velice dobře zvykl na nové prostředí, sám se rozhodl, že chce Pavlínu a Milana oslovovat „mami“ a „tati“.

Adaptace Jakuba byla bezprostřední a méně náročná, i když se pěstouni setkali také s mnoha problémy, které se u Jakuba objevily. Jakub byl velice hravý a na rozdíl od Martina rád komunikoval, a když začal mluvit, dlouho se nezastavil. Byl však na svém bratrovi velice závislý, vyžadoval neustále jeho pozornost a chtěl, aby všechno dělal s ním. Rozumově na tom byl hůře než Martin, spadal do pásma podprůměru, byla oslabena oblast jeho krátkodobého zapamatování. Objevily se koncentrační obtíže. Začal být při různých činnostech neklidný a snadno vyrušitelný vedlejšími podněty. Po určité době provádění činnosti odmítal spolupracovat, byl urážlivý a přicházely záchvaty vzteku.

U Jakuba se poměrně dlouhou dobu čekalo na lékařskou diagnózu. Již na první pohled se zdálo, že je „jiný“. Zjistila se u něho epilepsie, na neurologii potvrdili lehkou mentální retardaci. Jeho fyzický vývoj začal stagnovat, chlapec nerostl a postupně pokračovalo opožďování v oblasti mentálních schopností a dovedností. Již v začátcích pěstounské péče se u Jakuba objevil jeden z velmi komplikovaných problémů, a to lhaní a krádeže.

Oba chlapci byli velice kladně přijati i všemi třemi dětmi Pavlíny a Milana. Jelikož byli všichni přibližně ve stejném věku, mohli si spolu hrát, povídat si a hlavně spolupracovat jak v domácnosti, tak i v prostředí školním. **Na nové školní prostředí se Martin i Jakub velmi dobře adaptovali**, a to hlavně proto, že chodili do třídy, ve které byl vždy jeden z jejich nových sourozenců. Pěstouni však po nějaké době museli s oběma chlapci navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu. U Martina byla v rámci kontrolního psychologického vyšetření zjištěna snížená úroveň obecných kognitivních schopností, dále dyslexie a oslabení grafomotorických dovedností. U Jakuba se objevily příznaky ADHD – snížená schopnost vnitřní kontroly, porucha pozornosti a impulsivita. Jakub byl na základní škole zařazen mezi integrované žáky a byl mu vypracován individuální vzdělávací plán. Jeho chování ve škole začalo být impulzivní a přetrvávaly problémy s udržením kázně.

Během začátku pěstounské péče probíhalo třikrát do roka setkání chlapců s biologickou matkou. Po návratu byli chlapci vždy různě naváděni k činnostem, jež byly rozporuplné s režimem rodiny. Pavlína uvedla příklad, kdy mladší Jakub bezmyšlenkovitě pobíhal po domě a křičel, že všechno podpálí. Poté se pěstounka dozvěděla, že mu to matka nařídila, že když to udělá, bude se moci vrátit k ní. Biologická matka jim naslibovala spoustu

věcí, které však nemohla dodržet, což chlapce vždy velmi ranilo. Dokonce jim i lhala, že má nového bohatého přítele, že staví dům a že si chlapce vezme co nejdříve k sobě. K ničemu takovému samozřejmě nedošlo. K tomu docházelo první rok pěstounské péče, poté se matka ozvala až po patnácti letech, v roce 2015.

Martin prošel všemi stupni základní školy. Poté nastoupil na střední odborné učiliště, obor zahradnické práce, následně obor dřevařství, jenž se ukončuje maturitní zkouškou. Jakub navštěvoval základní školu, poté přestoupil na školu speciální a po jejím absolvování nastoupil na střední odborné učiliště, obor zemědělský, posléze obor kuchař-číšník.

Oba dva pěstouni nikdy nelitovali, že si chlapce vzali do pěstounské péče, každá bariéra byla pro ně novou výzvou k nápravě. Starší Martin se postupem času velice dobře aklimatizoval a pěstouni s ním neměli téměř žádné problémy, a to ani v pubertálním věku.

Hlavní problém spatřují pěstouni v **chování Jakuba, jež se zhoršilo začátkem jeho pubertálního věku**. Věděli, že si už od malička bere věci bez dovolení, netušili však, do jaké míry tento Jakubův zlovyk doroste. Kradl všude – doma, u rodičů pěstounů, u přátel pěstounů, ve škole. Pěstouni v bytě vše zamykali, Jakub musel být pod neustálým dohledem. Pravidelně mu byly vysvětlovány hranice běžného života, častokrát musel být i zastrašen, aby se zklidnil a přestal odcizovat věci. Vždy to však dopadlo stejně, ba i hůře, jelikož začal krást kromě osobních věcí, jako jsou hodinky či šperky, i peněženky s finanční hotovostí. Ze začátku peníze ihned rozdával za účelem, že si jej budou vrstevníci více vážit, posléze si je začínal schovávat pro sebe. Jeho kamarádi ve škole i mimo ni často využívali jeho snížený intelekt a ke krádežím Jakuba naváděli. Udělal, co mu řekli, jen aby byl do kolektivu přijat. Krádeže byly provázeny lhaním a záchvaty vzteku. Utíkal ze školy, jednou i z domova, a nedával o sobě vědět. Hrozilo mu i umístění v dětském domově se školou, což však zarazila sama pěstounka, která se rozhodla, že chlapec změní školu i kolektiv, začne chodit pravidelně na různá psychiatrická vyšetření a do psychologických poraden. Jakub v té době změnil obor zemědělský na obor číšník-kuchař. I když se v novém školním prostředí situace mírně zlepšila, Jakubovy krádeže neustaly a jeho psychický stav se nelepšil.

Jakub žije ve svém uzavřeném dětském světě a je velmi lehce zneužitelný jinými lidmi, musí se proto o něho neustále někdo starat a držet nad ním pevnou ruku. Velmi těžké je pro něho rozhodování a samostatné hospodaření s penězi, dále mu dělá problémy i jednání na úřadech. Je velmi jednoduše zmanipulovatelný a vůbec si neuvědomuje důsledky svého zkratového jednání.

V roce 2013 podali pěstouni podnět na zahájení řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům u Jakuba. Na základě psychologického vyšetření byla u Jakuba potvrzena středně těžká mentální retardace, IQ 44 – 49, svou mentální úrovní odpovídá zhruba věku osmi let. K tomu se objevily i problémy z hlediska sexuologického. Jakub se nekontroloval, neustále myslel na pohlavní styk, všem vyprávěl smyšlené sexuální historky, díval se na pornografické internetové stránky a začal brát pěstounce spodní prádlo. Po vyšetření mu byly předepsány léky na zklidnění sexuálního apetitu. V roce 2014 soud Jakuba omezil ve svéprávnosti, v rámci něhož byl vyvozen závěr, že Jakub není schopen nakládat s majetkem a právně jednat ve věcech, které se týkají majetkových hodnot přesahujících padesát korun českých, dále není schopen samostatně jednat s úřady a vyřizovat jakákoli úřední podání, nemůže uzavírat žádné smlouvy a nesmí uzavřít manželství. Pěstounku Pavlínu soud jmenoval opatrovníkem Jakuba.

V současnosti se pěstouni Pavlína a Milan přestěhovali do historického domku v centru města, kde si společně otevřeli kavárnu a vinotéku. Jejich vlastní děti jsou už dospělé a mají své rodiny. Stále jsou pěstouny staršího, čtyři a dvacetiletého chlapce Martina, který však nyní přebývá u své nevlastní sestry Michaely v domě, kde rodina původně žila. Má přítelkyni, se kterou plánuje společnou budoucnost.

O chlapce Jakuba, kterému je v současnosti dvacet tři let, se intenzivně starají, hlídají jej, jelikož začíná mít čím dál větší konflikty s lidmi. Jeho největšími kamarády jsou nyní různí pobudové, lidé sociálně slabší i lidé bez domova. Pokud by na Jakuba přestali dohlížet, byl by schopný jen stát a dívat se. Musí být neustále něčím zaměstnaný. Začal kouřit, alkoholu a drogám se vyhýbá. Když mu Pavlína koupí nové oblečení, je schopen všechno prodat a utratit za cigarety, proto jej nyní rodiče samotného nikam nepouští.

Jakub není schopen vést samostatný život a manipulovat s penězi, nevidí rozdíl mezi stokorunou a tisíci korunou. Občas dojíždí do nedaleké vesnice k rodičům Pavlíny, kde se cítí velice dobře, protože mu nevlastní babička s dědečkem mnohdy povolí více, než by měli, v čemž Pavlína s Milanem spatřují opět problém. Jakub totiž žije okamžitými nápady a nedokáže předvídat důsledky svého jednání, proto jej rodiče musí na noc zamykat, aby neutekl.

Pavčina a Milan se obávají, jak to vlastně s Jakubem jednou bude. Mají strach z toho, že bude umístěn do nějakého ústavu. V takovém okamžiku by byla ztracena veškerá jejich snaha o to Jakuba vyslat tou správnou cestou do života. Nedávno se dokonce po patnácti letech ozvala biologická matka chlapců a Pavčina s Milanem očekávají její návštěvu.

SHRNUTÍ

Pěstounská péče v **Případové studii I** byla klasická. Dva jedinci se stali pěstouny chlapců – bratrů, které si odvezli z dětského domova, přičemž oba chlapci vzešli z nízkých sociálních poměrů a vlastní rodiče jim neposkytli dostačující péči k tomu, aby bylo zajištěno blaho dítěte.

Pěstounská péče byla u jednoho chlapce bez větších problémů, což se však nedalo říci o dítěti druhém. **Hlavním nositelem problémů v pěstounské péči bylo v Případové studii I samotné dítě.** Příčinami jednotlivých problémových situací byl jednak nízký intelekt dítěte, dále psychická onemocnění, která vedla ke zhoršenému chování dítěte – zejména krádeže a útoky ze školy i domova. Příčinu těchto okolností nacházím i v původní biologické rodině, která chlapce nabádala k tomu, aby kradl a žebrol na ulici. Pěstounka na mě působila velmi vyrovnaně a přístup k Jakobovi shledávám dle vlastního uvážení naprosto promyšlený a přínosný k tomu, aby se z něho jednou stal člověk fyzicky aktivní, i když bude muset mít celý život nad sebou někoho, kdo jej bude vést.

Rozhovor s pěstounkou probíhal spontánně. Pěstounka hovořila velmi zřetelně a zmiňování se o problémech jí nečinilo žádnou potíž. Poskytla mi jasná fakta, povolila nahlédnutí do soudních rozhodnutí, lékařských zpráv i jiných spisů.

Úskalími v rámci adaptace na nové rodinné prostředí v Případové studii I byly u chlapce Martina:

- problémy s vyjadřovacími schopnostmi a s nimi spojená špatná komunikace s lidmi,
- těsnější vedení chlapce dospělým člověkem,
- nervozita a psychické problémy u chlapce,
- zdravotní problémy (oční vada, bolesti zad), dále potvrzení lehké mozkové dysfunkce,

- zvýšená hladina úzkosti způsobená steskem po biologické matce.

Úskalími v rámci adaptace na nové školní prostředí v Případové studii I byly u chlapce Martina:

- zjištění snížené úrovně kognitivních schopností,
- potvrzení poruchy učení – dyslexie a oslabení grafomotorických dovedností.

Úskalími v rámci adaptace na nové rodinné prostředí v Případové studii I byly u chlapce Jakuba:

- obrovská závislost na vlastním sourozenci, bratrovi Martinovi,
- zdravotní problémy (epilepsie, stagnující fyzický vývoj), potvrzení lehké mentální retardace,
- neklidnost, návaly vzteku,
- koncentrační obtíže,
- lhaní a krádeže.

Úskalími v rámci adaptace na nové školní prostředí v Případové studii I byly u chlapce Jakuba:

- potvrzení ADHD,
- impulzivní chování ve škole,
- problémy s udržením kázně.

Hlavními úskalími v rámci pěstounské péče v Případové studii I byly u chlapce Jakuba:

- krádeže, které byly často podmíněny nátlakem vrstevníků,
- útěky z domova a ze školy,
- hrozba umístění v dětském domově se školou,
- potvrzení středně těžké mentální retardace v pubertálním věku,
- problémy z hlediska sexuologického,
- omezení svéprávnosti chlapce,
- časté konflikty s lidmi.

Případová studie II

Ivana a Josef, manželé dnes ve věku 47 let a 49 let, se v roce 2004 rozhodli pro pěstounskou péči z důvodu neplodnosti. Ivana se deset let neúspěšně léčila z neplodnosti, prodělala tři těžké potraty a neúspěšné umělé oplodnění. Nastal u ní velmi špatný psychický stav, začaly jí vypadávat vlasy, prožívala stavy beznaděje, obviňovala sama sebe z neschopnosti mít vlastní dítě. Jako poslední manželům přišla naděje na osvojení. V té době bylo Ivaně třicet šest let a Josefovi třicet osm let. Úřednice na Odboru sociálních věcí jim tehdy sdělila, že jsou na osvojení dítěte již staří. Manželé se tehdy vzdali veškeré naděje na výchovu dítěte. Po uplynutí asi dvou let si dodali odvahy a zažádali o pěstounskou péči.

Manželé museli navštívit celou řadu odborníků zabývajících se náhradní rodinnou péčí, vyplnit potřebné formuláře, účastnit se řady přednášek, školení a projít psychotesty. Po absolvování všech těchto věcí byli zařazeni do evidence. Asi do dvou let je navštívila sociální pracovnice a ukázala jim fotografii sedmiletého chlapce Lukáše, který by jim mohl být svěřen do pěstounské péče. Na rozhodnutí měli čtrnáct dní. Během této doby se jeli na chlapce do dětského domova podívat. Byla to velice zvláštní a emotivní situace. Přivedli jim ukázat chlapce, jehož chování bylo přirozené a bezprostřední, byl na situaci předem připraven. Mohli s ním strávit dvě hodiny mimo dětský domov. Jejich rozhodnutí k přijetí chlapce do rodiny bylo okamžité, během první návštěvy domluvili čtrnáctidenní pobyt chlapce u nich doma a vlastně v rodině již zůstal.

Důvodem umístění Lukáše v dětském domově byly neurovnané rodinné poměry, nevyhovující bytové podmínky a finanční nedostatky v biologické rodině, dále vyhocené neshody mezi otcem a matkou.

Lukáš vyrůstal se svými pěti sourozenci. Jeho starší bratr byl svěřen do pěstounské péče, ostatní sourozenci byli postupně umístěni do dětských domovů. Rodiče svým jednáním vážně ohrožovali výchovu dětí a měli obrovský podíl na zhoršení jejich zdravotního i psychického stavu. Sourozenci žili v naprosto nevhodném bytovém prostředí, a to bez elektriny, vody a tepla. Byli neustále stresováni neshodami rodičů, jež se stupňovaly. Rodiče nedokázali hospodařit s finančními prostředky, měli značné dluhy, neplatili nájemné, a pokud nakupovali potraviny, tak vždy na dluh. Oba nebyli zaměstnaní, otec požíval v nadměrné míře alkohol a často si vodil do bytu návštěvníky v podnapilém stavu. I matka se pití alkoholu nevyhýbala. Ze strany obou rodičů často docházelo k bezdůvodně verbálnímu napadení dětí a

k vyhrožování fyzickým násilím. Děti byly ve večerních hodinách opakovaně bez dohledu. Lukáš byl do dětského domova umístěn v šesti letech v roce 2003.

Lukáš potřeboval v **dětském domově** dlouhodobé terapeutické vedení zaměřené na odbourání negativních zážitků z domácího prostředí. Jeho pracovní a volní vlastnosti nebyly doma rozvíjeny.

Chlapec měl tendenci ubližovat a posmívat se mladším a slabším, což se jevilo jako kompenzace malého sebevědomí a jako projev domácího násilí.

Do kontaktu vstupoval váhavě, měl nízké sebevědomí a sebehodnocení. Rozumové vlastnosti se nacházely v pásmu nízkého průměru. Úkoly, které považoval za snadné, vykonával se zaujetím, obtížným činnostem se vyhýbal. Měl špatný vztah k učení, povinnostem, k práci všeobecně, pracovní vlastnosti směřované ke školní práci byly málo rozvinuté.

Lukáš se v dětském domově poměrně rychle adaptoval, začlenění do nové skupiny dětí mu nečinilo velké potíže. Projevoval se jako spontánní, komunikativní, usměvavý chlapec, který měl stále dobrou náladu.

V kolektivu dětí byl celkem oblíben, přestože býval často škodolibý, smál se neúspěchům ostatních a velmi často je zesměšňoval. Byl si vědom, že svým chováním dětem ubližuje. Autoritu dospělých se snažil respektovat, upřednostňoval však muže a u žen zkoušel pevnost hranic. Neustále musel být pod výchovným tlakem a dohledem, aby pracoval pečlivě a spolehlivě. V okamžiku, kdy nebyl sledován, se pokoušel povinnosti obcházet.

Emoční prožívání měl mělké, povrchní a málo diferenciované. Jeho chování bylo ovlivněno častou změnou nálad, nízkým sebehodnocením a sebevědomím, měl značný sklon k pesimistickému prožívání, i když to navenek vůbec nevypadalo. Pro školní práci bylo těžké Lukáše motivovat. Neustále potřeboval rozvíjet pracovní a volní vlastnosti. Vyhovovalo mu pevné, důsledné a zároveň empatické vedení.

Pokud Lukáš pracoval pod dohledem dospělého, pracoval bez chyb. Při samostatné práci byl zbrklý a chyboval. Jeho všeobecná informovanost byla nízká, chyběla snaha něco nového se naučit. K pochopení učiva bylo nutné využívat názorných pomůcek a neustále opakovat. Chlapec potřeboval vhodně motivovat a střídat činnosti. Rychle se unavil, při malém neúspěchu nebo překážce se hned vzdával, práci nedodělal a od problému utíkal.

Lukášovy školní výsledky byly závislé na jeho motivaci a momentální náladě. Pokud chtěl, tak pracoval, ale brzy se unavil a byl nesoustředěný. Tehdy se osvědčilo střídání činností. Potřeboval pravidelnou přípravu na vyučování a dohled dospělého.

Když si Ivana a Josef přivedli Lukáše domů, byli nadšení a splnil se jim sen začít vychovávat dítě. Lukáš byl krásný tmavovlasý, hnědooký chlapec s šibalským a milým úsměvem. **Adaptace na novou rodinu a prostředí** však probíhala velmi náročně. Lukáš byl neovladatelný, nerespektoval příkazy „můžeš“ a „nemůžeš“. Všemmu se musel učit.

Lukáš neměl řádně vypěstované návyky v oblasti sebeobsluhy. Měl obrovský chaos ve svých věcech, neuměl si ukládat oblečení na stanovené místo do skříně, byl velmi nepořádný. Bylo vidět, že to za něho někdo v dětském domově dělal nebo že pracoval pod neustálým dohledem dospělé osoby. Udělené pokyny se mu musely několikrát opakovat, než je splnil, přičemž vše bylo provázeno řevem, vztekáním se a ničením věcí kolem sebe.

V oblasti hygieny měl chlapec velké mezery. Neustále se mu muselo připomínat mytí rukou po použití toalety, nevěděl, že po sobě musí umýt vanu a ani nevěděl, jak se to dělá. Byl však velmi zvědavý a postupně se začal zapojovat do všech činností v rodině.

Velkým úskalím v rámci adaptace na nové rodinné prostředí byly noci, kdy se Lukáš pomočoval a měl děsivé sny. Jeho spánek byl velice neklidný, mnohokrát křičel a plakal. Velmi se bál a lezl s přikrývkou pod postel. To trvalo asi půl roku.

Dalším problémem byla oblast stravování. Lukáš neuměl používat příbor, jedl pouze lžící. Rád se účastnil přípravy jídla a neustále se všemu divil, protože neměl ani ponětí o tom, jak některé potraviny vypadají a jak se připravují. Učil se prostírat stůl a pobývat u něho s dospělými. Při jídle neustále mluvil s plnou pusou a jídlo bylo mnohdy všude. Neuměl umývat a utírat nádobí.

Postupem času začal Ivaně a Josefovi říkat „teto“ a „strejdo“, avšak ve školním prostředí o nich mluvil jako o „mamce a taťkovi“. Byl velmi fixovaný na Josefa. Nejraději mu pomáhal v dílně při opravě automobilových veteránů. Od začátku byl do všech prací v rodině zapojován. Zde bylo problémem odbourat zvyk z dětského domova, kde za každé první místo v nějaké činnosti děti dostávaly odměnu ve formě sladkosti. To znamená, že když doma Lukáš splnil nějaký úkol, za který byl pochválen, vyžadoval vždy něco dobrého. Pokud nic nedostal, cítil se zklamaný a nedoceněný.

Rodina nežila v domě sama. Jednu místnost obývala matka pěstouna Josefa. Ihned po příchodu chlapce nastaly problémy s babičkou, důvody byly takové, že babička přestala být středem dění a zájmu, pěstouni se více zajímali o chlapce. Na Lukáše si matka Josefa neustále stěžovala a někdy si i vymýšlela, dále záporně hodnotila jeho chování a veškeré činnosti od uklízení až po samotné hraní si. Spor se táhl přibližně dva měsíce, vyústil v hrozbu, že se matka Josefa odstěhuje. Postupem času se problém začal urovnávat a matka Josefa si chlapce

začala více vážit a nakonec se stal jejím oblíbencem, na kterého nedala dopustit. Širší rodina pěstouna Josefa i pěstounky Ivany přijala od počátku chlapce velmi kladně.

Nepřátelsky se k chlapcovi chovali i sousedé, kteří se mnohdy nahlas bavili o tom, že je to dítě z dětského domova, „co je vlastně zač“. Lukáš byl svědkem tohoto rozhovoru a cítil se velmi ublíženě.

Adaptace na školu neprobíhala moc dobře. Lukáš nebral v úvahu rozdíl mezi dítětem a dospělým, všem dospělým i učitelům tykal. Zřejmě to bylo způsobeno tím, že v dětském domově musel procházet spoustou vyšetření a přišel více do kontaktu s lékaři, etopedy, pedagogy, kteří se k němu chovali velmi přátelsky, tudíž v nich Lukáš neviděl žádnou autoritu.

Vysvědčení z první třídy, kterou navštěvoval v době umístění v dětském domově, měl velmi pěkné, ale jeho znalostem vůbec neodpovídalo. Ve druhé třídě se tak musel znovu učit číst, psát, počítat a k tomu zvládat nové učivo, což se dařilo velmi obtížně. Přesto byl zvědavý, počáteční snaha o osvojení nových poznatků však byla velmi krátkodobá. Jako výborná motivace se osvědčila pochvala za sebemenší úspěch. Bylo to velmi obtížné a pro něho náročné. Po příchodu do nového školního kolektivu byl bezprostřední a impulsivní.

Spolupráce s třídním učitelem se zdála zpočátku dobrá, ale neinformoval kolektiv dětí o tom, že je chlapec v pěstounské péči. Třída se vše dozvěděla až v hodině českého jazyka, kdy se probíralo téma Rodinné oslavy, a Lukáš řekl, že je z dětského domova a oslavy v rodině nezná a že je s biologickými rodiči nezažil. Tím se nastartovaly problémy. Spolužáci se mu začali posmívat, zesměšňovali jej, dokonce došlo i k fyzickému napadení. Lukáš si to nenechal líbit a začal postupně ze školy nosit několik poznámek týdně. Toto období trvalo téměř dva roky, než se vše dostalo do normálních kolejí. Dle pěstounky již v prvním kontaktu se školou selhala úloha třídního učitele. Rozhodně by se dalo předejít daným problémům vhodným přijetím nového chlapce a vysvětlením jeho rodinné situace kolektivu dětí.

Velmi stresující byla domácí příprava na druhý den školy, a to jak pro chlapce, tak i pro pěstouny. Úkol o pěti větách psal Lukáš dvě hodiny a byl při tom velice nesoustředěný. Musel dělat časté přestávky a vše zvládal jen s dopomocí dospělého člověka.

Ve škole pracoval navyklou formou z dětského domova. Razil heslo: „Pokud jsem první, jsem nejlepší“. Lukáš chtěl neustále vynikat v kolektivu třídy a tím vyrušoval. Nemohl pochopit, že učitel hodnotí také výsledky odvedené práce, ne jen aktuální činnost. Po adaptování se na nové prostředí jak rodinné, tak i školní, začal chlapec navštěvovat zájmové kroužky, ale často je střídal, jelikož nevydržel dlouhodobě u jedné činnosti.

I samotní pěstouni Ivana a Josef si v rámci pěstounské péče prošli krizí, kdy nastalo po dvou letech období stagnace a vršení problémů ve škole, poznámky, snížená známka z chování, neposlušnost a vzdorovitost chlapce. Tehdy uvažovali o tom, zda udělali správnou věc, zda na problémy stačí, jestli si na sebe nevzali příliš velkou zodpovědnost. Josef prožíval velmi těžkou etapu života a pomohla mu až návštěva u psychologa. V dnešní době pěstounka Ivana říká, že kdyby věděli, co je všechno čeká, že by se snad nikdy pro pěstounskou péči nerozhodli. Avšak chování Lukáše se zejména s nástupem na druhý stupeň výrazně zlepšilo. Pubertálním obdobím prošel bez větších komplikací. Ve škole vynikal v dějepise, zeměpise, problémy měl s matematikou. V českém jazyce ovládal hůře gramatické jevy, slohové práce byly výborné. Pečlivá domácí příprava však musela být stále důkladná.

V současnosti je Lukáš i nadále v pěstounské rodině. Téměř po celou dobu se jeho biologičtí rodiče neozvali a nejevili žádný zájem. Pouze na počátku se rodina ozývala, ale otec byl většinou v podnapilém stavu, domluvil návštěvu, na kterou se nikdy nedostavili. Lukáš o svých biologických rodičích vůbec nemluvil a nemluví, nevzpomene si na ně, jenom mu zpočátku vadilo, že nemá příjmení pěstounů.

Lukáš se v pěstounské rodině plně adaptoval a problémy vznikající během adaptace na nové prostředí již vymizely. Dnes je Lukášovi sedmnáct let, v rodině je šťastný a spokojený. Ivana a Josef pro něho vytvořili zdravé prostředí, emočně vřelé, plné lásky a pocitu bezpečí. Příbuzní rodiny přijali chlapce za svého. Lukáš navštěvuje kroužek sborového zpěvu, sportovní hry a je aktivní u dobrovolného hasičského sboru, kde pomáhá malým dětem a jezdí s nimi jako vedoucí na hasičské letní tábory, kde je velmi oblíbený. Zajímá se o období první a druhé světové války, o válečné piloty a jejich osudy. Vlastní na toto téma spoustu knih, rád si v nich čte a diskutuje o nich s pěstounem Josefem. I přes překonání všech komplikovaných problémů v rámci pěstounské péče, má Lukáš doma neustále stanovený pevný řád, a to nejdříve práce, potom zábava. Účastní se celého chodu domácnosti, pomáhá v kuchyni, musí si udržovat v pořádku svůj pokoj, pracuje na zahradě. I nadále přetrvává jeho zájem pomáhat při opravách automobilových veteránů. Manuálně je velmi šikovný. Studuje odborné učiliště – obor automechanik. V kolektivu je spokojený, snaží se kamarádit se všemi, avšak stále přetrvává problém se s někým více sblížit, nemá jednoho nejlepšího kamaráda. Spolupráce se školou je výborná. Lukáš už dnes ví, že se mu lhaní o známkách a chování ve škole nevyplatí.

SHRNUTÍ

Pěstounská péče v **Případové studii II** byla klasická. Manželé se stali pěstouny sedmiletého chlapce, který předtím pobýval v dětském domově.

Pro pěstounské rodiče to byl velký zásah do jejich života. Pěstounskou péči vidí jako dlouhou a strastiplnou cestu. V rodině se objevil nový člen, který potřeboval nejenom jejich lásku, ale také pevné vedení. Pěstouni jej museli učit vše od začátku, být trpěliví, učit se spolupracovat se školou, ustát krizové období.

V rámci Případové studie II byla v pěstounské péči odhalena úskalí hlavně v adaptaci dítěte na nové prostředí, a to jak rodinné, tak i školní. I když chlapec necelé dva roky vyrůstal v dětském domově, musel téměř od základu měnit své špatné a nedokonalé návyky v oblasti sebeobsluhy, osobní hygieny, stravování, zvykat si na nové nároky na svou osobu, aklimatizovat se v nové vrstevnické skupině.

Úskalími v rámci adaptace dítěte na nové rodinné prostředí v Případové studii II byly:

- nerespektování příkazů, nesoustředěnost dítěte,
- špatné návyky v oblasti sebeobsluhy, stravování, udržení pořádku,
- špatné hygienické návyky,
- noční pomočování způsobené děsivými sny,
- problémy s matkou pěstouna a lidmi sousedícími s domem pěstounů.

Úskalími v rámci adaptace dítěte na nové školní prostředí v Případové studii II byly:

- nerespektování autority,
- neobjektivní školní výsledky v dětském domově a jimi způsobená situace, v níž se dítě muselo ve druhé třídě základní školy učit vše od základu,
- spolupráce s třídním učitelem, který neobjasnil třídnímu kolektivu situaci, kdy do třídy nastupuje dítě z dětského domova, které bylo svěřeno do pěstounské péče,
- problémy s domácí přípravou na školu způsobené nesoustředěností dítěte

Úskalí pěstounské péče v současnosti v Případové studii II:

- spíše nejsou, dítě má problém navazovat bližší kontakt s lidmi.

Případová studie III

Eva a Libor, manželé dnes ve věku 48 let a 52 let, se rozhodli pro pěstounskou péči z důvodu pomoci opuštěnému dítěti a dát mu nový a šťastný domov. Po absolvování návštěv u řady odborníků na náhradní rodinnou péči, vyplnění několika formulářů a účasti na přednáškách, školeních a po úspěšných psychotestech, byla rodina po dvouletém čekání v roce 2005 obeznámena, že jim bylo vybráno dítě, které by eventuálně mohli mít v pěstounské péči.

Rodina obývá rozlehlý moderní dům, finanční zajištění je na velmi dobré úrovni. Eva a Libor jsou soukromí podnikatelé v oboru stavebnictví. Vychovávají dvě dcery, kterým bylo v době příchodu chlapce do rodiny patnáct a třináct let.

Chlapec Kamil pocházel ze sociálně slabé romské rodiny, která vychovávala sedm dětí. Matka byla intelektově na nižší úrovni a všechny děti jí byly postupně odebrány a umístěny většinou v dětských domovech nebo dětských domovech se školou.

Matka střídala neadekvátní bydlení i partnery, každé dítě měla s jiným mužem. Výchova dětí byla velmi nedůsledná. Ráda a často se napila alkoholu. Emoční potřeby dětí nebyly dostatečně sycené, matka je nezabezpečovala ani materiálně. Každý týden děti posílala krásk potraviny. Děti vyrůstaly bez vhodné mužské autority, bez mužského vzoru.

Vztahy v rodině nebyly dobré, druhové matku opakovaně bili. Děti neměly podnětné prostředí, matka se jim nevěnovala, vulgárně jim nadávala a fyzicky je trestala. Školní docházka sourozenců byla velmi nepravidelná, matka se školou nikdy nespolečovala. Z těchto důvodů byl devítiletý Kamil umístěn v roce 2005 do dětského domova.

Během pobytu v **dětském domově** Kamilovi diagnostikovali syndrom ADHD, ranou citlivou deprivaci a bylo zjištěno, že je emočně nestálý. Rozumové schopnosti byly ve spodní části pásma průměru. Byla u něho diagnostikována dyslexie a dysgrafie. Chlapcovo chování mělo odraz v emoční deprivaci z raného dětství.

Kamil byl křehkého vzezření. Řeč měl tichou, s dobrou formální i obsahovou stránkou. Hůře vnímal a nerespektoval nastavené hranice, snadno je překročil a snažil se pracovat podle svého momentálního nastavení. Pro práci potřeboval být dostatečně motivován. U Kamila se projevila porucha pozornosti, nechal se velmi snadno vyrušit, rychle se unavil a svým myšlením ubíhal od tématu. Činnosti musely být děleny do několika kratších

úseků. Kreslil a psal levou rukou, grafomotorika byla pomalá a ztížená. Měl velmi pomalé tempo myšlení a jednání. Byl často zbrklý a netrpělivý a potřeboval dohled dospělého. Ve škole mu vyhovovala individuální práce s učitelem. Školní činnosti jej však příliš nezajímaly, neměl snahu se něčemu novému naučit a nesoustředil se.

Negativní hodnocení dospělých odrážející jeho chování a práci vnímal jako nespravedlivé. Často propadal do emočních nálad spojených s pocitem neúspěšnosti. Zpočátku měl problémy rozlišovat, jak se chovat k vrstevníkům a jak k dospělým. Zkoušel s dospělým manipulovat a nenápadně se pokoušel zajistit si výhody. S dětmi nedokázal rozvíjet dlouhodobé vztahy, přetrvávala u něho agresivita a sebelítost.

V kolektivu nebyl oblíben a stal se terčem posměchu a útoku. Při konfliktech s dětmi byl velice vulgární. Kamil měl menší míru sebeovládání, zvýšenou impulzivitu a dopouštěl se i drobných krádeží, přičemž měl vždy málo odvahy k tomu, aby se přiznal. Neustále vyhledával různé spory a záminky k fyzickému a slovnímu napadení. Snažil se za každou cenu na sebe upoutat pozornost.

V kontaktu s dospělým měl zvýšenou potřebu fyzického kontaktu, vyžadoval pohlazení a objímání. V pozici autority hůře respektoval ženu než muže.

Adaptace na novou rodinu probíhala od začátku s velkými problémy. Kamil přišel do rodiny, v níž byly vychovávány dvě dívky a ve které byla stanovena určitá pravidla, řád a povinnosti každého jejího člena. Oběma děvčaty byl zpočátku nový sourozenec přijat velmi vřele a kamarádsky. Kamil dostal svůj vlastní pokoj plný hraček, kde měl své soukromí.

Již od samého počátku byl velmi nesamostatný a měl velké nedostatky v dodržování hygienických návyků – odbýval ranní i večerní mytí, nepoužíval ručník, ruce si otíral do oblečení, nečistil si zuby, nesplachoval toaletu. Když byl vždy upozorněn na tyto nedostatky, choval se ublíženě, později i agresivně. Trpěl častým pomočováním, a to jak ve dne, tak i v noci, zároveň však svůj problém tajil a zapíral. Pěstounka zjistila, že byl schopný zastlat pomočenou postel. Problém byl i s udržováním pořádku v osobních věcech.

Pěstouni se snažili Kamila co nejvíce zaměstnat při různých domácích činnostech. Chlapec však pomoc odmítal, byl drzý, vzteklý, hlučný a vykřikoval na nevlastní sestry vulgární výrazy. Opakovaně dělal naschvály, hrál si na nešikovného, např. rozléval pití nebo rozbíjel věci kolem sebe. To vše bylo počátkem konfliktů a neshody mezi Kamilem a děvčaty. Počáteční radost dívek z nového bratra začala postupně mizet. Pěstouni měli na dívky přísnější požadavky než na chlapce, chtěli mu poskytnout čas na adaptaci a na přizpůsobení se

novému stylu života. Výchova chlapce však byla velmi problematická a psychicky náročná.

Pokud ho nějaká činnost zaujala, tak pouze krátkodobě a za neustálého dohledu někoho z rodiny. Ze strany pěstounů toto období vyžadovalo jejich velkou trpělivost, toleranci a nadhled. Postupem času se situace uklidnila a pomalým tempem se vyhrocené okamžiky dařilo nějakým způsobem zvládat. Začal si více hrát se sourozenci, oblíbil si stolní hry, výlety do přírody a aktivně se zapojoval do sportovních aktivit rodiny.

Kamil se svou biologickou matkou nebyl v kontaktu, neboť matka nejevila žádný zájem. Kamil o ní vůbec nemluvil a za své rodiče považoval vždy pěstouny.

Adaptace chlapce na nové školní prostředí neprobíhala úspěšně. Kamil začal navštěvovat třídu pro žáky s poruchami učení. Občasné byly pozdní příchody na začátek vyučování způsobené pomalým tempem při ranních činnostech doma.

Zpočátku nevěděl, jak přistupovat k učiteli a choval se k němu jako k vrstevníkovi. Kamil vyžadoval neustále učitelovu pozornost. Školní výsledky byly podprůměrné, spolupráce ve výuce problematická. Frekventovaně docházelo k neochotě spolupracovat, Kamil odcházel při hodině ze třídy, plakal a hovořil vulgárně. Začaly se projevovat záchvaty vzteku, po nich vždy chlapec vyžadoval zvýšenou pozornost učitele. Toužil po pohlázení nebo objetí.

Příprava na druhý den do školy byla pro pěstounské rodiče stresující. Kamil odmítal psát úkoly a ve chvíli, když je napsal, byly plné chyb a jejich úprava vypadala katastrofálně. Chyby chlapec odmítal opravit, byl líný a nesoustředěný. Opět bylo vše provázeno křikem a návaly vzteku.

Učebnice i sešity měl v nepořádku, pěstounka v rozhovoru řekla, že „Kamilova taška se během dne vždy proměnila v jedno velké smetiště“. Učení ho nebavilo a odmítal veškerou pomoc. Neustále doma něco zapomínal, zpočátku byl dokonce schopen si naschvál ráno vyndat připravené věci, které nahradil nějakou oblíbenou hračkou z pokojíčku.

V kolektivu dětí nebyl chlapec oblíben, zaujímal okrajové postavení. Ne však z důvodu, že by chtěl, ale protože jej skupina vyčlenila. Nerad spolupracoval a někdy záměrně práci v kolektivu kazil a výtvořily spolužáků ničil. Z toho vyplývaly časté konfliktní situace mezi vrstevníky. Při střetech plakal, obtížně hodnotil důvody svého jednání, velmi si vymýšlel a žaloval. Následkem toho se vůči Kamilovi začala ve třídě objevovat šikana. Díky včasnému odhalení a skupinové práce učitelů s pěstouny se tento problém rychle vyřešil.

Výchova Kamila byla velmi náročná, poznamenaná ranou péčí biologické matky, deprivací vlivy a složitým životním během. Zcela jistě tu svoji roli sehrály i vlivy genetické. V rodinném prostředí zřetelně vnímal pozornost a lásku pěstounů. Oba se snažili chlapce vývojově stimulovat, nepřetěžovat jej učebními ani pracovními nároky, hledali pro něho vhodnou zájmovou činnost ve skautu. Problémy začal mít postupně doma i ve škole, jeho chování se zhoršovalo, začal být více agresivní. Neustále vyvolával konflikty, dohadoval se s nevlastními sestrami a nerespektoval autoritu pěstounských rodičů.

Pěstounka Eva byla opakovaně volána do školy a před ukončením vyučování musela chlapce odvézt domů. Kamil odmítal ve škole pracovat, schovával se pod lavici, na učitele reagoval záchvaty vzteku. Eva se cítila psychicky vyčerpaná. Pěstoun Libor byl natolik pracovně zaneprázdněn, že nemohl tolik pomoci a danou situaci zvládnout.

Kamil měl postupně tak vážné výchovné problémy, v důsledku kterých přestali pěstouni jeho další výchovu zvládat. Dopustil se drobných krádeží doma i mimo domov. Také se začal sebepoškozovat, způsoboval si drobné ranky na zápěstí, dále malé vpichy nůžkami do krku. Chlapec přestal akceptovat autoritu pěstounů, odmítal v domácnosti vykonávat své povinnosti. Pěstounka Eva se jej dokonce začala i bát, jelikož se jeho agresivní chování stupňovalo.

Pěstouni si nebyli vědomi žádného spouštěcího momentu. Z jejich strany začala být situace neúnosná ve chvíli, kdy přišel strach o sebe i o dcery, jelikož se Kamilovo agresivní chování stupňovalo. Snažili se jej vést k sebeovládání a přijmutí přirozených důsledků jeho chování. Kamilův osobnostní vývoj byl disharmonický. Citová složka nebyla v raném dětství naplněna, po provinění se nedostavovaly pocity viny a důvody svého nevhodného chování hledal v okolí.

Eva a Libor navázali kontakt s lékařem a s psychologem. Ani přes spolupráci s odborníky se Kamilovo chování nezlepšilo, došlo spíše ke zhoršení vztahu mezi chlapcem a pěstounskými rodiči. Pěstouni neustále hledali okamžik, kdy udělali chybu, a proč nedokázali zvládnout výchovu chlapce. Hlavně Eva daný problém těžko nesla a cítila v sobě pocit provinění, trápila se a hledala různá řešení. Obava z Kamilova chování však vzrůstala.

Po dvou letech se Eva a Libor rozhodli, že požádají o zrušení pěstounské péče a o umístění chlapce v ústavním zařízení. Důvodem zrušení pěstounské péče byly výchovné problémy, které spočívaly v nerespektování autorit, v problémovém chování vůči spolužákům a zejména pak v problémovém chování v pěstounské rodině, nerespektování pěstounů a agresivita vůči jejich dětem.

Bylo rozhodnuto, že Kamil potřebuje režimové zařízení, jehož pravidlům bude rozumět a účelově se jim přizpůsobí. Byl umístěn do dětského domova se školou. Pěstouni Ivana a Josef dosud žádné jiné dítě v pěstounské péči neměli.

SHRNUTÍ

Pěstounská péče v **Případové studii III** byla klasická. Manželé se stali pěstouny devítiletého chlapce, který byl předtím umístěn do dětského domova.

Rozhovor probíhal s pěstounkou. Pěstounka mluvila klidně, avšak mnohdy se na krátkou chvíli zamyslela a mlčela. Pokaždé, když měla o nějakém problému hovořit, cítil jsem, že se jí daná situace špatně sděluje. Bylo vidět, že ji vzpomínky na pěstounskou péči stále bolí.

Pocit nadšení pěstounů v Případové studii III vyústil v pocit beznaděje a zklamání. Manželům bylo svěřeno dítě, o kterém velmi dobře věděli, že jeho výchova nebude tak jednoduchá. V jejich domě se objevil chlapec hůře zvladatelný, co se týče jeho jednání a chování. Pěstouni poskytli domov dítěti, které to v životě nemělo jednoduché a jako mnoho dalších potřebovalo jejich pomoc. Netušili však, že se chování dítěte natolik zhorší, že po výchově dvou vlastních potomků nebudou vědět, jakým způsobem vytvořit nápravu svěřeného dítěte.

Úskalími v rámci adaptace dítěte na nové rodinné prostředí v Případové studii III byly:

- nesamostatnost dítěte,
- špatné hygienické návyky, pomočování,
- návaly vzteku u dítěte, časté užívání vulgarismů,
- konflikty s nevlastními sourozenci,
- drzost vůči pěstounům, nerespektování stanovených hranic a řádu rodiny.

Úskalími v rámci adaptace dítěte na nové školní prostředí v Případové studii III byly:

- až příliš kamarádský postoj dítěte k třídnímu učiteli, potřeba objetí a pohlázení,
- neochota dítěte spolupracovat, jeho nesoustředěnost,
- náročné přípravy školy, odmítání psaní úkolů,
- nepořádek ve školních věcech, přinášení věcí, které do školy nepatří (hračky),

- nepřijetí dítěte do třídního kolektivu,
- časté konflikty v kolektivu a hrozící šikana vůči dítěti.

Úskalí pěstounské péče v Případové studii III byly:

- drobné krádeže,
- agresivní chování chlapce vůči sourozencům
- sebepoškozování
- neakceptace autority pěstounů
- strach pěstounů z dítěte
- provinění a zklamání ze strany pěstounů a psychické problémy u pěstounky.

Případová studie IV

Zuzana a Zdeněk, manželé dnes ve věku 51 a 53 let, **se rozhodli pro pěstounskou péči na přechodnou dobu**. Iniciátorem byl hlavně Zdeněk, který působil dvacet pět let ve školství a pracoval jako ředitel dětského domova. V roce 2013 začal být vyhořelý v profesi. Cítil se bez motivace k práci a ve své dosavadní praxi zjistil, že jej již delší dobu provází idea, že dětský domov není řešením pro všechny děti. Trápil se myšlenkou, že některé děti, se kterými se v dětském domově setkal, velmi nutně potřebovaly poznat harmonickou a plně funkční rodinu a neměly by být umístěny v tomto zařízení.

Zdeněk zjistil, že existuje typ náhradní rodinné péče, a to pěstounská péče na přechodnou dobu. Manželé proto podali na krajský úřad žádost, že se chtějí společně stát pěstouny na přechodnou dobu. Prošli povinně všemi kurzy a psychologickými testy a dostali se do evidence žadatelů o již zmíněný typ pěstounské péče. Tenkrát si ještě mohli vybrat, že se chtějí starat vždy o dítě ve věku od 0 do 3 let.

Manželé žijí v bytě 5+1 společně se čtrnáctiletou dcerou Zdeňkou. Od roku 2013 až po současnost se v jejich rodině vystřídaly tři děti svěřené do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Rozhovor, z něhož Případová studie IV vzešla, byl proveden přímo s pěstounkou na přechodnou dobu Zuzanou. Zuzana byla po celou dobu velmi sebejistá, hovořila srozumitelně a věcně. Odpověď na každou otázku byla jasná a dokázala hovořit i o problémech choulostivějších. Po celou dobu jsem neměl sebemenší pochybnost, že by mi některá fakta chtěla tajit nebo je obejít. Každé dítě měla dle jeho charakteristických vlastností jinak

pojmenované a já jsem tato označení využil místo smyšlených křestních jmen. V Případové studii IV budu analyzovat životy třech dětí – „Uzlinky“, „Klid'ase“ a „Filuty“–, které byly Zdeňkovi a Zuzaně svěřeny do pěstounské péče na přechodnou dobu

Uzlinku si pěstouni vyzvedli několik týdnů po narození na oddělení neomatologie¹⁶² ve fakultní nemocnici. Dívka se narodila nedonošená ve dvacátém sedmém týdnu těhotenství a vážila jeden kilogram. **Biologická matka** Uzlinky byla narkomanka s nařízenou psychiatrickou léčbou, **otec** byl zavřený ve vězení za násilnické chování. Matka po porodu utekla z nemocnice a ozvala se až v době pěstounské péče na přechodnou dobu. O Uzlinku měla zájem její babička ze strany matky, avšak ta se starala o její starší sestru a potřebovala uzpůsobit bytové zázemí, aby mohlo dojít ke svěřeni do pěstounské péče.

V rámci adaptace Uzlinky se ihned na začátku objevily první problémy. Pěstouni měli mylné informace od zdravotníků, kteří tvrdili, že dívka přijímá šedesát mililitrů mléka, přičemž u pěstounů vypila dvacet mililitrů a krmení trvalo přibližně hodinu, což se pravidelně opakovalo po dvou a půl hodinách. Uzlinka měla komplikace se zažíváním a většinou vše vyzvracela. Nechtěla přijímat potravu ústy, pěstounka ji krmila dudlíkem. Pěstouni si tak prošli nespavostí a pocity beznaděje, jelikož se báli, že Uzlinka svůj boj se životem vzdává.

Začátky této pěstounské péče na přechodnou dobu byly náročné, co se týče zdravotních komplikací. U svěřeného novorozence se objevily i další nemoci – Uzlince hrozilo oslepnutí, měla tzv. retinopatii, což je onemocnění sítnice a jejích cév. Pěstouni dojížděli dvakrát týdně na oční oddělení, kde se jí kontrolovalo oční pozadí. Dále trpěla žloutenkou typu C, kterou se nakazila od své biologické matky.

I posléze jezdili pěstouni stále na nějaká vyšetření a u Uzlinky byl zjištěn opožděný vývoj. Uzlinka musela snášet jednou týdně rehabilitace, pěstouni s ní cvičili třikrát denně Vojtovu metodu, aby došlo ke zlepšení vývojové kondice dítěte.

Uzlinčin zdravotní stav se postupem času neskutečnou rychlostí zlepšil. Komplikace ustupovaly, i když zcela zdravá nebyla.

¹⁶² Neumatologie je podobor pediatrie, jenž se specializuje na péči o fyziologické a patologické novorozence.

V průběhu pěstounské péče na přechodnou dobu došlo k pěti setkáním s biologickou matkou a babičkou. Matka Uzlinky přišla vždy zhroucená, bez nálady, krátkou chvíli si ji pochovala v náručí, ale posléze byla šťastná, že ji může předat pěstounům. Neměla o ni jakýkoliv zájem.

Během sedmiměsíční pěstounské péče na přechodnou dobu se jiné komplikace než zdravotní neobjevily. Uzlinka se dostala do takového stavu, že mohlo dojít k jejímu **předání novým pěstounům**. Pěstounka Zuzana o tomto předání hovoří jako o ne moc kvalitním a vůči Uzlince nepřizpůsobivým. Uzlinka se totiž až příliš fixovala na pěstounku Zuzanu, která pokaždé když opustila byt, tak ji dívka nechtěla pustit a měla záchvaty pláče. Uzlinka byla velice bojácná a provázely ji pocity strachu z cizích lidí, potřebovala se s novými pěstouny více sžít a zvyknout si na ně, avšak z nepochopitelných důvodů došlo k až příliš rychlému a zmatenému předání.

Uzlince je nyní dva a půl roku a žije v pěstounské rodině. Skvěle prospívá i přes své vývojové opoždění. Matka ani babička neměly po rozporuplných setkáních o Uzlinku žádný zájem.

Po Uzlince přišlo do rodiny Zuzany a Zdeňka naprosto pohodové dítě, chlapec, pěstounkou nazývaný jako „Klid’as“. Pěstouni si jej vyzvedli v porodnici několik dní po narození.

Na Klid’ase se jeho **biologická rodina** původně velmi těšila, jelikož partneři čekali po dvou dívkách vytouženého chlapce. Chlapcovi rodiče se ale těsně před porodem nepohodli a jeho otec se s matkou rozešel. Matka byla na svého přítele velmi fixovaná a cítila se bez něho ztracená. Najednou se na dítě přestala těšit a po chlapcově narození bezmyšlenkovitě opustila porodnici. Problém byl v tom, že se druhý den vrátila s rozhodnutím, že si jej nakonec vezme, avšak záhy se opět rozmyslela a nechtěla jej přijmout. Závislost na bývalém příteli byla tak obrovská, že začala mít psychické problémy. Nakonec by se biologická matka chlapce přece jen ujala, ale finanční tíseň a špatné bytové podmínky, ve kterých se vyskytly štěnice a švábi, jí tento počín nedovolily. Novorozeně bylo v polovině roku 2014 svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to za podmínky, než se zlepší sociální poměry matky.

Adaptace Klid'ase na nové prostředí probíhala bez větších obtíží a pěstounka o něm hovořila jako o naprosto pohodovém dítěti, které dostali za odměnu. Těžkosti adaptace byly spojeny pouze se spánkem. Klid'as měl ve dne noc a v noci den, což trvalo přibližně čtrnáct dní. Pro pěstouny to znamenalo naprosté obrácení režimu, které způsobilo zvýšenou únavu.

Klid'as oproti předchozímu dítěti ve všem spolupracoval, neměl problémy se stravou, tělesně i duševně odpovídal svému věku. Byl usměvavý, hravý a velmi společenský. Nebál se cizích lidí a hlídat jej mohl kdokoliv z rodiny.

Biologická matka chlapce několikrát navštívila. Začala žít opět s přítelem, otcem Klid'ase. Matka však každé setkání oplakala, stále si jej z důvodu neodpovídajícího zázemí nemohla vzít. Větší problémy nastaly v době, kdy začal OSPOD naléhat na biologickou matku chlapce, aby si jej vzala do péče. Záhy však bylo zjištěno, že matka je citově labilní, otec si není schopen najít zaměstnání, přitom když viděl Klid'ase poprvé, tekly mu slzy. Ani to však nepomohlo k tomu, aby se rodina odrazila ode dna.

Pěstounka Zuzana spatřuje hlavní problém v tom, že rodičům Klid'ase nebyla poskytnuta žádná pomoc. Kdyby například dostali nějaký levnější čistý byt, mohlo s nimi dítě vyrůstat jako jeho dvě starší sestry, které sice žily ve slabých sociálních podmínkách, ale žily v přiměřené čistotě a byly celkem vzato dobře vychované.

Chlapec Klid'as byl v pěstounské péči na přechodnou dobu devět měsíců, než došlo ke svěření do předpěstounské péče, které probíhalo bez jakýchkoliv potíží. Chlapec se rychle adaptoval na nové pěstouny a žije u nich i v současnosti. Biologičtí rodiče se do té doby o dítě vůbec nezajímali.

Dnes se pěstouni Zuzana a Zdeněk starají o půlročního chlapce, kterého mají v péči od listopadu roku 2014, kdy si jej vyzvedli přímo v porodnici po pěti dnech od narození. Pěstounka Zuzana ho během rozhovoru nazývala Filuta pro jeho šibalský a mazaný výraz v obličeji.

Filutovi rodiče bydleli v nájemném bytě se čtyřmi dětmi a během těhotenství matky již byli v rozvodovém řízení. Filuta byl nechtěné dítě. Matka věděla, že by se o něho nedokázala postarat jak z důvodu finančního, tak i z důvodu malého obytného prostoru. Oba rodiče se svým podpisem dítěte zřekli.

Adaptace na nové prostředí v pěstounské rodině s sebou nesla drobná úskalí v tom, že chlapec neustále plakal. Pěstounka Zuzana o něm hovoří jako o „nošeném dítěti“. Chyběla mu mateřská láska. Oba pěstouni i jejich dcera museli chlapce pořád chovat v náručí, toužil po neustálém doteku. Byl velmi neklidný, potřeboval mít pocit bezpečí v pevném objetí. Pěstounka si jej dokonce musela brát do postele, aby se rodina v klidu v noci vyspala. Na jiné komplikace si pěstounka nevzpomněla.

Filuta i po půl roce vyžaduje velkou pozornost. Je velmi čilý, ale stále si není schopen hrát sám a vždy vyhledává blízkou osobu. Filuta je zvědavý a vstřícný ke všemu novému.

Rozhovor s pěstounkou Zuzanou probíhal přímo v době, kdy docházelo **k předání chlapce do osvojitelské rodiny**. Budoucí osvojitelé měli po první návštěvě možnost se rozhodnout, jestli dítě chtějí nebo ne. S osvojením nakonec souhlasili, jednou za čtrnáct dní za chlapcem přijížděli a posléze jej navštěvovali jednou týdně. I pěstouni na přechodnou dobu navštěvovali s chlapcem za dobu předávání místo, kde bude dítě vyrůstat, a to proto, aby chlapec bezpečně poznal jeho nové prostředí. Osvojitelé jsou natěšení a nyní čekají na nabytí právní moci soudního rozhodnutí. Osvojitelka již třetí den bydlí u pěstounů a navazuje s dítětem kontakt, aby si na ni zvyklo a stala se sama pečující osobou. Pěstounka Zuzana tak svou roli předává nové matce. Filuta postupně inklinuje více k osvojitelce, což je pro Zuzanu ten nejkrásnější dar, kdy ucítí, že ji chlapec už nepotřebuje.

Na závěr této případové studie bych chtěl upozornit na problémy, které se týkají vlastní rodiny pěstounky Zuzany a pěstouna Zdenka. Pěstouni vychovávají svou vlastní čtrnáctiletou dceru, která prochází těžkým pubertálním obdobím. Dcera se na příchozí děti vždy velmi vážala a oblíbila si je. Pokaždé, kdy mělo dojít k předání dětí, se uzavírala do sebe a týden, někdy i dva s pěstouny nekomunikovala. Po dvou a půl letech výkonu přechodné pěstounské péče a po předání současného dítěte půjde rodina po supervizním šetření na rodinnou terapii.

Zuzana a Zdeněk zažádali o přerušování pěstounské péče na přechodnou dobu, a to minimálně na půl roku, dokonce zvažují i roční pauzu z důvodu vyčerpanosti z konfliktů s pubescentní dcerou. To vše uskutečňují za cílem dát dohromady vlastní rodinu, ve které byla narušena i intimní zóna pěstounů, u nichž vlivem přicházejících komplikovaných vztahů zmizel i sexuální život. Pěstounka ke konci rozhovoru ještě sděluje, že je nevyčerpana tolik

péče o svěřené děti jako péče o dceru, a v neposlední řadě i systém pěstounské péče na přechodnou dobu, dlouhé lhůty soudů, než se vyjádřily, a názory pracovníků v OSPOD.

SHRNUTÍ

V **Případové studii IV** se objevila pěstounská péče na přechodnou dobu. Manželé se se v roce 2013 stali pěstouny a poskytli třem dětem nový domov.

Pěstouni pocítují ve svém poslání radost z toho, že mohou poskytnout zázemí dětem, které by jinak skončily v kojeneckých ústavech, kde by se jim sice dostala kvalitní péče, ale život ve fungující rodině by jim takový ústav nikdy nenahradil. Tento pocit radosti však v případě pěstounů Zuzany a Zdeňka vystřídal okamžiky stresu a vyčerpání, které nepřišly s příchodem svěřených dětí, ale objevily se se vznikajícími komplikacemi ve vlastní rodině. Dle mého názoru je dobré, že se pěstouni snaží tuto bariéru v rodině odstranit, protože čím dříve vyhledají pomoc, tím dříve budou moci poskytnout přechodný domov dalšímu jedinci, který nemůže vyrůstat s vlastní matkou a otcem.

U každého dítěte, které u pěstounů pobývalo, byly problémy individuální, a to buď v rámci adaptace na nové prostředí, nebo v případě setkání s biologickými rodiči či přímo v průběhu pěstounské péče.

V prvním případě šlo o dívčenko „Uzlinku“, která se narodila nedonošená a se kterou měli pěstouni asi největší komplikace.

Úskalími v rámci adaptace prvního dítěte na nové rodinné prostředí v Případové studii IV byly:

- zdravotní problémy,
- opožděný vývoj dítěte.

Úskalím v rámci předání dítěte v Případové studii IV bylo:

- přílišná fixace dítěte na pěstounku na přechodnou dobu,
- pocit strachu dítěte z cizích lidí,
- příliš rychlé a zmatečné předání novým pěstounům.

Druhé dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu byl chlapec „Klid'as“, se kterým nebyly téměř žádné problémy.

Jediným úskalím v rámci adaptace druhého dítěte na nové rodinné prostředí v Případové studii IV byl:

- obrácený režim dne u chlapce, který většinu dne prospal a v noci měl potřebu, aby se mu pěstounská rodina věnovala.

Úskalími v rámci styku s biologickou matkou a otcem druhého dítěte v Případové studii IV byly:

- citová labilita matky,
- otec bez zaměstnání, který nebyl schopen řešit finanční tíseň rodiny,
- naprostá neschopnost a neochota pracovat na vyřešení nevhodných bytových podmínek.

Třetí dítě, chlapec „Filuta“, měl smůlu v tom, že byl pátým dítětem v rodině, která pro něho jednoduše neměla místo, a finanční situace biologické matky, jež se s otcem rozváděla, nedovolila starat se o dalšího člena rodiny, proto se oba rodiče chlapce zřekli.

Úskalími v rámci adaptace třetího dítěte na nové rodinné prostředí v Případové studii IV byly:

- neustálý pláč a potřeba doteku,
- vyžadování si stálého nošení v náručí pěstounů a touha po pevném objetí,
- neklidnost dítěte.

Úskalím v rámci předání třetího dítěte v Případové studii IV bylo:

- dlouhé čekání na soudní rozhodnutí o svěření chlapce osvojitelům.

Rodina pěstounů se dostala během dvou a půl roku pěstounské péče na přechodnou dobu do svízelné situace, kdy došlo k velkým problémům ve výchově vlastní dcery. Rodina byla na pokraji zhroutení, vztahy mezi jejími členy se horšily, docházelo k opakovaným hádkám a často nebyli schopni spolu vzájemně komunikovat.

Hlavními komplikacemi přímo ve vlastní rodině pěstounů byly:

- nezvladatelnost výchovy vlastní dcery,
- přílišná fixace dcery na svěřené děti a její nekomunikativnost po předání dítěte do nové rodiny,
- narušené vztahy v rodině, vyčerpání,
- narušení intimního vztahu pěstounů.

Závěr empirické části

Na základě rozhovorů s pěstouny bylo dosaženo hlavního cíle empirické části, a to poukázat na jednotlivá úskalí v integraci dětí z ústavní péče a v samotné pěstounské péči. V následující tabulce jsou sepsány stěžejní problémy vyskytující se v jednotlivých případových studiích, a to problémy v rámci adaptace dítěte na rodinné prostředí, na školní prostředí a komplikace v průběhu pěstounské péče.

Úskalí pěstounské péče	Případová studie I	Případová studie II	Případová studie III	Případová studie IV
<i>Adaptace na rodinné prostředí</i>	<p>1. chlapec: problémy s komunikací</p> <p>2. chlapec: neklidnost a návaly vzteku</p>	nedodržování základních návyků hygienických a návyků v oblasti sebeobsluhy	nerespektování stanovených hranic a porušování rodinného řádu	<p>1. dítě: zdravotní problémy</p> <p>2. dítě: obrácený režim dne</p> <p>3. dítě: potřeba neustálého doteku a nošení v náručí</p>
<i>Adaptace na školní prostředí</i>	<p>1. chlapec: snížená úroveň kognitivních schopností</p> <p>2. chlapec: impulzivní chování</p>	nerespektování autority a spolupráce s třídním učitelem	nepřijetí do kolektivu třídy a hrozící šikana vůči dítěti v pěstounské péči	žádné problémy nebyly, v případové studii IV se jedná o děti ve věku do jednoho roku
<i>Průběh pěstounské péče</i>	<p>1. chlapec: Problémy nebyly</p> <p>2. chlapec: Krádeže, konflikty</p>	schopnost hůře navazovat bližší kontakt s lidmi	sebepoškozování a agresivní chování vůči celé rodině i k jejímu okolí	<p>1. dítě: fixace na pěstounku na přechodnou dobu</p> <p>2. dítě: problémy nebyly</p> <p>3. dítě: dlouhé čekání na předání osvojitelům</p>

Adaptace dítěte na nová prostředí, dále samotná pěstounská péče, ale i osobní rodinný život pěstounů, při všech těchto momentech vzniká celá řada problémových situací. Ve všech případových studiích se nějaké komplikace vyskytly. U větších dětí v pěstounské péči to byly zejména komplikace psychické a výchovné jak v prostředí rodinném, tak i v prostředí školním. V pěstounské péči na přechodnou dobu to byly problémy spíše zdravotní. Časté byly i potíže během setkávání dětí s biologickými rodiči, kteří ve všech případech nesli vinu za osud jejich vlastního dítěte a jsou prvopočátkem problematických aspektů v jakékoliv náhradní rodinné péči.

V pěstounské péči se u dítěte vždy vyskytnou nesnáze, které si dítě buď neuvědomuje, nebo si jich naopak všímá či je vědomě vyvolává. Většina lidí si proto řekne, že jednotlivé problémy přicházejí hlavně ze strany dítěte, které to v životě nemělo jednoduché. Já bych se však nezaměřoval jenom na dítě, ale také na samotné pěstouny.

Jedinci, kteří se pro pěstounskou péči rozhodnou, mají o výchově nového dítěte určité představy, které jim přináší pocity radosti a štěstí. Jsou si samozřejmě vědomi, že to pro ně nebude lehký úkol. Avšak pokud se komplikace nahromadí, musí čelit jak problémům přicházejícím ze strany dítěte, tak i vlastním myšlenkám, zdali se podaří dané překážky vyřešit, hlavně není jednoduché přijít na způsob jejich odstranění. U pěstounů tak mohou vzniknout problémy fyzické spojené například s únavou, ale i problémy psychické, jež jsou provázeny bolestí duševní. To vše se pak odráží na samotném jednání pěstounů vůči celé rodině, ve které vzniká neklid. Proto je důležité, aby pěstouni co nejrychleji problémy v pěstounské péči řešili a pokud nenaleznou jasné východisko, nemusí se stydět vyhledat i odbornou pomoc.

ZÁVĚR

I v dnešní době se mezi námi najdou lidé, kteří se na pěstounské rodiče dívají takříkajíc skrz prsty. Vždyť oni vychovávají cizí dítě, které je velmi často zdravotně postižené, nemá výchování nebo je dokonce jiného etnika. Takoví jedinci si neuvědomují, že pěstounští rodiče ve srovnání s jinými musejí zvládnout mnohem více věcí, než je běžné. Vychovávají dítě, které jeho rodiče z nějakého důvodu vychovávat nemohou, které má jiné geny než pěstounští rodiče, jiné vlastnosti, jiné zkušenosti. Pěstouni se také musí vyrovnávat s byrokracií, jsou více na očích veřejnosti, více pod tlakem, a to vyžaduje spoustu energie, sil a trpělivosti s přicházejícími problémy.

Hlavní a dílčí cíle diplomové práce se podařilo naplnit. Záměrem práce bylo poukázat na skutečná úskalí týkající se pěstounské péče.

V teoretické části jsem se nejprve zabýval pojmem dítě a následně jeho vývojem v rodině. Byly zde charakterizovány jednotlivé etapy vývoje dítěte v rodině. Volně poté navazuji na rodinu a její funkce, zaměřil jsem se i na poruchy funkce rodiny. Dále se věnuji ústavní výchově, důvodům umístění dítěte do ústavní výchovy, jednotlivým typům zařízení ústavní výchovy, kde jsem pro lepší nástin uvedl přehled jednotlivých ústavů na mapě České republiky. V neposlední řadě jsem se zabíral pojmem pěstounská péče, jejími formami a jejím zprostředkováním. Zabýval jsem se adaptací dítěte na nové prostředí a úskalím pěstounské péče, k němuž jsem připojil poznatky získané při rozhovoru s paní Mgr. Marií Kaplanovou, referentkou náhradní rodinné péče na Magistrátu Hradec Králové. Teoretická část byla ukončena zánikem pěstounské péče.

V empirické části jsem prostřednictvím rozhovorů s konkrétními pěstouny zjišťoval, jaké mohou nastat problémy v rámci pěstounské péče. Zajímal jsem se o biologickou rodinu dítěte, o něhož se pěstouni starali, objevoval jsem úskalí v rámci adaptace dítěte na nové rodinné či školní prostředí, zároveň jsem zkoumal průběh pěstounské péče a současnost pěstounské rodiny. Všichni oslovení pěstouni měli společné to, že se s problémy, jež se týkají pěstounské péče, setkali a museli je různými způsoby řešit. Problémy to nebyly totožné, avšak jistá spojitost v nich byla, jelikož se ve většině případů objevila úskalí výchovná a úskalí psychická, a to zejména u samotných pěstounů.

I přes různé komplikace v pěstounské péči může být pro náhradní rodiče povzbuzením to, že pro dítě není tak podstatné, kdo jej přivedl na svět, ale kdo o něho pečuje, věnuje se mu a dává mu dostatek podnětů k tomu, aby bylo rozvíjeno a aby se jeho potřeby naplnily. Z tohoto pohledu je láska, čas a energie pěstounů cennější než biologické rodičovství, ve kterém dítě tyto potřeby postrádalo.

SEZNAM ODBORNÝCH POUŽITÝCH ZDROJŮ

ODBORNÉ PUBLIKACE

1. ALLEN, K. Eileen a Lyn R. MAROTZ. *By the Agens: Behaviour & Development of Children Pre-birth Through Eight*. Delmar Thomson Learning, 2000. ISBN 9780766820487.
2. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
3. BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7.
4. BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena a FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2.
5. BURIÁNEK, Jiří. *Sociologie*. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-754-5.
6. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
7. DAVID, Roman. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.
8. DUNOVSKÝ, Jiří. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1986.
9. HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-635-7.
10. HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
11. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
12. HRUŠÁKOVÁ, Milena a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-192-5.
13. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
14. JIRÁSKOVÁ, Věra. *Občan v demokratické společnosti*. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-78-8.
15. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5053-2.

16. KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Aspi, 2006. ISBN 80-7357-214-1.
17. LANGMAIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
18. LEBL, Jan. *Růst a zrání vašeho dítěte*. Praha: Makropulos, 1997. ISBN 80-86003-10-8.
19. LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut dětí, 2006. ISBN 80-86991-66-0.
20. MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
21. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
22. MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
23. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
24. MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří a BENEŠOVÁ, Lucie. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál 2002. ISBN 80-7178-637-3.
25. MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005. ISBN 978-80-247-0870-6.
26. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
27. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
28. MOTEJL, Otakar a kol. *Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007.
29. NOVOTNÝ, Petr, IVIČIČOVÁ, Jitka, SYRŮČKOVÁ, Ivana a VONDRÁČKOVÁ, Pavlína. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5167-2.
30. NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-8613191-7.
31. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálního výzkumu*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
32. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
33. SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.
34. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

35. ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.
36. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
37. VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.
38. VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula, 199. ISBN 80-9022667-62.
39. ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

LEGISLATIVA

ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 6. února 1991 Úmluva o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991, částka 22. Dostupný také z:

<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=104&r=1991>.

ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. 2. 2012 Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33. Dostupný také z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 1. července 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48.

Dostupný také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizenich-a-o-preventivne-vychovne-peci-ve-skolskych-zarizenich-a-o-zmene-dalsich-zakonu>.

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111. Dostupný také z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

INTERNETOVÉ ZDROJE

ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *MPSV : Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. MPSV, ©2013 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z:<http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK

adal.	a další
ADHD	Attention Deficit Hyperaktivity Disorder, hyperaktivita s poruchou pozornosti
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
cca	cirka, přibližně
č.	číslo
ČR	Česká republika
DD	dětský domov
DDŠ	dětský domov se školou
DDÚ	dětský diagnostický ústav
DÚ	diagnostický ústav
DÚPM	diagnostický ústav pro mládež
IQ	intelligenční kvocient
Mgr.	magistra
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
např.	například
NOZ	Nový občanský zákoník
odst.	Odstavec
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
popř.	popřípadě
Ph.D.	philosophiae doctor, titul doktora
resp.	respektive
s.	strana
Sb.	sbírka
SVP	středisko výchovné péče
ŠJ	školní jídelna
tzv.	tak zvaný
ZŠ	Základní škola

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Rozhovor s Mgr. Marií Kaplanovou, referentkou náhradní rodinné péče,
Magistrát města Hradec Králové

Příloha č. 2: Rozhovor s pěstounkou Pavlínou U.

Příloha č. 3: Rozhovor s pěstounkou Ivanou D.

Příloha č. 4: Rozhovor s pěstounkou Evou S.

Příloha č. 5: Rozhovor s pěstounkou Zuzanou B.